BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

ARBËRESHT NË SIQELI

GLI ALBANESI IN SICILIA

BKSH

BKSH

Shtyp. « Tip. GURAKUQI » Tiranë

ROSOLINO PETROTTA

Arbëresht në Siqeli

Gli Albanesi in Sicilia

BKSH

BOTIMI I MINISTRIT TË ARSIMIT
Tiranë, 1941-XIX

BKSH

M. T. VIKTOR EMANUELI III.
Mbret' i Italisë e i Shqiprisë, Perandor i Ethiopise
Re d' Italia e d' Albania, Imperatore d' Etiopia

BKSH

BENITO MUSSOLINI

Kreu i Fashizmit Thumrluos i Perandorisë

Duce del Fascismo Fondatore dell' Impero

BKSH

Parathënie e Shk. Paolo Emilio Pavolini-t
Akademik i Italisë
Pjestari Institutit të Studimeve Shqiptare

Prefazione dell' Ecc. Paolo Emilio Pavolini
Accademico d' Italia
Membro dell' Istituto di Studi Albanesi

BKSH

Shumë e lavdueshme dhe e përshtatshme më duket nisma e Ministris s' Arsimit të Shqipnís për me botue — shqip e italisht — ligjëratën mbi "Arbëresht në Siqelí„ qi Doktor Rosolino Petrotta ka mbajtë tash disa kohë në Palerm për të kojtue me rasën e kremtimevet t' Italianvet të mëdhaj të Siqelis, burrat e shkëlqyeshëm e të përmendun qi i kanë dhanë Italís Kolonít sikulo - shqiptare.

Përhapja e ligjëratës së Doktor Petrottës, shum i njoftun për veprimtarín e vet në fushën politike letrare italo - shqiptare, do të vyejë qi t' i bâjë mâ tepër e mâ mirë të njoftun botës italiane e shqiptare meritimet e mëdhâ atdhetare të Shqiptarvet t' Italís.

Dhe ka bâ shum mirë i ndritshmi orator me përmendë në pjesën e parë të ligjëratës epopén e Gjergj Kastriotit e ngjarjet tragjike qi i ndodhen popullit shqiptar mbas vdekjes së Fatosit të tij e të Princit Komb-

Molto lodevole ed opportuna mi è sembrata l'iniziativa del Ministero della Istruzione d'Albania di pubblicare - in albanese e in italiano insieme - la conferenza su "Gli Albanesi in Sicilia„ che il dottor Roselino Petrotta ha tenuto tempo fa in Palermo per rievocare, in occasione delle celebrazioni dei Grandi italiani di Sicilia, gli Uomini illustri e grandi dati all'Italia dalle Colonie siculo-albanesi.

La divulgazione della conferenza del dottor Petrotta, ben noto per la sua attività nel campo politico letterario italo-albanese, gioverà a far conoscere più e meglio al pubblico italiano ed albanese le grandi benemerenze patriottiche degli Albanesi d'Italia.

E bene ha fatto il ch. mo oratore, nella parte introduttiva della conferenza, a trattare della epopea di Giorgio Castriota e delle tragiche vicende abbattutesi sul popolo albanese dopo la morte del suo Eroe e Principe Nazio-

tar, qi të mund të qesë në dritën e drejtë të historis shkaqet qi i shtynë Shqiptarët kah Atdheu i ri, kah Italija, ku të pritun shum mirë, kanë mujtë me dhanë në gadi pesëqind vjet banimi, provë të cilsivet të tyne mâ të larta mendore e civile e t'atdhetarizmit të tyne.

Mbasi ka përmbledhë shkurtas përpjekjet e ndryshme çlirimi të popullit shqiptar, i cili, sikurse âsht provue historikisht, gjatë shekujve të sundimit turk, nuk hoq kurr dorë prej aspiratavet të liris e të pavarsis, tue u mbështetë përherë në miqsín e në shpirtmadhsin e popullit të madh italîan, auktori, në formën mâ skematike, jep nji kuadër të plotsuem të veprimtaris së pesëmbëdhetë breznive t' Italo-shqiptarvet, të cilët, tue dishrue qi t' a shofin të ringjallun në qytetnin e Europës popullin shqiptar, madhnuen historin e lumnit kombtare dhe pasunuen letërsin e poezin, tue forcue lidhjet e vllaznis njimijëvjeçare qi lidhë të dy popujt e Adriatikut, e tue vû të parët n' Itali postullatin politik të *Adriatikut det italo-shqiptar*.

Nuk kanë me qenë pak shqiptarët, kujtoj, qi, tue lexue faqet e kësaj vepërze, do të mësojnë ndoshta me çudi se sa e madhe, e shkëlqyeshme dhe prodhuese ka qenë ndih-

nale, per potere mettere nella giusta luce storica le cause che spinsero gli Albanesi verso la nuova Patria, l' Italia, dove, amorevolmente accolti ed ospitati, hanno potuto dare, in quasi cinque secoli di dimora, prove delle loro alte qualità intellettuali e civili e del loro patriottismo.

Dopo avere riassunto i vari tentativi di riscossa e di liberazione del popolo albanese, il quale, come è storicamente provato, durante i lunghi secoli di dominazione turca, non rinunziò mai alle sue aspirazioni di libertà e di indipendenza, appoggiandosi sempre alla amicizia e alla generosità del grande popolo italiano, l' autore, nella maniera più schematica, dà un quadro completo della attività di quindici generazioni di italo albanesi, i quali, desiderosi di veder risorgere alla civiltà europea il popolo albanese, ne esaltarono la storia e le glorie nazionali e ne arricchirono la letteratura e la poesia, rafforzando i vincoli della millenaria fratemità che lega i due popoli adriatici, ponendo, per i primi in Italia, il postulato politico dell' Adriatico mare italo-albanese.

Non pochi albanesi, penso, scorrendo le pagine di questo volumetto, apprenderanno forse con meraviglia quanto sia stato largo, generoso e fecondo il contributo dato dagli Albanesi d' Italia allo sviluppo e al progresso

ma qi u kanë dhanë Shqiptarët e Italis zhvillimit e përparimit qytetnuer e letrár të popullit shqiptár e rilindjes së tij kombëtare.

N' anën tjetër shumë Italjanë do të lexojnë sigurisht me çudi se njisimi italian i Italis së jugut e i Siqelis dhe epopeja garibaldine sikulo-kalabreze kanë dalun prej zemravet të flakta t' Italo-shqiptarvet porsi *Françesk Crispi* e si qinda atdhetarësh e kryengritsish të tjerë, qi janë nderi e mburrja e Kolonivet shqiptare të Kalabris e të Siqelis.

Deri *Jeronim de Rada* e *Dhimitër Kamarda*, kalabrez i pari e sicilian i dyti, të dy përfaqsues shumë të mëdhaj të Letersis shqiptare të shekullit të kaluem, vuejtën ndjekje dhe mergim qi të shohin Italin të lirë, të njisueme e të madhe.

Dashunija e madhe e Italo-shqiptarvet për trajen e tyne historike e simpatija e tyne për vllaznit Shqiptarë nuk e kanë paksue ndër ta dashunin e thellë për Italin; dy Medalje ari të shkëlqyeshme italo-shqiptare, *Mino Schirò* (i biri i poetit Zef Schirò) e *Henrik Muricchio* qi kanë fitue jetë të pavdekshme tue u bá fli për nderin e Italis e të Fashizmit, e njimijë të tjerë djelmosha italo-shqiptarë qi ranë ndër lufta kombtare, për Revolucionin Fashisht e për krijimin e Perando-

civile e letterario del popolo albanese e alla sua rinascita nazionale.

Molti italiani, d' altro lato, leggeranno certo con sorpresa che l' unificazione italiana del Mezzogiorno d' Italia e della Sicilia e l' epopea garibaldina siculo-calabrese sono scaturite da cuori ardenti di italo-albanesi come Francesco Crispi *e come centinaia di altri patrioti e cospiratori, che sono onore e vanto delle Colonie albanesi della Calabria e della Sicilia.*

Gli stessi Girolamo de Rada *e* Demetrio Camarda, *calabrese il primo e siciliano il secondo, altissimi esponenti entrambi della Letteratura albanese del secolo scorso e strenui propugnatori del risveglio nazionale albanese, soffrirono persecuzioni, ed esilio per l' Italia libera, una e grande.*

Il sentito attaccamento degli italo-albanesi per la loro origine storica e la loro affettuosa simpatia verso il popolo fratello albanese non hanno mai offuscato in loro il profondo amore per l' Italia: due fulgide Medaglie d' Oro italo-albanesi, Giacomo Schirò *(figlio del poeta Giuseppe Schirò) ed* Enrico Muricchio, *che hanno acquistato vita immortale sacrificandosi per l' onore dell' Italia e del Fascismo, e mille altri giovani italo-albanesi caduti nelle guerre nazionali, per la Rivoluzione Fascista e nella conquista dell' Impero, hanno consacrato col lo-*

ris, kanë shugurue me gjakun e tyne atdhetarizmin kryenaltë të Shqiptarvet t' Italis.

Këtë ka dashun të kujtojë oratori tue folë mbj historin e mbi burrat e shkëlqyeshëm të Kolonivet shqiptare të Siqelis, nä mënyrë qi të shifet qartas se të gjitha ato veprime qi Italo-Shqiptarët kanë bä ose qi mund të bäjnë ende për nji vllaznim mä të ngushtë të popullit italian me popullin shqiptër ka pasë për qellim e ka edhe sot m' u përpjekë për fatet perandorake mä të mira t' Italis Fashiste e për të mbarën e Kombit Shqiptár.

P. E. PAVOLINI

Quattordio (Aleksandria)
20 qershor 1941-XIX

ro sangue il fiero patriottismo degli Albanesi d' Italia.

Questo ha voluto ricordare l' oratore rievocando la storia e gli Uomini illustri delle Colonie albanesi di Sicilia, affinchè resti in chiaro risalto che tutto ciò che gli italo-albanesi hanno fatto e possono ancor fare per un più stretto affratellamento del popolo italiano col popolo albanese ha mirato e mira, in pari tempo, e alle migliori fortune imperiali dell'Italia Fascista e al bene della Nazione albanese.

P. E. PAVOLINI

Quattordio (Alessandria)
20 giugno 1941-XIX

BKSH

Gjatë vizitës së tij në Piana dei Greci, Prof. Karl Gurakuqi, Inspektor epruer i Ministrisë s'Arsimit, theksoi mungesën e njëj monografije mbi kolonitë e Shqiptarëvet të Siqelisë, e prandaj më këshilloi të botoja, italisht dhe shqip, konferencën mbi *Arbëresht në Siqeli* që shkëlqesa Ministri Pavolini, Kryetar ahierna i Konfederatës Fashiste të Profesionistëvet, më ngarkoi të mbaja në Palerm, më 25 Tetor XVII, në rasë të festimeve t'Italianëvet të Mëdhenj të Siqelisë.[1]

Nani i jam mirënjohës Shkëlqesës Ministrit t' Arsimit z. E. Koliqit, që pranoi propozimin e prof. Gurakuqit dhe më përkrahi që të botoja këtë vëllimth, i cili, për shkak të landës që trajton dhe të shumë fytyrave e shënimeve historike e bibliografike që ka, do të ketë njëfarë interesi për botën shqiptare të ditur dhe për shumë Italianë, që zhvillojnë aktivitetin e tyre në Shqipëri.

Për të hartuar këtë konferencë kam marrë më tepër nga botimet e Skurës, të Lorecchit, të Sqiroit dhe të vëllait t' im Papas Gaetanit; për pjesën shqipe i falem nderës veçanërisht prof. Aleksandër Xhuvanit.

Do të jem i gëzuar sikur të mundë kjo punë e ime shum' e vogël të mbushë së paku pjesërisht,

1) Kjo konferencë ka qënë botuar vjet me të gjitha tjerat në Veprën në tre vëllime të Festimevet Siqelianë. *(Urbino - R. Istituto d'Arte del Libro - 1940-XVIII).*

Durante la sua visita a Piana dei Greci, il prof. Kari Qarakuqi, Ispettore Superiore del Ministero dell' Istruzione, notava la mancanza di una monografia sulle le Colonie sicuło-albanesi e per ciò mi suggeriva di pubblicare, col testo italiano ed albanese, la conferenza su Gli Albanesi in Sicilia *che per incarico dell' Eccellenza il Ministro Pavolini, allora Presidente della Confederazione Fascista dei Professionisti, io avevo tenuto a Palermo il 25 ottobre XVII, in occasione delle celebrazioni dei Grandi Italiani di Sicilia.* (1)

Sono ora grato all' Ecc. il Ministro dell' Istruzione E. Kolliqi perchè, accogliendo la proposta del prof. Qarakuqi, mi ha dato la possibilità di pubblicare il presente volumetto, che per la materia che tratta e per le numerose illustrazioni e note storiche e bibliografiche che contiene, potrà riuscire di qualche interesse per il pubblico colto albanese e anche per molti italiani che svolgono la loro attività in Albania.

Nella compilazione della mia conferenza ho attinto sopratutto alle pubblicazioni dello Scura, del Lorecchio, dello Schirò e di mio fratello Papas Gaetano; per la parte albanese devo un particolare ringraziamento al prof. Aleksander Xhuvani.

1) Questa conferenza è stata già pubblicata l'anno scorso, con tutte le altre, nell' opera in tre volumi dalle Celebrazioni Siciliane (Urbino - R. Istituto d'Arte del Libro - 1940-XVIII)

mungésën e një monografije të mirë mbi Kolonit' e Shqiptarëvet të Siqelisë, duke nxitur ndonjë tjatër me kompetenzë, që të botojë një studim të plotë mbi Kolonitë shqiptare të Steresë. Me anë të këtyre botimeve Italianët dhe Shqiptarët do të kuptojnë me siguri se të dy popujt e Adriatikut kanë patur në mes të tyre lidhje miqësije që në kohë të vjetra, dhe kjo punë do t'a forcojë edhe më tepër bashkimin politik që u-bë, kur i u dha Madhërisë së Tij Mbretit Perandor, Kurora e Ojergj Kastriotit.

R. P.

Tiranë 23 korrik 1941-XIX

BKSH

Sarò lieto se questo mio modestissimo lavoro servirà a colmare, almeno in parte, la mancanza di una buona Monografia sulle Colonie albanesi di Sicilia, stimolando qualche altro, che ne abbia la competenza, a pubblicare uno studio completo sulle Colonie albanesi del Continente, nella certezza che la diffusione, in mezzo agli albanesi, della storia degli antichissimi vincoli di affetto che legano i due popoli adriatici gioverà a cementare sempre più l'unione politica nata con l'offerta della Corona di Giorgio Kastriota alla Maestà del Re Imperatore.

R. P.

Tirana 23 luglio 1941-*XIX*

BKSH

BKSH

GJERGJ KASTRIOTI SKËNDËRBEGU

Heroi i Malit i Arbërue — Il Grande Eroe dell' Albania

(1412 – 1468)

Sa janë Italo - Arbëresht

N'Itali gjënden nj'a 80 Komune, që e kanë rrënjën e tyre te Arbëresht e shpërngulur nga Shqipëria që prej kohësh së vjetëra. Këto Komune gjënden në Abruzzo, në Pulje, në Basilikatë, në Kalabri (më të mëdhatë dhe më të lulëzuarat janë ato rreth Kozencës) dhe në Siqeli, në krahinën e Palermit.

Qëndrat e tyre kulturore e fetare më të parat janë: Kolegji italo-shqiptar i S. Demetrio Corone-s, Seminari italo-shqiptar edhe Konvikti Universitar italo-shqiptar «Salutës» i Palermit, Kolegji i Marisë në Piana dei Greci, Monastiri basilian i Mezzojuso-s, si edhe mijëvjeçarja Abbazia e Sh. Mërisë së Grottaferratës (Romë); kjo sado që nuk është shqiptare nga rrënja, po që prej dyzet vjeç kthen dhe u-bë qëndrë e lulëzuar studimesh dhe veprimi misjonar për të mirë të Shqipërisë, me anë të kalogjerëvet italo-shqiptarë, që formojnë shumicën n' atë Komunitet të lashtë basilian.

Arbëresht e steresë kanë qënë, në një pjesë të madhe, të bashkuar më 1919 nděnë jurisdiksionin kishëtar të Dioçezës italo-shqiptare të Lungro-s, në krahinën e Kozencës.

Arbëresht e Siqelisë, me ndihmën e përpjekjevet atërore t'Emin. Kardinal Luigj Lavitranit, Kryepiskopit të Palermit, me Vulën e Shënjtërisë së

Quanti sono gli italo-albanesi

Esistono in Italia circa 80 Comuni che devono la loro origine a lontane immigrazioni di albanesi.

Tali Comuni si trovano in Abruzzo, nelle Puglie, nella Basilicata, nella Calabria (specialmente numerosi e fiorenti attorno a Cosenza) e, in Sicilia, nella provincia di Palermo (1).

I loro principali centri culturali e religiosi sono il Collegio italo-albanese di S. Demetrio Corone (2), il Seminario italo-albanese (3) e il Convitto Universitario italo-albanese «Saluto» in Palermo (4), il Collegio di Maria in Piana dei Greci (5), il Monastero basiliano di Mezzojuso (6), nonchè la millenaria Abbazia di S. Maria di Grottaferrata (Roma) (7), che, pur non avendo origine albanese, è tornata da un quarantennio a novella rifioritura di studi e di azione missionaria in favore dell'Albania, per opera dei monaci italo-albanesi che in prevalenza formano quella vetusta Comunità basiliana.

Gli albanesi del Continente sono stati in buona parte riuniti nel 1919 sotto la giurisdizione ecclesiastica della Diocesi italo-albanese di Lungro, in provincia di Cosenza (8.)

Gli albanesi di Sicilia, grazie alle sollecitudini paterne dell'Em.mo Cardinale Luigi Lavitrano, Arcivescovo di Palermo, con Bolla di S. S. Pio XI del

Tij Piut XI, më 26 Tetor 1937, u-bashkuan ndënë jurisdiksionin e Dioçezës së re italo-shqiptare të Pianës dei Greci, në krahinën e Palermit.

Vërtetohet përgjithërisht se n'Itali gjënden 200 a 250 mijë Arbëreshë nga njuku: sigurisht ky numër është i mathi dhe lark nga e vërteta e sotme, se, si pas llogarive të qarta dhe të vërteta, këta nuk munt të kaplojnë të 120.000.

«E dijmë mirë — shkruan Eugenio Vaina — se sa shumë janë dobësuar dhe svogëluar kufijt e rrethëve italo-shqiptarë nga pakujdesija e gjatë dhe nga fuqija e madhe sbrujtëse e Kombit P'ënë; as nuk duam të bëjmë një provë për të sgjuar prapë karakterin e tyre n'ato vise, teku është shdukur nani, pa mundur që të kthehet më. Po besojmë — sgjatet Vaina — se një politik'e shëndoshë, e bashkuar me dëshirën e një të punuari me fuqi për të sgjuar Shqipërinë përtej Adriatikut, duhet të ketë për qëllim që ta forcojë atë karakter n'ato vise, ku është edhe i gjallë...»

Sido qoftë, nga ky numër i Italo-Shqiptarëvet i mbrodhi njaft di San Giuliano-s, kur në mes të Konferencës së Londrës më 1913, shpuri dhe zëriu e lëvizjevet, të mbledhjevet dhe të protestavet të gjalla të Shqiptarëvet P' Italisë, për të mbrojtur pavarësin' e Shqipërisë kundër intrigavet të Grekëvet, të Serbëvet dhe të Malazezëvet, që dejën t'e ndajën midis syresh.

Do të flas nani shkurtazi për shkaqet që shtynë drejt-për së drejti Arbëresht, përpara dhe pas vdekjes së Skenderbeut, të shpërngulen me shumicë në Greqi, n'Itali e gjetkë, dhe në mënyrë të veçantë për Arbëresht e Siqelisë, për historin' e tyre, për veprën e tyre të gjallë kulturore, fetare dhe politike.

26 ottobre 1937, sono stati riuniti sotto la giurisdizione della nuova Diocesi italo-albanese di Piana dei Greci, in provincia di Palermo (9).

Si afferma comunemente che gli oriundi albanesi in Italia siano 200 o 250 mila: numero sicuramente superiore alla realtà odierna, non potendosi portare, su calcoli sereni ed obbiettivi, al oltre 120 mila.

«Sappiamo bene — scriveva Eugenio Vaina — quanto la lunga incuria aggiunta all'efficacia assimilatrice della nostra Nazione abbia esinanito e fatto ritrarre i confini di tali zone italo-albanesi: nè vogliamo tentare la resurrezione del loro carattere in quelle parti donde ormai sia scomparso irrevocabilmente. Ma, crediamo — continuava il Vaina — che una sana politica, congiunta al desiderio di agire efficacemente per il risveglio dell'Albania transadriatica, debba mirare al suo consolidamento in quelle regioni dove ancor vive...» (10).

Si giovò comunque di tale numero il Ministro di San Giuliano quando, in seno alla conferenza di Londra del 1913, per sostenere l'indipendenza dell'Albania contro le mene dei greci, dei serbi e dei montenegrini, che volevano invece spartirla, portava anche l'eco delle agitazioni, dei comizi e delle proteste vivaci degli albanesi d'Italia.

Parlerò ora brevemente delle cause dirette che spinsero gli albanesi, prima e dopo la morte di Skanderbeg, a emigrare in massa in Grecia, in Italia e altrove, e in modo particolare degli albanesi di Sicilia, della loro storia, della loro attività culturale, religiosa e politica.

Shqipëria për së pari u bën ballë sulmeve të Turqëvet

Jemi në të sosur të Kohës së Mesme, kur ishte Europa e ndarë dhe e përçarë nga luftat politike dhe fetare.

Kushtet e mjeruara të krishtërimit t' Europës nuk lejonin që të bëhej një ndalesë e fortë dhe e shtrënguar kundër rrenetit asiatik që kapërxeute Bosporin.

Formimi i Perandorisë së Shënjtë Romake kishte hapur një hon të panbushur në mes të Krështerëvet të Lindjes dhe t'atyreve të Perëndimit.

Skizma e Fotit, e bërë gati gjatë shekujve nga ndarja politike, e kish thyer bashkimin fetar të të Krështerëvet t' Europës.

Skizma e Perëndimit dhe pabesimi, që ishte përhapur prej ngatërresavet politike e fetare dhe trashur prej rilindjes me një reformë pagane, passi shërtheu së fundi në protestantizëm, theu edhe bashkimin fetar të Perëndimit katolik.

Në këtë mëndë t' errët të historisë s' Europës bëjnë ballë, mbi krye t' ushtrivet të tyre, Sulltanët e Turqisë, të cilët, passi u-bënë të zotërit e Azisë së Vogël, hynë dhe shkelnë Thraqinë, Bullgarinë, Serbinë, Greqinë, Shqipërinë.

Rrenseti i Turqëvet të udhëhequr prej armiqëvet më të tmerrshëm të fesë së krështerë e të qytetërisë europjane, passi ngulnë flamurin e gjysmës së hënës mbi Basilikën e Shën Sofisë, hiqnin drejt për Romë e për Basilikën e Shën Pjetrit.

l' Albania sostiene i primi urti contro i turchi

Siamo sul finire del Medio Evo, con l'Europa scissa e dilaniata dalle lotte politiche e religiose.

Le tristi condizioni delle cristianità europee non consentivano, purtroppo, la formazione di un argine compatto e valido contro la marea asiatica che varcava il Bosforo.

La costituzione del Sacro Romano Impero aveva scavato un abisso incolmabile tra i cristiani d'Oriente e quelli d'Occidente.

Lo scisma di Fozio, maturatosi lungo i secoli della divisione politica, aveva spezzato l'unità religiosa dei cristiani d'Europa.

Lo scisma d'Occidente e l'incredulità, diffusa dal disordine politico e religioso, acuita dal rinascimento paganeggiante, sboccando alla fine nel protestantesimo, spezzava anche l'unità religiosa dell'Occidente cattolico.

In questo oscuro momento della storia d'Europa compaiono, alla testa dei loro eserciti, i Sultani di Turchia, i quali, impadronitisi dell'Asia Minore, invadevano la Tracia, la Bulgaria, la Serbia, la Grecia, l'Albania.

Le orde turche, condotte dai piu' terribili nemici della fede cristiana e della civiltà europea, issata la mezzaluna sulla Basilica di S. Sofia, puntavano diritto su Roma e sulla Basilica di S. Pietro.

Nel 1379 l'Albania sosteneva i primi urti contro la furia sterminatrice dei nemici della Fede, e, opponendo eroica resistenza, subiva le prime stragi e distruzioni.

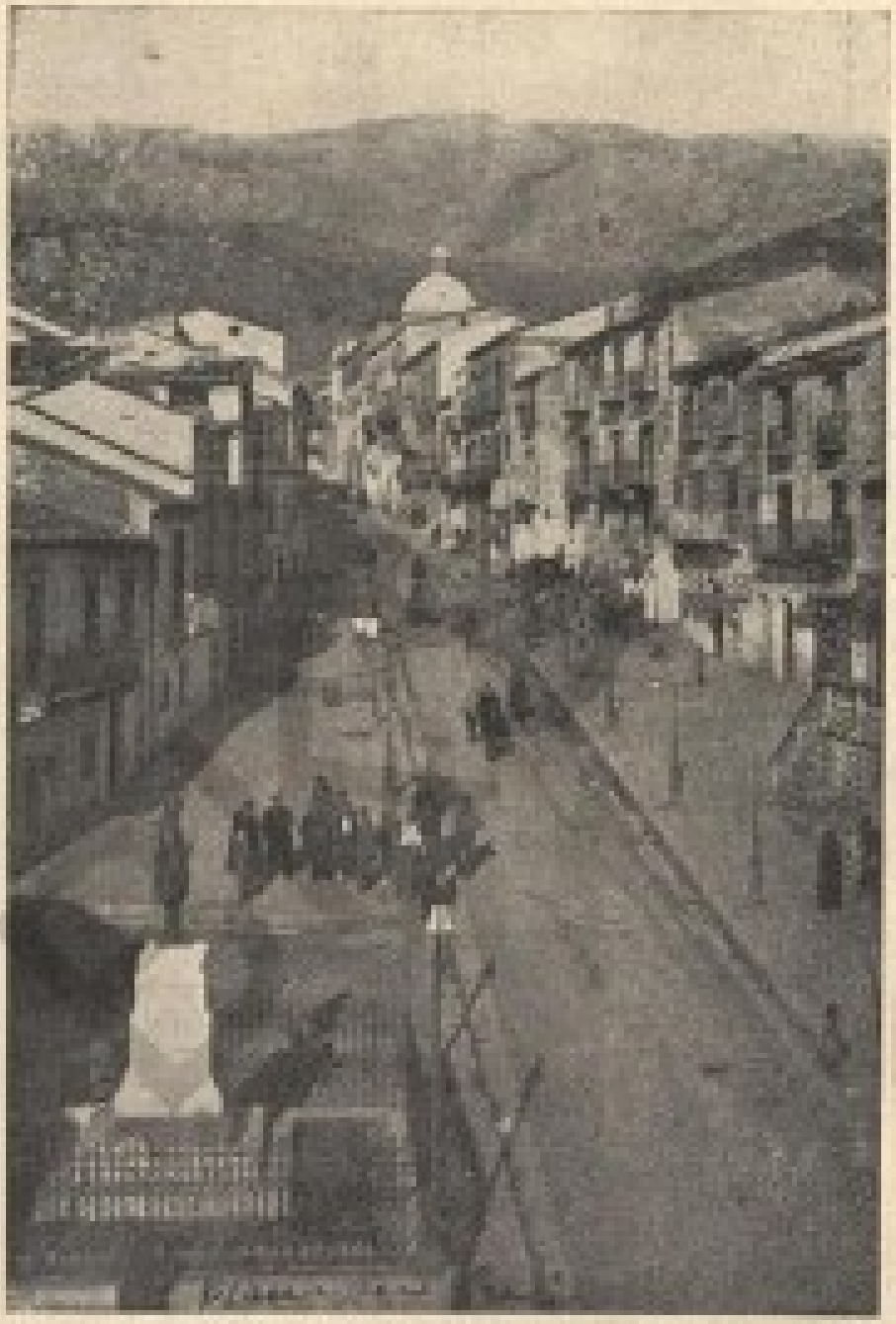

PIANA DEI GRECI
(Sicilia)

Kryeruga e Gjergj Kastriotit. — *Il Corso Giorgio Kastriota*

(Fot. G. Mineo, - Palermo)

DASMA E GJERGJ KASTRIOTIT — 26 prill 1451 — LE NOZZE DI GIORGIO KASTRIOTA
(Pikturë e familjes Skiro nd Piana dei Greci) . (Arazzo della famiglia Schiro' in Piana dei Greci)

Më 1379 Shqipëria qëndronte kundër sulmeve të para të tërbimit shkatërrimtar t'armiqëvet të fesë dhe duke u ndënjur për ballë vuajti nga plojët e nga rreminet e parn.

E kështu Shqipëria mirrte përsipër të lozte një rol historik në fushë të luftës midis Perëndimit krishtinn dhe Lindjes islamike.

Që prej kësaj kohe fillojnë tronet më të ashpëra e më të përgjakëshme të popullit shqiptar !

Shqiptarët në luftën e Kosovës

Rreziku që u kanosej sgjoi dhe bashkoi popujt e krështere të Europës për t'u-matur që të qëndrojnë, kurse fuqit'e mëdha krishtinne t' Europës rrinin më nj'anë pa veprnar dhe thirrjet e Papëvet shkonin kot e nuk dëgjoheshin.

Princi i Shqipërisë Gjergj Kastrioti (i gjyshi i legjendarit kreshnik Skënderbeut) që nga të parët që e përkrahu me të madhe këtë ballë bashkimi të të Krështerëvet të sinjdhesës balkanike.

Ay mori pjesë në luftën e Kosovës më 15 Qershor 1389 me një ushtri jo të vogël Shqiptarësh trima ; po passi u-vra Sulltan Murati I. prej vetë Milosh Kopiliçit, që ish një herua legjendar, slavshqiptar, ushtrija e të Krështerëvet pas një lufte të tërbuar e të përgjakshëme u-thye e u-shkatërrun tmerrisht duke lënë sinjdhesën balkanike në dorë të Turqvet dhe portat e Europës të hapura në rrebeshin e tyre.

Assumeva essa a questo punto il ruolo storico di campo di battaglia tra l'Occidente cristiano e l'Oriente islamico.

Da questo momento comincia il piu' duro e il piu' sanguinoso calvario del popolo albanese !

Gli albanesi nella battaglia di Kossovo

Il pericolo incombente risvegliò e unificò gli sforzi di resistenza di tutti i popoli cristiani balcanici, tra l'indifferenza però e la inazione delle grandi potenze cristiane d'Europa e gli appelli inascoltati e quasi vani dei Papi.

Il Principe d'Albania Giorgio Kastriota (Avo del leggendario Eroe Skanderbeg) fu tra i principali e più caldi fautori di questo fronte unico dei cristiani della penisola balcanica (11).

Egli prese parte con un cospicuo esercito di prodi albanesi alla battaglia di Kossovo del 15 giugno 1389, quando, l'uccisione del Sultano Murad I, per mano dell'eroe leggendario slavo - albanese Milosh Kopilic (12), determinava orrenda strage nel campo dei cristiani che soccombevano dopo battaglia accanita e sanguinosa, lasciando la penisola balcanica in balia dei turchi e le porte di Europa aperte alla marea ottomana.

Sulla sventurata Albania e sui principi albanesi, ma soprattutto sui Principi Kastriota si abbatteva l'odio feroce del nuovo Sultano!

Urrejtja e egër e Sulltanit të ri u-lëshua kundër Shqipërisë së mjerë dhe princërvet shqiptarë, po më tepër kundër Princërvet Kastriotë.

Historija e Shqipërisë në këtë periodë u-bë një varg heroizmesh dhe tragjedijash së përgjakshëme. Shqiptarët nuk pushuan së luftuari e së qëndruari kundra shkelësvet të tokës së tyre; gra, pleq dhe fëmij përplaseshin andej e këtej nga valët e luftës, dhe në këtë kohë fillojnë eksodet e para të mëdha të Shqiptarëvet, për të gjetur tokë mirësore e bujare.

Skanderbegu, Heroi i Shqipërisë dhe i Krishtërimit

Gjon Kastrioti, i ati i Skënderbeut, luftoi kundër Turqëvet prej 1407 gjer më 1430.

Më 1421, i shtrënguar të hëjë paqë, u-detyrua t'i jipte Sulltan Muratit II si peng të katër bijt e tij.

Më 1442 vdiq Gjon Kastrioti: Sulltan Murati me dy trupa ushtrijsh pushtoi Krujën, kryeqytetin e principatës së tij, shkeli gjithë tokën tjetër të Shqipërisë dhe ja helmoi të bijt, që i mbante si peng n'oborrin e tij; mbajti vetëm Gjergjin, se ishte trim, i bukur, i mençur, i pathyer dhe kishte ditur të fitonte simpatinë e besimin e Sulltanit, i cili, ndonëse ish i ri, e vuri mbi krye të një trup ushtarësh Turq dhe e dërgoi të luftonte, nën kumandën e Karà Pashës, kundër ushtrivet kristiane ungareze e balkanike, të kryesuara prej Jan Uniadit.

La storia d'Albania di questo periodo diviene un intreccio di eroismi e di tragedie sanguinose!

La resistenza contro gli invasori non ha tregua: donne, vecchi e bambini vengono travolti nei flutti della lotta e già a quest'epoca cominciano i primi grandi esodi di albanesi in cerca di terre amiche ed ospitali.

Skanderbeg, Eroe dell' Albania e della Cristianità

Giovanni Kastriota, padre di Skanderbeg, lottò contro i turchi dal 1407 sino al 1430.

Nel 1421, costretto alla pace, dovette dare ostaggi al Sultano Murad II i suoi quattro figlioli.

Nel 1432 muore Giovanni Kastriota: il Sultano Murad con due corpi di esercito occupa Kruja, la capitale del principato, soggioga il restante territorio dell'Albania e sopprime col veleno i suoi figli, che teneva ostaggi nella sua Corte, ad eccezione di Giorgio, il quale forte, bello, intelligente, indomito, aveva saputo cattivarsi la simpatia e la fiducia del Sultano, fino ad essere posto, giovanissimo, a capo di un corpo di esercito turco che, per ordine del Sultano stesso, sotto il comando di Karà Pascià, affrontava gli eserciti cristiani ungheresi e balcanici capitanati da Giovanni Uniade.

Ma Skanderbeg (così i turchi lo avevano soprannominato per le sue gesta famose) sentì la voce

Po Skënderbeu (kështu e kishin quajtur Turqit për trimërin' e tij të pashoqe) dëgjoi zërin e gjakut dhe thirrjen e Atdheut e të Fesë së tij, dhe në këtë orë, kur do të dalnej fati i Europës së krështerë, kur gjithë popujt e Ballkanit po përmbysesheshin, iku bashkë me Shqiptarët e tij besnikë, erdhi në Krujë, ku organizoi qëndresën kombëtare, duke u-bërë kështu heroi i Krishtërimit.

Më 1444 thirri dhe mblodhi në Lesh gjithë parësin'e Shqipërisë dhe i lidhi fiset e princërit e ndarë dhe të përçarë në një vandak të fortë e të bashkuar, duke e bërë gjithë kombin një fortesë të vetme kundra Islamit, në një kohë kur ish thver dhe shkatërrmar çdo qëndresë e popujvet të tjerë ballkanikë.

«Si vdiq i madhi Uniad (shkruan Pastori) në fushë të luftës se Perëndimit nuk mbetej veçse një i vetëm antagonist që matej me Turqit : Gjergj Kastrioti, princ i Shqipërisë, i njohur ndënë emrin e Skënderbeut».

Historija e këtij heroi, të quajtur prej Callistit III *athet i Krishtit*, që për 24 vjet plot u ndënjti kundër dhe mundi gjithë ushtritë turke, shpeshë 10 e 20 herë më të mëdha nga numëri, këndohet si një romancë.

«Në këtë kohë më të madhe — shkruan Indro Montanelli — del Heroi i Krishtërimit, Skënderbeu, për të ndritur me një shkëlqim të sprasmë lavdije perëndimin e Oksidentit në Shqipëri».

Më 14 Gusht 1464 Skënderbeu, n' Ohri, e theu Sulltan Mehmetin në një luftë të përgjakshëme, duke ja dërrmuar krejt ushtrit' e tij të lmerrshëme.

«Ka qënë fitimi i tij i sprasmë dhe i math — shkruan ëdhe Montanelli — fitimi i sprasmë e i math i krështërimit».

del sangue, sentì il richiamo della sua Patria e della sua Fede, e in quest'ora decisiva per le sorti dell'Europa cristiana, quando tutti i popoli balcanici stavano per soccombere, fuggì tra i suoi fedeli albanesi e a Kruja organizzava la resistenza nazionale, diventando l'Eroe della Cristianità (13).

Con la Lega delle genti d'Albania che egli costituì in Alessio nel 1444 ne riunì in un fascio vigoroso e concorde le popolazioni e i principi dispersi e divisi, facendo di questa Nazione l'unica roccaforte del cristianesimo contro l'Islam, essendo già crollata e distrutta ogni resistenza da parte degli altri popoli balcanici.

«Morto il grande Eroiade — scrive il Pastor — «non rimaneva sul campo di battaglia dell'Occiden- «te che un solo antagonista il quale fosse all'altezza «dei turchi: Giorgio Kastriota, principe dell'Albania, «noto sotto il nome di Skanderbeg.

«La storia di questo Eroe, appellato da Callisto «III «atleta di Cristo» che per interi 24 anni oppose «vittoriosa resistenza alle truppe turche, spesso 10 «e 20 volte superiori per numero, si legge come un «romanzo (14).

«E' in questo supremo momento — scrive In- «dro Montanelli — che compare l'Eroe della Cri- «stianità, Skanderbeg, a illuminare di un ultimo bar- «baglio di gloria il tramonto dell'Occidente in Al- «bania (15)».

Il 14 agosto 1464 Skanderbeg, in Ochrida, infliggeva una sanguinosa sconfitta al Sultano Maometto battendone vittoriosamente le formidabili armate.

«Fu l'ultimo suo grande successo — scrive an- «cora il Montanelli — l'ultimo grande successo del- «la cristianità».

PIANA DEI GRECI

(1487)

Pula [illegible] me Shkabën dykrenore arbëreshe
dhe me shqytin e Savojës

Marca da bollo municipale con l'Aquila bicipite albanese
e con lo Scudo di Savoia

Shqipëria, sbjerë Kreun e saj, i shtrohet Turkut

«Skënderbeu — shkruan Ivan Noli — u-kthye në Krujë dhe bëhej gati të vente në Durrës, për të pritur Papën me ushtritë e kryqëzatavet. Kishte arritur në kulmin e lavdisë së tij....

Pas Meshës Pontifikale, që do të thuhej në Katedralën e Durrësit, Papa me dorën e tij do ta dorëzonte Kardinal Kryepiskopin e vendit, dhe pastaj do t'a kurorëzonte, n'at ças, Skënderbenë Mbret të Shqipërisë dhe do t'i jipte sqeptrin e Komandantit mi krye t' ushtrivet kryqësore, për të dëbuar Turqit nga Europa.

Po në vënt të flotës e t' ushtrivet kryqësore ardhi lajmi i hidhur se Papa Piu II kish vdekur në Ankonë, ma n'atë kohë, kur bëhej gati t'u hipte anijavet për Durrës, mbi krye të fuqivet të kreshtera, pikërisht: më 14 Gusht 1464, n'atë ditë që Skënderbeu thyente Turqit në Ohri.

Si vdiq Piu II dështoi edhe kryqëzata e shpallur prej tij, për t'i ndihur Skënderbeut në luftën e tij legjendare kundra Turkut.

Venediku dhe Napoli, të mundura prej krizesh së brëndëshme, nuk muntnë t'i ndihmonin me fuqi më të mëdha Kapëtanit të Math Shqiptar; më tjatër anë Turqit duke përdorur taktikë të re dhe metoda të reja lufte na bënin më të rëndë qëndresën Shqiptarëvet.

L' Albania, perduto il suo Capo, soccombe al turco

«Skanderbeg — dice Fan S. Noli — fece ritor-
«no a Kruja e si preparava a raggiungere Durazzo,
«per accogliere il Papa con gli eserciti crociati. A-
«veva raggiunto l'apogeo della sua gloria...».

Dopo la Messa Pontificale, che si sarebbe celebrata nella Cattedrale di Durazzo, il Papa avrebbe di sua mano imposto il cappello cardinalizio a quell'Arcivescovo, e subito dopo avrebbe incoronato Skanderbeg Re d'Albania, e gli avrebbe consegnato le insegne di Comandante in capo degli eserciti crociati, per scacciare i turchi dall'Europa.

Invece della flotta e degli eserciti crociati pervenne la triste notizia che il Pontefice Pio II era morto in Ancona, proprio mentre si accingeva a salpare per Durazzo, a capo delle forze cristiane, precisamente il 14 agosto 1464, il giorno stesso in cui Skanderbeg sconfiggeva i turchi in Ochrida (16)».

Morto Pio II abortiva la crociata da lui indetta per aiutare Skanderbeg nella sua leggendaria lotta contro il turco.

Venezia e Napoli, travagliate da crisi interne, non poterono più validamente appoggiare il Grande Condottiero albanese, e i turchi, con nuova esperienza e nuovi metodi di guerra, rendevano più difficile agli albanesi la resistenza.

ZONJA VIRGJËRË ODHIJITRIE
(Ikona që prun nga Arbëria themeltarët e Pianë-s dei Greci)

LA SS. VERGINE ODIGITRIA
(Icone portata dall' Albania dai fondatori di Piana dei Greci)

Pas 24 vjeç luftash plot me heroizmë e me ilijë, që shpeshë herë i japin historisë epike të Skënderbeut ngjyrën e legjendës e që populli shqiptar edhe sot i kujton në këngat e tij popullore të mrekullueshme, heroi Shqiptar vdiq në Lesh më 1468 prej malarisë, dhe Shqipëria pasi shori kreun e saj, i u-shtrun Turkut pak nga pak.

Më 15 Korrik 1478 Kruja u-dorëzua nga urija dhe më 25 Kallëndor 1479 ra edhe Shkodra.

Skënderbeu, duke vdekur, u tregon të vetve Italinë si vënt shpëtimi

Nuk munt të flisnja për Shqiptarët e Italisë dhe të Siqelisë pa përmendur më parë, kështu shkurtazi, trimëritë heroike dhe ngjarjet e hidhura të popullit Shqiptar që, ndënë udhëheqjen e Princit të tij të Math, dhe më një burrëri të paepur e me ilije të vetvehtes, e ndalu Islamin ne rrugën e tij që kish marrë për në zëmrë t'Europës, për në Romë, Larin e dritës së krështerë, fortesën e qytetërisë romake.

Nuk munt të bënja ndryshe pa e sjellur ndër mënt këtë periodë zalimë-madhe të historisë së Shqipërisë, se rrënja e kolonivet shqiptare n' Itali e n. Siqeli lidhet drejt-për-së drejti me shpërngulje shqiptare ; këto shpërngulje të kverëvet shqiptarë dhe të gjindjes së tyre ndodhnë më tepër gjatë këtyre ditëvet tragjike të popullit shqiptar, që me gjakun e tij fisnik shkruajti faqen më të bukur të qëndresës së krështerë kundra shkeljes turke.

***

Dopo 24 anni di eroismi e di sacrifici, che spesso danno alla epica storia di Skanderbeg il colore della leggenda, e che il popolo albanese tuttora ricorda nei suoi mirabili canti popolari, (17) l'Eroe nel gennaio 1468 moriva in Alessio, di malaria, mentre l'Albania, perduto il suo Capo, soccombeva a poco a a poco al turco.

Il 15 giugno 1478 Kruja si arrendeva per fame e il 25 gennaio 1479 cadeva anche Scutari.

Scanderbeg, morendo, addita ai suoi l' Italia come terra di salvezza

Non avrei potuto parlare degli albanesi in Italia e in Sicilia senza prima ricordare, pur così succintamente, le gesta eroiche e le vicende dolorose del popolo albanese che, sotto la guida del suo Grande Principe, fermò con indomito valore e col sacrificio di sè stesso, la marcia dell'Islam contro il cuore dell'Europa, contro Roma, faro della luce cristiana, rocca della civiltà romana.

Non potevo fare a meno di rievocare questo glorioso periodo della storia d'Albania, perchè le origini delle Colonie albanesi in Italia sono direttamente legate alle grandi immigrazioni di capi e di masse albanesi, determinatesi sopratutto durante queste tragiche giornate del popolo albanese che, col suo più nobile sangue, scrisse la più bella pagina nella storia della resistenza cristiana contro la invasione turca.

«Skënderbeu niset për në luftë — (kështu thotë një këngë popullore shqiptare) — dhe vdekja e zezë i del përpara ; emri im është Vdekje, i thotë, ktheu prapë, o Skënderbe, gjënde në faut të jetës s'ate.

— Skënderbeu e dëgjon, zvesh kordhën, po ajo qëndron pa lëvizur : Hije ere, i thotë, që trëmp frikamanët, ku e di se do të vdes ?

— I përgjigjet vdekja : dje u-hapnë në qiell librat e fatit! Skënderbeu përplasi duart, zëmra e tij psherëtiti dhe duke shkuar me mënt kohët e shëmtuara që do të vinin pas vdekjes së tij, vërejti të birin pa at dhe në mes të lotëvet mbretërinë.

Mblodhi luftëtarët e tij dhe u tha : «O, luftëtarë të mij nesnikë, Turku do të pushtojë tokën t' ënë, dhe ju do të jeni robërit e tij».

Dhe duke u-kthyer nga i biri bërtiti : o lulëzë që do të mbetesh vetëm, o lulëzë e dashurise s'ime, merr mëmën t'ënde dhe bën gati barkat më të mirat që ke, ecë te mati i detit dhe nisu, se po ta marrë vesh Turku, do të vijë që të te shtjerë në dorë dhe mëmën do ta turpëroje».

Dhe i tregoi Italinë.

Gjithë historianët e përmëndin këtë episod me rëndësi të këngës popullore, e vërteton dhe Fan Noli në historin' e tij të Skënderbeut të re e të dokumentuarë.

Ay shkruan se Heroi tek vdiste mblodhi rreth tij princërit shqipëtarë, i përshëndeti dhe i nguti që me zëmrë të bashkuar ta sgjasin luftën kundra Turkut.

Caktoi si trashigimtar të mbretërisë djalin e tij dymbëdhjetë vjeç, Gjonin, nën regjencën e mbretëreshës. E porositi të birin që po të shihte rrezik të shkonte e të rrëkatej bashkë me t'ëmën n'ato qytete, që ja kishte falur Ferdinandi i Napolit.

Pastaj të gjithëve u tregoi Italinë si vënt shpëtimi.

«Skanderbeg parte per la battaglia — (così una canzone popolare albanese) — e la Morte sciagurata gli si fa incontro: il mio nome è Morte, dice, volgiti indietro, o Skanderbeg, la tua vita è al suo termine!

— Skanderbeg l'ascolta, sfodera il brando, ma quella sta immota: Ombra d' ovile, le dice, temuta dai vili, donde il sai che io debbo morire?

— Risponde la Morte: Ieri nei cieli si sono aperti i libri della sorte».

Skanderbeg si battè le palme, e il suo cuore diede un sospiro, e, datosi a contemplare i tempi orribili che sarebbero succeduti alla sua morte, vide senza padre il figlio e in mezzo alle lagrime il regno.

Adunò i suoi guerrieri e disse loro: «Guerrieri miei fidi, il turco conquisterà la nostra terra, e voi sarete suoi schiavi».

E rivoltosi al figlio esclamò: «Fiore abbandonato, fiore dell'amor mio, prendi tua madre e prepara tre galee delle migliori che hai, vanne alla spiaggia del mare e parti, perchè se lo saprà il turco verrà a impossessarsi di te e insulterà tua madre».

E addiò l'Italia! (18)

Tutti gli storici riferiscono questo significativo episodio del canto popolare, e lo conferma Fan S. Noli nella sua recente documentata Storia di Skanderbeg.

Egli scrive che l'Eroe morendo adunò attorno a sè i principi albanesi, li salutò e li incitò a proseguire con animo concorde la lotta contro il turco

Designò suo erede nel Regno il figlioletto dodicenne Giovanni, sotto la reggenza della Regina.

Raccomandò al figliolo che se si fosse trovato in pericolo, si rifugiasse con la madre nelle città avute in dono da Ferdinando di Napoli.

A tutti poi indicò l'Italia come terra di salvezza (19).

Monastiri i Grottaferrata (1004) *Il Monastero di Grottaferrata*

SHËN VASILI I MADH — *S. BASILIO IL GRANDE*
Pikturë e Pjetër Novelli në Katedralen e Piana-ës dei Greci
(1941)
Affresco di Pietro Novelli nella Cattedrale di Piana dei Greci

I biri dhe shokët luftarë trima të Skënderbeut rrëkuten n' Itali

Shqiptarët, passi u vdiq Kreu, qëndruan në luftë edhe mjaft kohë.

Princ Gjoni bashkë me mbretëreshën veç pas gjashtë vjeç, më 1474, duallnë dhe gjetnë strehë në Trani t' Italisë.

Të ikur Shkodranë me shumicë u-pritnë prej Republikës së Venedikut, e cila më 1479, një dite para se të bjerë Shkodra, kishte lidhur paqë me Turqinë, pas së cilës kjo e fundit bëhej e zonja (përveç Durrësit) e gjithë Shqipërisë.

Princ Gjon Muzaka, të cilit Sulltani i jipte pasuri e nderë që të mbetej n' atdhe — tregon historija — iku fshehurazi nga Durrësi, me zonjën duke pjellur, në një barke të vogël, duke i u-drejtuar Italisë.

Gjith'atë fat sgjodhnë gjithë princërit dhe krerët që kishin luftuar ndënë flamurin e Skënderbeut dhe kishin marrë pjesë në luftën e gjatë kundra Sulltanit. Ata deshnë vetë më mirë të rrojnë në mërgim e në mjerësi, sa të kenë nderë e pasuri n'Atdhe, të shtypur nga sgjedha turke.

I biri i Skënderbeut, krerët, familjet shqiptare më të shquara, gjithë sa e kishin zemrën cop' e thërrime nga vuajtjet dhe cfilit'e Atdheut, gjithë sa e kishin mëri fen' e pushtonjësvet, gjithë, me shumicë të madhe, luftëtarë ,zotërinj, bujarë, priftërinj, vegjëli, pleq, gra, çiliminj, muarnë rrugën e mërgimit.

Il figlio e gli eroici commilitoni di Scanderbeg si rifugiano in Italia

Gli albanesi, morto il Capo, resistettero ancora a lungo. Il Principe Giovanni con la Regina solo dopo sei anni, nel 1474, si rifugiava a Trani, in Italia.

Profughi scutarini in massa numero accolti dalla Repubblica di Venezia, la quale, nel 1479, un giorno prima della resa di Scutari, aveva stipulato la pace con la Turchia, che diveniva padrona (ad eccezione di Durazzo) di tutta l'Albania.

Il Principe Giovanni Musacchia, al quale il Sultano offriva averi e onori perchè restasse in patria, — narrano le storie — se ne partì di nascosto da Durazzo, con la moglie partoriente, su una piccola barca, dirigendosi verso l'Italia.

Egual sorte seelsero tutti i principi e i capi che si erano battuti sotto la guida di Skanderbeg e che più si erano compromessi nella lunga lotta contro il Sultano. Essi preferirono esilio volontario e miseria anzichè onori ed averi nella Patria oppressa dal giogo musulmano (20).

Il Figlio di Skanderbeg, i capi, le più cospicue famiglie albanesi: quanti avevano il cuore straziato per lo scempio della Patria, tutti quelli che abborrivano la religione dei dominatori, tutti, in massa, guerrieri, signori, nobili, sacerdoti, popolani, vecchi, donne, bambini, presero la via dell'esilio.

Si rifugiarono moltissimi in Grecia, la massa preponderante venne in Italia e in Sicilia.

Shum'e shumë vanë e u-rrëkutnë në Greqi, shumica më e madhe erdhnë n'Itali e në Siqeli.

Scura shkruan-si pas dorëshkresës së Agostin Toccit - se Gjon Kastrioti, passi solli nga gjithë qytetet breg-detase të Shqipërisë anija dhe barka tregëtare, mblodhi me mijëra të ikur, që zbritnë në Siqeli pas brengash e vuajtjesh të pa-funt.

Dhe si u-bë numërimi i barkavet dhe i njerëzvet që kishin hipur në'to, u-duk se shumë mungonin dhe ishin vdekur udhës nga pocaqitë dhe nga mungesa e ushqimevet; shumë barka nga tëëll-mi i detit ishin shprishur dhe më s'u-muar vesn gjë për 'to.

I hidhëruar Gjon Kastrioti për ditëa e zezë të këtyreve, u-këshillua me krerët dhe ja mbushi për në Palerm, ku gjindej ahere mbreti Ferrante, dhe kërkuan sije ndihmë dhe lejë, që ta zbresin në tokë gjithë njerëzinë.

I u-drejtuan sa-kaqë për ndihmë edhe Nënmbretit, në Napoli, ku populli i priti dhe i brohoriti si miq dhe mbrojtës të Fesë, duke ua lëshuar si pronë Castelnuovo-n.

Gjon Kastrioti — vijon dorëshkresa e Toccit — mori rrugën së fundi edhe për Romë, ku i ra në këmbë edhe Pontefici të Math dhe i kërkoi ndihmë e mprojtje për popullin e tij që ish shpërndarë dhe vuante për fen'e Krishtit.

Papa lëshoi të grishura të gjalla ndaj mbretit Ferrante, ndaj mbretënvet të Francës e të Spanjës për të mirë të Gjon Kastriotit e të popullit të tij trim.

Papa Pali II i shkruante Dukës së Borgonjës :

«Një pjes'e Shqiptarëvet u-çfaros nga hekuri, një pjesë ra në robëri. Qytetet që gjer tani i kishin qëndruar, me anë T'onë,, zotërimit të Turqvet kanë rënë në dorë të tyre. Njerëzit që banojnë në bri-

Scrive lo Scura — sulla scorta del manoscritto di Agostino Tocci — che Don Giovanni Kastriota, riunendo da tutte le città marittime di Albania navi e barche da negozio, raccolse migliaia e migliaia di profughi, che, dopo stenti e patimenti infiniti, approdarono in Sicilia. E facendo il computo degli imbarcati e delle barche si trovo' molta gente mancante e morta per la strada di infermità e di penuria di vivèri, e molte barche dalle tempeste di mare disperse, delle quali non si ebbero più notizie.

Piangendo il loro misero stato e consigliatosi Don Giovanni con i suoi si diressero a Palermo, dove allora si trovava Re Ferrante, e a lui chiesero aiuto e licenza di sbarcare con tutta la gente.

Si rivolsero tosto per aiuto al Vicerè, a Napoli, dove il popolo li accolse e li acclamò amici e difensori della Fede, mettendoli in possesso di Castelnuovo.

Don Giovanni Kastriota — continua il manoscritto del Tocci — si diresse infine anche a Roma dove, ai piedi del Sommo Pontefice, implorò aiuto e protezione per il suo popolo disperso e sofferente per la fede di Cristo.

Il Papa fece caldi appelli al Re Ferrante, al Re di Francia e di Spagna e agli altri Sovrani in favore di Don Giovanni Kastriota e del suo prode popolo.

Scriveva il Papa Paolo II al Duca di Borgogna:

«Gli albanesi parte sono stati sterminati dal ferro, parte ridotti in servitù. Le città che finora avevano per Noi resistito all'impeto dei turchi sono cadute in loro potere. Le genti che popolano le vicine

gjet e afërme t'Adriatikut dridhen nga frika e rrezikut që u kanoset. Kudo nuk shihet tjetër veçse frikë, tmer, vdekje, skllavëri.

Eshtë për t'u-mëshiruar, kur dëgjon njeriu gjithë këto trubullira. Eshtë për të qarë, kur shell njeriu anijat e të ikurve të rrëkuten në limanet e Italisë duke hequr pas familjet e varfëra, që rrijnë në zall dhe ngrejnë duart në qiell, duke mbushur ajrin me të qarat e tyre».

Kënka e të mërguarit

Për mjet të Papës, Gjon Kastrioti u-prit e u-mbajt mirë e me nder si një mbret. Popullatat arbëreshe që ardhnë n'Itali zunë vënt mirë, me gjith familjet e tyre, në Mbretëri të Napolit dhe në Siqeli.

Gjithënjë me ndërhyrjen e Papës dhe me anë të Princ Gjon Kastriotit Shqiptarët patnë mirësira, privilegje, lirime dhe ndihma bujare.

Shqiptarët vinin n'Atdhen'e ri në mes popullatash që kishin gjuhë dhe zakonë krejt ndryshe nga ato të tyret, pa patur, thuajse të gjithë, dhe gjerat më të nevojshme të jetës, të pasigurtë për të pritmen, të pikëlluar nga dhëmbja për pasurit'e humbura dhe për të dashurit e lënë, dhe më tepër se çdo gjë me zemrë të trishtuar për kujtimin e hidhur të vëndit të lindjes, që e kishin mprojtur kaqë trimërisht dhe nga i cili ishin ndarë me zëmrën vrer.

Arbëresht e Italisë, ndonëse kanë shkuar ka-

spiagge dell'Adriatico, atterrite dall'imminente pericolo tremano. Ovunque altro non si vede che timore, spavento, morte, prigionia.

E' miserando udire quanto sia la generale commozione. E' lacrimevole vedere le navi dei fuggitivi riparare ai porti d'Italia, trascinando quelle famiglie meschine che, sedute sui lidi, tendono le mani al cielo, riempiendo l'aria con le loro lamentele».

Il canto dell' esule

Il Papa ottenne trattamento e onori sovrani in favore del Principe Don Giovanni Kastriota. Le popolazioni albanesi venute in Italia furono sistemate, con tutte le loro famiglie, nel Regno di Napoli e in Sicilia.

Sempre con l'intervento del Papa e per mezzo del Principe Don Giovanni Kastriota gli albanesi ottennero grazie, privilegi, franchigie e generosi sussidi.

Giungevano nella nuova Patria, tra popolazioni di linguaggio e di costumi affatto differenti dai loro, privi quasi tutti delle cose piu' necessarie alla vita, incerti dell'avvenire, trafitti dal dolore dei beni perduti e dei cari lasciati, e piu' di ogni altra cosa amoreggiati dall'acerba memoria della terra natia, che avevano cosi gagliardamente difesa e dalla quale eransi col cuore sanguinante distaccati (21).

Gli albanesi d'Italia, per il volger di tanti secoli, non hanno dimenticato la canzone piena di tenerezza che ricorda la Patria abbandonata, e la sua mu-

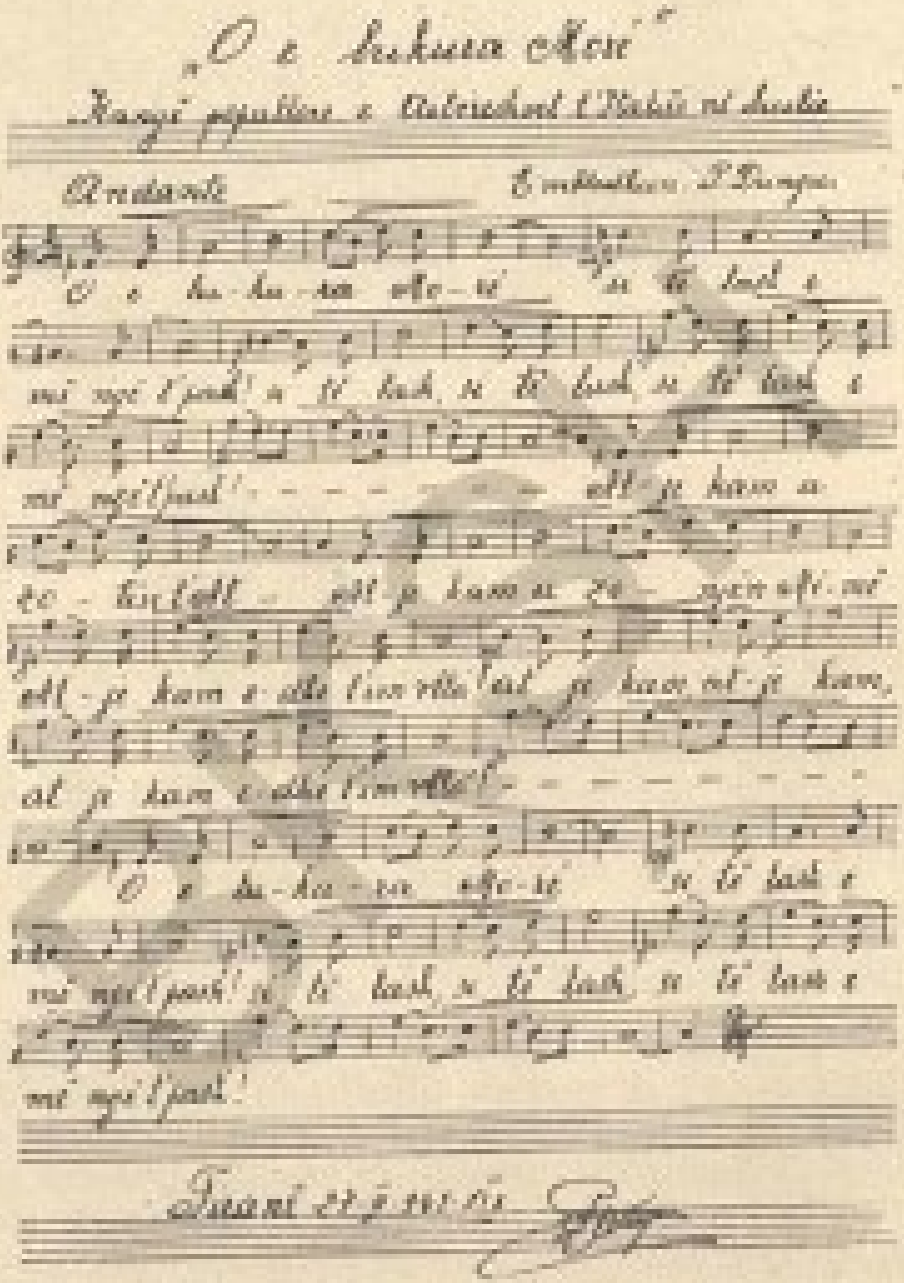

O E BUKURA MORÈ...

Kenke popullore e Italo-Arbreshvet

Canto popolare degli Italo-Albanesi

Grupi i Pianës dei Greci — mbasi fitoi çmimin e parë në Mbledhjen e Kostumeve të Venedikut — pritet nga Duçe-ja (Romë 14 shtator 1928)

Il Gruppo di Piana dei Greci — conquistata al Radunu dei Costumi di Venezia il I° Premio — viene ricevuto dal Duce (Roma 14 settembre 1928)

që shekuj, nuk e kanë harruar këngën plot me mall. që u kujton Atdheun' e lënë, dhe muzika melankolike kumbon edhe sot në mes të tyre dhe ua ngeth mishtë:

O e bukura Arbëri, si të lash e më ngë të pash!
Atje kam u tatën t'im
Atje kam u nënën t'ime.
Atje kam edhë t'ima vëlla!
O e bukura Arbëri, si të lashë e më ngë të pash!

Orvatje heroike kryengritjesh

Për shumë e shumë vîtëra e mbanin të ikurit shpresën se do të mund të ktheheshin n' atdhe një ditë.

Një provë për t'u-kthyer në Shqipëri bëri së pari Gjon Kastrioti më 1481, dhe mundi të marrë prapë një pjesë të mbretërisë së tij me ndihmën e Himariotëvet.

Po pas një viti i u-desh të kërruset përpara ushtrivet turke shumë më të fuqishme dhe gjeti strehë n' Itali bashkë me një varg tjatër t'ikurish të pikëlluar.

Një tjatër provë të pafat bëri av më 1488 dhe së fundit e gjejmë n'Itali në 1500, në Venedik, ku Senati me dekret të 9ës së Prillit t'atij viti vendosi ta ndihmojë me ushtarë e me të thata të birin e Skanderbeut, për të liruar Shqipërinë.

Po Turqit, që një vit më parë ua kishin marrë Venedikasvet Durrësin, më në funt i shtrënguan këta që të lidhin paqë, pas së cilës e tërë Shqipë-

sica melanconica risuona ancora tra loro e li commuove:

O bella Albania, come ti ho lasciata e mai piu' ti ho vista !

Ivi ho il signor padre,
Ivi ho la signora madre.
Ivi ho anche mio fratello!
O bella Albania, come ti ho lasciata e mai piu' ti ho vista! (22).

Eroici tentativi di riscossa

Conservarono per lunghi anni, i profughi, la speranza di potere un giorno ritornare in patria.

Un primo tentativo fece Giovanni Kastriota nel 1481, quando, con l'aiuto dei chimarioti, potè riprendere buona parte del suo regno.

Ma dopo qualche anno dovette di nuovo soccombere ai preponderanti eserciti turchi, rifugiandosi in Italia, con altre colonne di dolorantì esuli.

Altro non fortunato tentativo egli fece nel 1488, e finalmente lo troviamo nel 1500, a Venezia, dove il Senato, con decreto del 9 aprile di quell'anno, stabiliva di aiutare con soldati e con danaro il figlio di Skanderbeg per la liberazione dell'Albania.

I turchi pero', che già un anno prima avevano tolto Durazzo ai veneziani, alla fine costrinsero questi a stipulare la pace, per la quale l'Albania tutta, nel dicembre del 1502, cadeva sotto il pieno ed assoluto dominio dell'Impero Ottomano.

rija në Dhetor të vitit 1502 binte krejt ndënë zotërimin e plotë të Perandorisë otomane.

Kështu u-pre shpresa e të kthyerit n'Atdhe, dhe luftarët e Skënderbeut, bujarët e Shqipërisë, mbrojtësit e Fesë u-kthyen e u-bënë bujqër, zanë të thajnë toka, të mbushin me njerëz vise të lëna shkret nga luftat e nga murtaja, të ndërtojnë tempuj dhe vepra kulture e dashurije fetare, të ndihmuar e të mprojtur nga Pontefikët, nga Monarkët e kohës, nga Kryepiskopët dhe nga Baronët.

Të shpërngulurit e Shqiptarvet n'Itali, të filluar në gjysmën e parë të shekullit XV, me t'ardhurit e kolonivet ushtriake në shërbim të Alfonsit t'Aragonës, ndënë kumandën e Demetër Reres-it, u-shtun edhe më, gjer sa u-bënë shpërngulje të vërteta popullі, pas vdekjes së Skënderbeut dhe pasi Shqipëria u-shtrua krejt ndënë robërinë ottomane.

Kemi lajme për shpërngulje Shqiptarësh te ngjara në kohët e pastajme, më 1532 ndënë Karlin V; më 1534; më 1647 ndënë Filipin e IV; më 1744 ndënë Karlin III; më 1774 ndënë Ferdinandin IV.

Svanivano così le speranze del ritorno, e i guerrieri di Skanderbeg, i nobili d'Albania, i difensori della Fede si trasformavano in agricoltori, bonificavano terre, popolavano regioni rese deserte dalle guerre e dalle pestilenze, erigevano tempi ed opere di cultura e di pietà religiosa, aiutati e protetti dai Pontefici, dai Monarchi del tempo, dagli Arcivescovi e dai Baroni.

Le immigrazioni albanesi in Italia, iniziatesi nella prima metà del secolo XV, con la venuta di colonie militari al servizio di Alfonso di Aragona, sotto il comando di Demetrio Reres, si intensificarono, fino a divenire vere migrazioni di popolo, dopo la morte di Skanderbeg e dopo il completo assoggettamento dell'Albania alla servitù ottomana.

Si ha notizia di forti immigrazioni albanesi avvenute in tempi successivi, nel 1532 sotto Carlo V; nel 1647 sotto Filippo IV; nel 1744 sotto Carlo III, e nel 1774 sotto Ferdinando IV (23).

Kolonitë Shqiptare në Siqeli.

Në Siqeli, sikundrë o-përmënt më lart, t' ikurit Shqiptarë erdhnë së pari në Palermo, ku shumë s'resh u-selitnë për gjithmonë, sa po duallnë ca tokë. Të tjerë zbritnë në qytetet e tjerë të Siqelisë lindore, më fort në Messinë e në Lipari.

Ma në këto ditët e shkuara goditi me të qëlluar të marr vesh se në Niscemi gjendet një familje e shquar, që e ka për mburri se është Shqiptare nga gjaku, dhe ka mbiemërin zalmë-math të derës Skënderbeut, së cilës i duan edhe stemën fisnike.

Shumë grumbuj të mëdhej Shqiptarësh zanë vënt në Brontë, në Biancavilla, në S. Michele të Ganzerisë e në S. Angelo Muxaro.

Nga këto koloni nuk ka mbetur sot veçse një kujtim i zbetë.

Riti grekoskatolik u-bë për Shqiptarët, me të shkuar të vjetëvet, elementi më i parë i të lidhurit të tyre pas traditavet të gjysbërvet. Me të humbur të ritit grek dhe të gjuhës shqipe, kolonit' e permëndura humpnë shpejt dhe kujtimin e të sbriturit të tyre fisnik.

Stema e Bashkisë së Biancavillës ka nji pyrg të thepisur, në lëm të rimtë, më të mëngjërën një kalë dhe një selvi e në të djathtën një kryq me një ovisk sipër, me të shkruarën «*Skanderbeg*».

Një shumë'e madhe të ikurish më 1487 erdhnë dhe u-ngulnë në dherat e Monrealit në feudat e Mercu-s dhe të Aymdingli-t, në rrëzë të malit Pizzuta pak kilometra lark Palermit, duke i dhënë ma-

Le Colonie albanesi in Sicilia

In Sicilia, come è stato accennato, i profughi albanesi fecero capo a Palermo, dove sin dal primo approdo molti di essi poterono prendere stabile dimora. Altri approdarono in altre città della Sicilia orientale, specie a Messina e a Lipari.

Proprio in questi giorni scorsi mi è capitato casualmente di apprendere che esiste a Nisceni una cospicua famiglia che si vanta tuttora della sua origine albanese, e che porta il cognome glorioso [illegible] casato di Skanderbeg, conservandone lo stemma gentilizio.

Forti nuclei di albanesi presero dimora a Bronte, a Biancavilla, a S. Michele di Ganzeria e a S. Angelo Muxaro.

Di queste Colonie non esiste ormai che un vago ricordo.

Il rito greco-cattolico divenne per gli albanesi, col trascorrere degli anni, il principale elemento di attaccamento alle patrie tradizioni. Perduto il rito greco e la lingua albanese, presto le citate Colonie perdettero anche il ricordo della loro nobile origine.

Lo stemma municipale di Biancavilla ha una torre merlata, in campo azzurro, a sinistra un cavallo e un cipresso e a destra una croce sormontata da un nastrino con la scritta «SKANDERBEG» (24).

Numerosi altri profughi nel 1487 vennero a fissare la loro dimora nel territorio di Monreale, nei feudi Mercu e Agndingli, alle falde del Monte Pizzuta, a pochi chilometri da Palermo, dando origine

Monumenti për nder të At Gjergj Guzettës ngrëjtur më 1771 në Seminario Italo-Arbëresh të Palermit — (Vepër e Marabittit)

Monumento in onore del P. Giorgio Guzzetta eretto nel 1771 nel Seminario Italo-Albanese di Palermo—(Opera del Marabitti.)

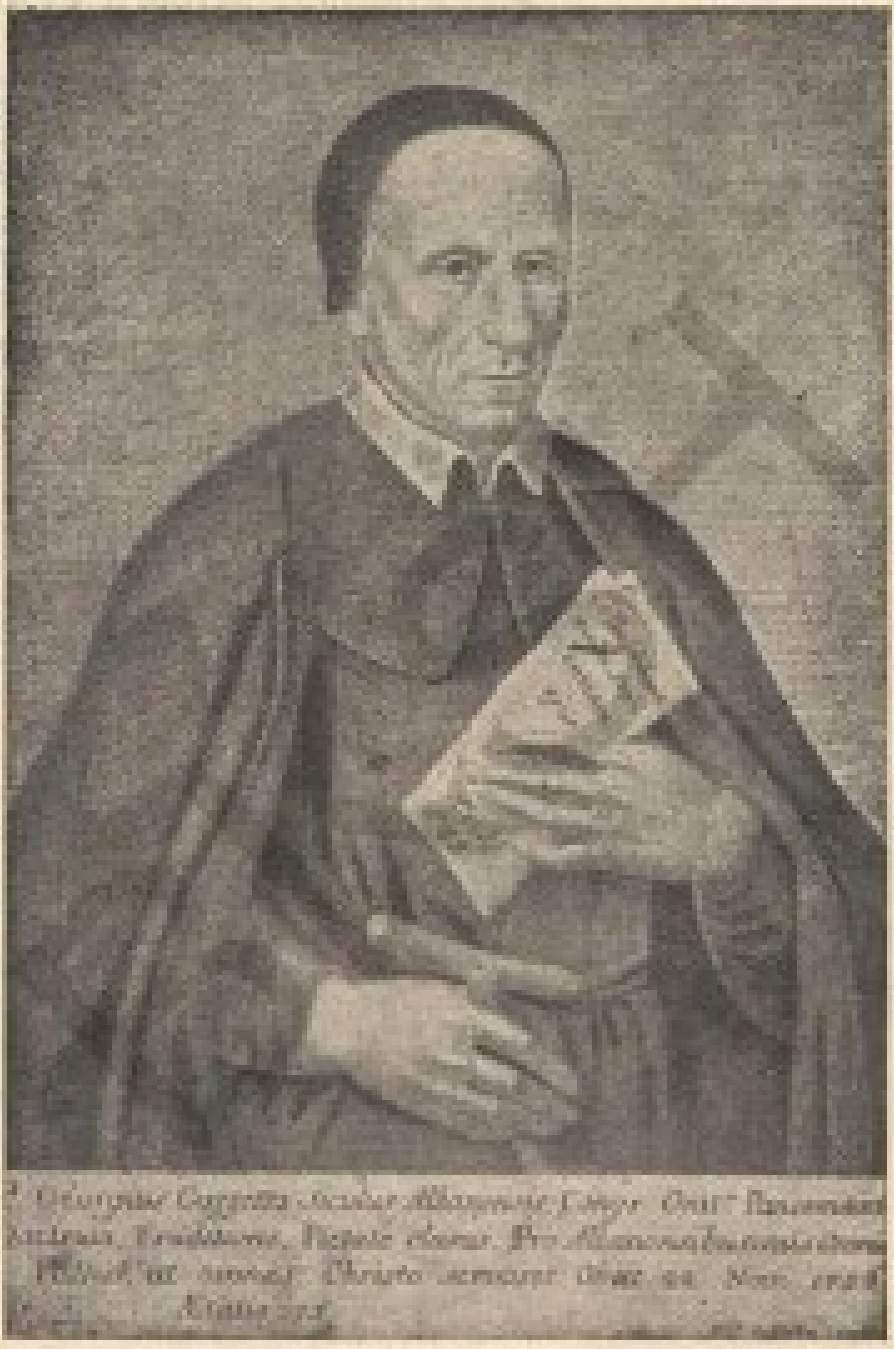

AT GJERGJ GUZZETTA
(1681-1750)
Themelitari i Seminarit Italo-Arbëresh të Palermit
Fondatore del Seminario Italo-Albanese di Palermo

jë Pianës së Kryepiskopit, që u-bë së parit Piapa e Arbëreshëvet e pastaj Piana dei Greci.

«Zanafilla e Pianës — shkruan Schiroi — është bërë shumë kohë pas vdekjes së Gjergj Kastriotit Skenderbeut, që ngjau në Lesh më 17 Janar 1468, dhe kjo është për atë një titull nderi, passi provon se themelonjësit e saj kanë qëndruar si trima, para se të vendosin të lënë atdheun e tyre t'adhuruar...»

S. Cristina Gela dolli përkundrazi më 1691 nga një grup i math kolonësh të Pianës dei Greci, që muarnë feudën omonime në enfiteusi nga Kryepeshkëvi i Palermit Mons. Bazan.

Contessa Entellina, Palazzo Adriano e Mezzojuso e kanë rrënjën e tyre nga kolonitë ushtriake, që u-përmëndën e që erdhnë në Siqeli nga mezi i shekullit XV ndënë Komandën e Gjergj Beres-it, për ndihmë të Alfonsit I Aragonës.

Mirë po duket se themeltarët e parë të këtyre tri kolonive shkuan më vonë, një pjesë e madhe e tyre, për të mprojtur atdhenë dhe për të tjera shkaqe. Pastaj këto u-mbushnë me popullata nga shpërnguljet e bëra njëra pas tjetrës.

Ehnajse gjithë Komunet, që gjenden në krahinë të Palermit, kanë në stemën e Bashkisë shqiponjën dy kreshare të Shqipërisë.

Stema e Pianës ka veç asaj edhe fjalët : «*Nobilis Planae Albanensium Civitas*».

alla Piana dell'Arcivescovo, denominata, degli Albanesi e infine Piana dei Greci.

«L'origine di Piana — scrive G. Schirò — è di molto posteriore alla morte di Giorgio Kastriota Skanderbeg, avvenuta in Alessio il 17 gennaio 1468; e ciò è per essa un titolo di onore, poichè prova come i suoi fondatori avessero resistito da forti prima di determinarsi ad abbandonare la patria adorata... (25)».

S. Cristina Gela sorgeva invece nel 1691 da un forte gruppo di coloni di Piana dei Greci che dall'Arcivescovo di Palermo Mons. Bazan avevano ottenuto in enfiteusi il feudo omonimo.

Contessa Entellina, Palazzo Adriano e Mezzojuso traggono la loro prima origine dalle già menzionate colonie militari, venute in Sicilia verso la metà del secolo XV, sotto il comando di Giorgio Reres, in aiuto di Alfonso di Aragona (26).

Sembra però che i primi fondatori di queste tre Colonie se ne siano, in seguito in buona parte, ripartiti in difesa della patria e per altre cause. Esse furono poi ripopolate dalle successive immigrazioni.

Quasi tutti questi Comuni, che si trovano in provincia di Palermo, portano nello stemma municipale l'aquila bicipite albanese.

Lo stemma di Piana porta inoltre la dicitura «Nobilis Planae Albanensium Civitas» *(27).*

Katër mirëbërës të mëdhej të Shqipëtarëve të Siqelisë

Përpara se të bëj një radhitje të shkurtër të letrarëvet, të poetëvet, të shkrimtarëvet, të njerëzvet politikanë të kolonivet arbëreshe të Siqilisë e kam për detyrë të përmënd në krye *Andrea Rèresin*, *Gjergj Guzzetën*, *Antonin Frankafin*, *Françesk Solufin*; këta janë themeltaret e atyre Instituteve kishëtare dhe laike, që gjatë kaqe vjetëve kanë mbajtur dhe po e mbajnë edhe ndezur, në mes të Shqiptarëvet të Sqelisë, dritën e kulturës italiane dhe të fesë katolike, së bashku me dashurinë ndaj Atdheut e vjetër të gjyshërvet dhe me bindjen e ndëgjesën krejt pas Mëmës së madhe Italisë; këto Institute, me marrëdhënëjet e reja të një vëllezërije të ngushtë në mes Italisë edhe Shqipërisë dhe duke mëngjalur e duke u-vlerësuar në mënyrë të volitshëme mund të formojnë një bazë të çmuarë hme për bashkëpunimin shpirtëror e kulturor italo-shqiptar, si edhe një mjet të fuqishëm të një a-postolati në mes të vëllezërvet të krështerë të Shqipërisë.

Na mendojmë se shpëtimi i popullit shqipta dhe e ardhëshmja e bashkimit të lumtur në mes Italisë dhe Shqipërisë varen, në një pjesë të madhe të tyre, nga shvillimi, që do t' u bëhet purëvet kulturore e shpirtërore, për t'i dhënë një të përtëritur Kombit vëlla përtej Adriatikut.

Andrea Rèresi më 1909 themeloi në Mezzojuso, në qytetin e tij lindor, një monastir basilianësh të ritit grek, me kusht e me qëllim që ky mo-

Quattro grandi benefattori degli albanesi di Sicilia

Alla brevissima rassegna che farò dei letterati, poeti, scrittori, uomini politici delle Colonie Albanesi di Sicilia sento il dovere di premettere il ricordo di Andrea Reres, Giorgio Guzzetta, Antonino Brancato, Francesco Salvio, *fondatori di quegli istituti ecclesiastici e laici, che per volger di tanti anni hanno tenuto e continuano a tenere desta, tra gli albanesi di Sicilia, la fiaccola della cultura italiana e della fede cattolica, unitamente all'amore verso l'antica Patria degli Avi e alla dedizione assoluta alla Gran Madre Italia. Istituti che oggi, nei nuovi rapporti di stretta fraternità tra l'Italia e la Albania, potranno costituire, opportunamente ravvivati e valorizzati, una preziosa riserva per la collaborazione spirituale e culturale italo-albanese, oltre che un mezzo efficace di apostolato tra i fratelli cristiani dell'Albania.*

Noi pensiamo che la salvezza del popolo albanese e l'avvenire della felice unione tra l'Italia e l'Albania dipenderanno, in buona parte, anche dallo sviluppo che si darà alle iniziative culturali e spirituali nell'opera di rinnovamento della Nazione sorella d'oltre Adriatico.

Andrea Reres, *da Mezzojuso, nel 1609 fondava nella sua città natale un Monastero di basiliani di rito greco, con la condizione e lo scopo che esso* Monastero — *(così leggiamo nel testamento del pio e generoso fondatore)* — fosse composto e di Monaci

nastir — kështu këndojmë në testamentin e këtij themeltari të përshtpirtshëm e zemërmath — të përbëhej nga kalogjerë të lindjes e nga një numër të mjaftuarshëm Shqiptarësh, të cilët t'i kushtoheshin posaçërisht shërbimit të Kishës, me detyrimin e ritit grek të Lindjes ; të pajisun kështu me zemër të mëshirëme e me dituri të munt t'u sjellnin dobi kombëtarëvet të tyre jo vetëm të Siqelisë, duke predikuar shpeshë e duke shërbyer në katedra e në shkolla, po edhe popujvet fatmjerë t'Epirit me ushtrimin e misjonevet të shënjta.

Nuk u mungoi kurrë detyrëvet të tij të larta ky monastir i ri, që thuajse për dy shekuj shpërndau ndër Shqiptarët dritë dhe ndjenja mëshire, duke i dhënë Shqipërisë misionarët e shkluamë Mons. Vasil Matranga e Mons. Giuseppe Schiro, të dy nga Piana dei Greci, Kryepishkopin Mons. Filote Zassi e Don Kallinik Granën nga Mezzojuso.

Monastiri i Mezzojusos edhe sot, ndënë hijen e Selisë së Shenjtë dhe të qeverimit t'urtë t'Arkimandritit Isidor të Grottaferratës, po lulëzon prapë dhe ka hapur tani shtëpia fetare basilianësh 'talo-shqiptarë n'Elbasan, në Gjirokastër e në Fier, në Shqipëri të mesme e të jugut.

Alë Antonin Brankati, prift i ritit grek i Oratorit Filipin të Pianës dei Greci, i ndihmuar nga F. Gjergj Guzzetta, themeloi në qytetin lindor, në Piana dei Greci, më 1731, Kolegjin e Marisë për edukatën dhe për mësimin e vajzavet të reja siqeliane shqiptare ; ky edhe sot shvillon misionin e tij të fisëm.

Kom. Françesk Saluti, edhe ky nga Piana dei Greci, Kryetar i Diktimit, dhe auktor i të shquarevet «Komente në Kodikun e Procedurës Penale» më 1879 themeloi në Palerm me mjetet e tij Konviktin Universitar italo-shqiptar, që lulëzon edhe sot e që munt të formojë një mjet, për të tërhequr në Palerm dhe studentë universitarë të Shqipërisë.

d'Oriente e di un competente numero di Albanesi, i quali si applicassero con ispecialità al servizio della Chiesa, con l'obbligazione del rito greco d'Oriente: onde poi forniti di pietà e di dottrina potessero recare giovamento ai propri nazionali non meno della Sicilia, con la frequente predicazione e con l'uso delle cattedre e delle scuole, che ai popoli infelici di Epiro con l'esercizio delle sante missioni.

Non venne meno ai suoi alti compiti il nuovo Monastero, che per circa due secoli irradiò fra gli albanesi luce di sapere e di pietà dando all'Albania i celebri missionari Mons. Basilio Matranga e Mons. Giuseppe Schirò, da Piana dei Greci; l'Arcivescovo Mons. Filoteo Zassi e Don Callinico Grandi, entrambi da Mezzojuso (28).

Il Monastero di Mezzojuso oggi, sotto gli auspici della S. Sede e il saviente governo dell'Archimandrita Isidoro di Grottaferrata, torna a rifiorire ed ha già aperto case religiose di basiliani italo-albanesi in Elbasan, in Argirocastro e a Fieri, nell'Albania centrale e meridionale (29).

Il Padre Antonio Brancato, *prete di rito greco dell'Oratorio filippino di Piana dei Greci, coadiuvato dal P. Giorgio Guzzetta, fondava nella sua città natale, Piana dei Greci, nel 1731, il Collegio di Maria per l'educazione e l'istruzione della gioventù femminile siculo-albanese, che tuttora esplica la sua nobile missione (30).*

Francesco Saluto, *nato da Piana dei Greci, Presidente di Corte di Cassazione ed autore dei rinomati «Commenti al Codice di Procedura Penale» nel 1879, con mezzi propri, fondava in Palermo il Convitto Universitario italo-albanese, che fiorisce e che oggi potrebbe costituire un mezzo per attrarre a Palermo anche studenti universitari dell'Albania.*

Ma soprattutti debbo additare all'eterna gratitudine delle Colonie albanesi di Sicilia e del popolo

P. Giorgio Guzzetta 345

DIRITTO

Che hanno li Serenissimi Re di Sicilia sopra dell'Albania, onde ben possono intitolarsi ancora Re, e Duchi, cioè Signori di essa (a).

NAcque questo Diritto dal dominio, ch'ebbero dell'Albania li Principi Normanni d'allora, che discacciati li Saraceni, s'impadronirono delle due Sicilie (b).

Dopo si gloriosa conquista il Gran Roberto Guiscardo avendo lasciata al Conte Ruggiero la Sicilia, e ritenutasi per sè la Calabria, desideroso di maggior dominio pensò dilatarsi in Grecia con impadronirsi di Costantinopoli. Al qual fine passato colle vittoriose sue armi all'altra parte dell'Adriatico [illegible] alla Puglia nell'anno [illegible] guerra con Alessio Imperadore greco, ed avendosi sottomessa con sommo valore la città di Durazzo, occupò insieme Arta, Castoria, ed altri luoghi, e città in guisa, che avendo soggiogato tutto l'Epiro, si avanzò sino alla Macedonia, dove per la gagliarda resistenza di Alessio fu obbligato a fermarsi in un luogo tre soli giorni di cammino distante da Costantinopoli. Qual tratto di

(a) Questa è quella Scrittura, che da noi fu accennata nel Lib. 2. di questa Storia alla pag. 90.
(b) Rodotà Tom. 1. Lib. 1. Cap. VIII.

Përmendore mbi të „Drejtën që kanë Madhëritë e Tyre Mbretërit e Siqelisë mbi Shqipërinë" (riprodhim nga faqja 345 e Jetës s'At Gjergj Guzzettës)

Memoria sul "Diritto che hanno li Serenissimi Re di Sicilia sopra dell'Albania„ (riproduzione della pag. 345 della Vita del P. Giorgio Guzzetta)

ANDREA REYES
Themeltari i Monastirit bazilian të Mezojuses
(1609)
Fondatore del Monastero basiliano di Mezzojuso

BKSH

BKSH

Po më lejër dua të tregoj se Kolonitë shqiptare të Siqelisë edhe populli i Shqipërisë i detyrojnë mirënjohje të përjetshme emrit të Shërbëtorit të Perëndisë Atë Gjergj Guzzettës, që është simboli dhe sinteza e traditës katolike italiane të Arbreshëvet të Siqelisë ; ky ka qënë përkrahësi i palodhur i lirisë së popullit shqiptar nga robëria turke, mprojtësi i të drejtavet e i dinjitetit historik të Kombit të Skenderbeut, apostulli i katoliqizmit dhe pararëndësi i lëvizjes së madhe bashkimtare, për të kthyerit e Shqipërisë dhe të Lindjes kristiane në njësinë katolike. Ay themeloi më 1716 në vëndin Hinder, në Piana dei Greci, Oratorin e Etërvet Filipinë të ritit grek dhe më 1734 Seminarin Italo-Shqiptar të Palermit, që prej dy shekujsh është bërë djepë i kulturës, i doktrinës së shenjtë dhe profane, i dhëmburisë fetare, i sgjimit kombëtar dhe i së mirës shpirtërore të popullit shqiptar. I u-vu punës me zell të math për të themeluar Veskovatën e ritit grek në Siqeli.

Për jetën e tij të fisëme dhe të shënjtë e për veprat e tij Atë Gjergj Guzzetta e meriloi titullin e «Apostullit të Shqiptarëvet» e për këto Kisha mateë që ta lypë të nderi i Altarit.

d'Albania il nome del Servo di Dio Padre Giorgio Guzzetta, *simbolo e sintesi della nobile tradizione cattolica e italiana degli albanesi in Sicilia, sostenitore indefesso della liberazione del popolo albanese dalla servitù turca, difensore dei diritti e della dignità storica della Nazione di Skanderbeg, apostolo del cattolicesimo e precursore del grande odierno movimento unionistico per il ritorno dell'Albania e dell'Oriente Cristiano alla unità cattolica. Egli nel 1716 fondava nella natia Piana dei Greci l'Oratorio dei Padri Filippini di rito greco e nel 1734 il Seminario italo-albanese di Palermo, che da oltre due secoli (31) costituisce la culla della cultura, della dottrina sacra e profana, della pietà religiosa, del patriottismo delle Colonie albanesi di Sicilia, del risveglio nazionale e del bene spirituale della Nazione albanese. Si adoperò con gran zelo per la istituzione del Vescovado di rito greco in Sicilia (31). Per la sua nobile e santa vita e per le sue opere il P. Giorgio Guzzetta si è meritato il titolo di «Apostolo degli Albanesi» e per esso la Chiesa si appresta ad elevarlo agli onori dell'Altare.*

BKSH

BKSH

Shkrimtarë, poetë, letrarë siqiljanë-shqiptarë

Ka rëndësi të theksojmë se historija letrare e bibliografike e Shqipërisë filloi gjer pak vjet përpara me Katekismën shqiptare të Kryepriftit Luke Matrangës (1560-1619), nga Piana dei Greci, të shtypur në Romë 1592.

Më 1910 Hir. E Tij Mons. Paolo Schiro, pas kërkimesh të gjata e dërmitare, të bëra në bazë dokumentash që gjënaden n'Arkiv të Seminarit Italo shqiptar të Palermit, pati fatin të gjejë në Bibliotekën e Vatikanit një kopje (e vetëmja që njihet sot) të «*Messale Albanese*» të Don Gjon Buzukut, të shtypur në 1555, që është sot libri më i vjetër shqiptar me një vlerë të paçmuarshme për studimin e gjuhës shqipe.

Më 1912 i nalveri P. Sofron Gassisi (1870-1925) nga Contessa Entellina, kalogjer basilian i Grottaferratës, paleograf dhe lavronjës i studimevet bizantine e i letrësisë liturgjike e patristike orientale, pati fatin të vërë në duart e tij një fragment t'Ungjillit në gjuhën shqipe, të shekullit XIV, shumë të çmuar, sepse formon dokumentin më të vjetrin të gjuhës shqipe që njohim sot.

Emrit të siqelian-shqipëtarit Lukë Matrangës, që është auktori i njëj nga dokumentat më të vjetra gjuhësore shqiptare, dhe emravet të siqelianë-shqiptarëve të njëkohëshmë dhe të shkluam, të cilëvet u përket merita që nxarrnë në dritë tri dokumentet e çmuarshëme të përmendura, u duhet shtuar radhës numër-madhe e shkrimtarëvet, e poetëvet, e letra-

Scrittori, poeti, letterati sicolo-albanesi

E' significativo rilevare come la storia letteraria e bibliografica dell'Albania si apriva solo a pochi anni fa con il Catechismo albanese dell'Arciprete Luca Matranga (1560-1619), da Piana dei Greci, stampato a Roma nel 1592 (33).

Nel 1910 S. E. Mons. Paolo Schirò, (34) dopo lunghe e pazienti ricerche, fatte sulla scorta di documenti esistenti nell'Archivio del Seminario italo-albanese di Palermo, ebbe la sorte di ritrovare nella Biblioteca Vaticana una copia (l'unica fin'ora conosciuta) del Messale Albanese di Don Gjon Buzuku, stampato nel 1555, che è oggi il più antico libro albanese, di valore inestimabile per lo studio di questa lingua.

Nel 1919 il compianto P. Sofronio Gassisi (1873-1923) da Contessa Entellina, monaco basiliano di Grottaferrata, paleografo e cultore di studi bizantini e di letteratura liturgica e patristica orientale, ebbe la fortuna di avere nelle sue mani un frammento di evangelo in lingua albanese, del secolo XIV, assai prezioso, perchè costituirebbe oggi il più antico documento conosciuto di questa lingua (35).

Al nome del sicolo-albanese Luca Matranga, autore di uno dei più antichi documenti linguistici albanesi, e ai nomi degli illustri contemporanei sicolo-albanesi, ai quali spetta il merito di avere messo in luce i tre citati preziosi documenti, vanno aggiunti la numerosa schiera di scrittori, poeti, letterati, cultori di studi storici, che costituiscono una parte eminente della storia letteraria dell'Albania.

BKSH

BKSH

rëvet, e lavronjësvet të studimevet historike, që ka mbajnë një pjesë të lartë të historisë letrare të Shqipërisë.

Duken përmëndur :

Nga Mezzojuso: Nicolò Figlia (1682-1769); Giovanni Barbaci (1742-1791) ; Nicolò Dragotta (1706-1837) ; i ndyeri kryeprift Onofrio Buccola, e Athanasi Schirò; At Nilo Catalano nga Messina, i Monastirit basilian të Mezzojussos dhe misionar i Shqipërisë (1637-1694).

Nga Contessa Entellina : Nicolò Chetta (1742-1805); Spiridione Lo Iacono (1812-1874) Alessando Schirò (1869-1937); Francesco Chetta-Schirò.

Nga Palazzo Adriano : Paolo M. Parrino (1716-1765) ; Gabriele Dara (1765-1832), Andrea Dara (1796-1872), Gabriele Dara junior (1826-1885) ; Mons. Giuseppe Crispi 1781-1850) Ipeshkëv dhe profesor i gregjishtes n'Universitetin e Palermit; Nicolò Spata (1821-1885) ; Pietro Chiara (1840-1915) ; G. Barcia; Lek Sulli; Emanuele Bidera; Francesco Crispi Glaviano.

Nga Piana dei Greci : Nicolò Brancato (1675-1741) ; Giuseppe Borgia (1837-1915) ; Giuseppe Camarda (1831-1878) ; Giorgio Costantini (1838-1916); Cristina Gentile (1856-1919) ; Carlo Dieli (1765-1850) ; Giovanni Crisostomo Guzzetta (1700-1776) ; P. Giorgio Guzzetta (1682-1756); Giuseppe Mussche (1837-1910) ; Francesco Parrino (1754-1831) ; Giovanni Schiro (1834) ; Vincenzo Schiro (1820-1875) Gerlando Bennici.

Së fundi, prapë nga Piana dei Greci, Demitër Camarda (1821-1882), autori i veprës së madhe «*Saggio di Gramatologia Comparata sulla lingua albanese*», mbi të cilën shkruante më 1877 glottologu i math italian G. I. Ascoli : «Në fushën krc;i

Vanno ricordati:

Di Mezzojuso: Nicolò Figlia (1682-1769); Giovanni Barbici (1742-1791); Nicolò Dragotta (1766-1837); il compianto Arciprete Onofrio Buccola, e Atanasio Schirò. Il P. Nilo Catalano, messinese, del Monastero basiliano di Mezzojuso e missionario in Albania (1637-1694).

Di Contessa Entellina: Nicolò Chetta (1732-1803); Spiridione Lo Jacono (1802-1878); Alessandro Schirò (1869-1937); Francesco Chetta-Schirò.

Di Palazzo Adriano: Paolo M. Parrino (1710-1765); Gabriele Dara (1767-1832); Andrea Dara (1796-1872); Gabriele Dara junior (1826-1885); Monsignor Giuseppe Crispi (1781-1859), Vescovo e professore di greco nella R. Università di Palermo; Nicolò Spata (1821-1855); Pietro Chiara (1850-1915); G. Barcia; Isak Suli; Em. Bidera; Francesco Crispi Glarviaco.

Di Piana dei Greci: Nicolò Brancato (1675-1741) Giuseppe Borgia (1837-1915) Giuseppe Camarda (1831-1878); Giorgio Costantini (1838-1916); Cristina Gentile (1856-1919); Carlo Duci (1765-1850); Giovan Crisostomo Guzzetta (1700-1770); P. Giorgio Guzzetta, cilato (1682-1756); Giuseppe Musacchia (1837-1910); Francesco Parrino (1754-1831); Giovanni Schirò (1838); Vincenzo Schirò (1820-1875); Girolando Bennici.

Infine, pure di Piana dei Greci, Demetrio Camarda *(1821-1882), l'autore del celebre «Saggio di Grammatologia Comparata sulla Lingua Albanese», sul quale scriveva nel 1877 il grande glottologo italiano G. I. Ascoli:*

BKSH

BKSH

FRANCESCO SALUTO
Themelëtari i Konviktit Italo-Arbëresh „Saluto" në Palermë
për studentët e Universitetit (1882)
Fondatore del Convitto Italo-Albanese „Saluto" di Palermo
per gli studenti universitari (1882)

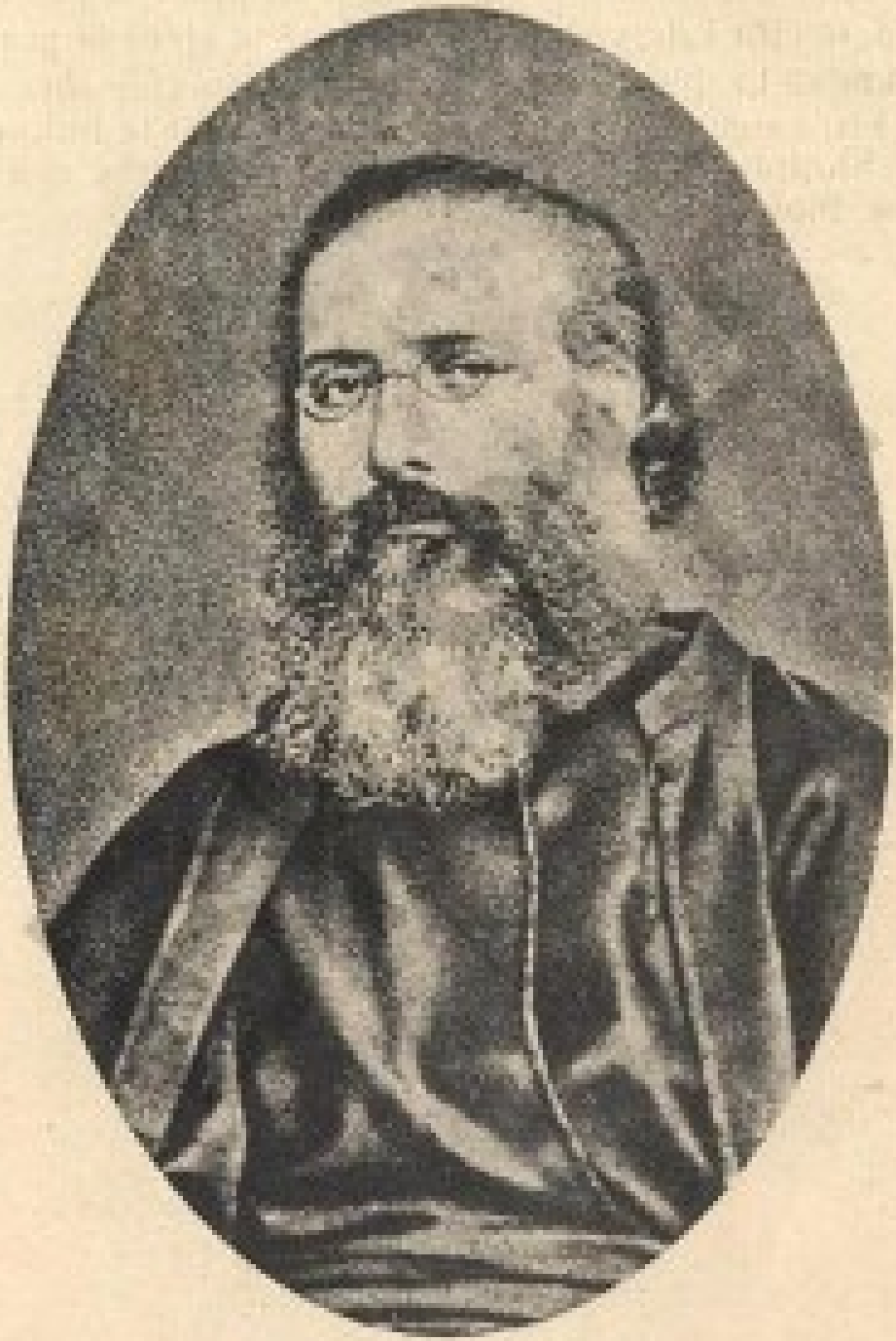

DEMETRIO CAMARDA
(1821-1882)

BKSH

BKSH

historikë shquhet një gjuhëtar që është edhe italian edhe epirot : Dhimitër Kamarda, Shqiptar nga Siqelija, të cilit i detyrojmë veprën më të gjërë të gramatikës së krahasuarë, që ka parë dritën gjer sot..... libri i tij i siguron, për gjithmonë, një vënt të bukur ndër Shqiptarët, dhe është një stoli e vërtetë e letrësisë filologjike t' Italisë së sotëme.

BKSH

«Nel campo strettamente istorico si muove un linguista che è italiano ed epirota insieme: Demetrio Camarda, albanese di Sicilia, al quale dobbiamo il più ampio lavoro di grammatica comparata che abbia fin qui veduto la luce... Il suo libro gli assicura, per sempre, un bel posto tra gli albanesi, ed è un vero ornamento della letteratura filologica dell'Italia odierna» (36).

BKSH

BKSH

BKSH

Zef Sqiroi

I sprasmi nga radha e kohës, por i pari nga vlera e nga madhërija do përmëndur e do nderuar emri i pavdekur i Giuseppe Sqiroit, lindur në Piana dei Greci më 1865 dhe vdekur në Napoli më 1927.

Girolamo De Rada, Shqiptar nga Kalaberija, At Gjergj Fishta, Shqiptar nga Shkodra, Giuseppe Schiro, Shqiptar nga Piana dei Greci, Naim Frasheri, Shqiptar nga Frasheri janë poetët më të nëdhej të Kombit Shqiptar.

Ndër Shqiptarët e Siqelisë Giuseppe Sqiroi qëndron më i madhi për veprën e tij letrare e poetike, për vetë jetën e tij, të madur krejt me dëshira të larta e të fisëme e me flija për idealin e një Shqipërije të lirë e të pavarur ndënë egjidën e Italisë.

Për Sqironë mund të përsëritim atë që shkruante Gualtieri për De Radën : «Shqipërija përpara se të bëhej në ditët t'ona një entitet politik qe një realitet poetik në veprën e Giuseppe Sqiroit».

As nuk i bujë punës që të zë ngoje shkurtazi ose të numroj veprën e gjerë poetike e letrare që na ka lënë Sqiroi, një pjesë të botuar dhe një pjesë më të madhe të pabotuar, në një kohë 40 vjeç pune të gjallë, pjellore e mendje-madhe.

Me poemat e tij, me këngët patriotike, fetare e lirike, me të qemtuarit e këngëvet popullore, me prozat politike e të shenjta, ay ka krijuar një pasuri të çëmmarshëme dhe ka ngritur një përmendore të pavdekur.

Gjuha shqipe, sidomos me anë të veprës të Sqiroit, n' Itali është ngritur në dinjitetin e një gjuhe

Giuseppe Schiro'

Ultimo in ordine di tempo, ma primo per meriti e per grandezza, va degnamente ricordato e onorato il nome imperituro di Giuseppe Schirò, nato a Piana dei Greci nel 1865 e morto a Napoli nel 1927.

Con Girolamo De Rada, albanese di Calabria, con Giorgio Fishta, albanese di Scutari, Giuseppe Schirò, albanese di Piana dei Greci e Naim Frashëri, albanese di Frashëri, costituiscono il gruppo dei sommi poeti della Nazione albanese.

Tra gli albanesi di Sicilia Giuseppe Schirò resta il piu' grande per la sua opera letteraria e poetica, per la sua attività politica, per la sua vita stessa, tutta intessuta di sogni generosi e di sacrifizi per l'ideale di un'Albania libera ed indipendente, sotto l'egida dell'Italia.

Di lui possiamo ben ripetere quello che il Guelfieri scriveva del De Rada: «L'Albania prima di diventare ai giorni nostri una entità politica fu una realtà poetica nell'opera di Giuseppe Schirò (37).

Non tenterò neanche di fare un rapido cenno o una elencazione della imponente opera poetica e letteraria che lo Schirò ci ha lasciato, parte pubblicata e in gran parte inedita, in oltre 40 anni di feconda e geniale attività.

Coi suoi poemi, coi canti patriottici, con le canzoni religiose e liriche, con le raccolte di canti popolari, con le prose politiche e sacre, Egli ha creato un patrimonio prezioso ed ha eretto un monumento immortale.

BKSH

BKSH

shkencore e letrare, vegël shumë e fisëme për të ruajtur e për të zhvilluar kombin shqiptar dhe mjet shumë përfundimtar për të përhapur kulturën e qytetërinë italiane në mes të popullit të Skënderbeut.

Për Giuseppe Sqironë kultizohem të përmënd gjykimin e shfuqur në rasë të vdekjes së tij, më 1927, nga filologu i math Enrico Cocchia.

«Humbja e pakohë e të vlerënit profesor Giu-«seppe Sqiroit më preku thellë në zemrë. Kam «qënë lidhur me të me një miqësi të përmallëme «dhe më ka bërë çudi të çiltur puna e tij ; e ka sje-«llur hera të provoj kulturën e lartë të tii, virtytet e «pashoqe të tij si edukator dhe si patriot i flaktë «dhe i kthjellët.

«Çeshtjen shqiptare ay e bëri një punë të lav-«dishme të të mësuarit të tij, dhe këtij zjarri të «shpirtit i kushtoi libra që s'kanë për të vdekur.

«I pajisur me një talent të veçantë politik ay e «ka shtuar pasurin' e trashëguar të kulturës kombë-«tare me vepra të shkëlqyera, me qëllim që të edri-«sin dheun e lisit të tij».

Gjykimit të Cocchia-s i qaset bukur ay që poeti i math i Shqipërisë, Atë G. Fishta, sot Akademik i Italisë, i shkroi Kryetarit të Legës Italo-Shqiptare të Palermit gjithë n'atë kohë të përnxishme :

«Lajmi i hidhur i vdekjes së Giuseppe Schirò-ma mbushi zëmrën me pikëllim të math shumë. Gjithënonë e kam nderuar si patriot të zhuritur, si letrar të ndritshëm dhe si poët me mëndje të lartë. Në veprat e tij të pavdirta krvelartësija e shpirtit të stërgjyshëvet, e shutur me një njomësirë të shquar ndjenjash dhe me një hollësi artë, depërton ëmbël zëmrën e çdo Shqiptari dhe me të drejtë ay numërohet ndër të Mëdhejt e Kombit».

La lingua albanese, per opera soprattutto dello Schirò, in Italia, è stata elevata alla dignità di lingua scientifica e letteraria, strumento nobilissimo di conservazione e di sviluppo della nazione albanese e mezzo efficacissimo di diffusione della cultura e della civiltà italiana in mezzo al popolo di Skanderbeg.

Di Giuseppe Schirò mi limito a riportare il giudizio espresso in occasione della sua morte, nel 1927 dal grande filologo Enrico Cocchia:

«La perdita immatura del valoroso professore «Giuseppe Schirò mi ha profondamente commosso. «Legato a Lui da affettuosa amicizia e sincera am«mirazione ebbi modo di mettere a prova la sua «alta cultura, le invareabili virtù di educatore, «l'ardente e sincero patriottismo.

«Egli fece della questione albanese l'azione alo«riosa del suo insegnamento e dedicò a questa fede «libri che non morranno.

«Fornito di singolare talento politico Egli ha «arricchito il patrimonio della cultura nazionale di «splendide opere, volte a illustrare la terra di ori«gine».

Al giudizio del Cocchia fa bel riscontro quello che il grande Poeta dell'Albania P. Giorgio Fishta, oggi Accademico d'Italia, scrisse al Presidente della Lega italo-albanese di Palermo nella medesima luttuosa circostanza:

«La triste notizia della morte di Giuseppe Schi«rò mi ha colpito di intenso dolore. In Lui ho sem«pre venerato l'ardente patriota, l'illuminato lette«rato, il geniale Poeta, nelle cui opere imperiture «la avita fierezza di animo, temprata alla più squi«sita delicatezza di sentimenti e finezza di arte, com«penetra soavemente il cuore di ogni albanese, e a «buon diritto lo pone nel novero dei Grandi della «Nazione» (38).

BKSH

BKSH

PIANA DEI GRECI

Një demostratë „Për Shqipërinë" në vitin 1910 (në mes Jozef Sqiroi

Una dimostrazione „Pro Albania" nel 1910 (in mezzo G. Schirò

GIUSEPPE SCHIRÒ'
(1903-1927)

Një traditë e paprerë dhe një profeci e At Gjergj Guzzetës.

Sqiroi ka qënë më i madhi mbrojtës i lirisë së Shqipërisë dhe i miqësisë italo-shqiptare, duke shkuar pas një tradite të paprerë, e cila — pa përmendur edhe të tjere — lidhet me mendimin e Apostullit të math të Shqipërisë, të P. Gj. Guzzetës. Ky, këtu e dyqind vjet, duke shëkuar kthjellët që më parë se si do t'ishte e arthmja e largë e marrëdhënëjevet italo-shqiptare, i drejtoi Karlit III, Mbretit të të dyja Siqelivet, një Permendore «Mbi të drejtën që kanë mbi Shqipërinë Mbretërit shumë të ndritshmë të të dyja Siqelivet, e prandaj munt të marrin titull Mbretërish e Despotësh, d. m. th. Zotërish të saj; dhe e nguste Karlin e III të çlironte shpejt Shqipërinë nga zgjedha turke e të shpallej Mbret e Despot, duke shfaqur dëshirën që Shqiptarët e Siqelisë të munt të kenë fatin të lidhen dyfish me besë tek Mbreti edhe si Siqelianë edhe si Shqiptarë e të munt të gëzojnë një mprojtje të dyfishtë nga një Monark, që është Zot i tyre i natyrshëm dyfish, se është Mbret' i të dyja Siqelivet e gjithashtu dhe Mbret i Shqipërisë.

Sot, lark para dy shekujsh, passi ngjau bashkimi, dhe kurora e Skënderbeut u-vù mbi Krvet August të Mbretit Perandor Viktor Emanueli të III nuk duket si profeci ky propozim politik i P. Gjergj Guzzetës s' onë?

Sot kjo punë merr vlerë më të madhe, kur kujtojmë Giuseppe Sqironë, i cili, duke parë rreziqet që u kanoseshin interesavet t' Italisë n'Adriatik dhe

Una tradizione costante ed una profezia del P. Giorgio Guzzetta

Della libertà dell'Albania e della amicizia italo-albanese lo Schirò è stato il massimo assertore, altingendo a una tradizione costante che — per tacere di tutti gli altri — si attacca al pensiero del grande Apostolo dell'Albania, il P. Giorgio Guzzetta, il quale duecento anni fa, con chiara visione di quello che sarebbe stato l'avvenire lontano dei rapporti italo-albanesi, rivolgeva a Carlo III, Re delle Due Sicilie, una Memoria «Sul diritto che hanno li serenissimi Re delle Due Sicilie sopra l'Albania, onde ben possono ancora intitolarsi Re e Despoti, cioè Signori di essa», *incitandolo a liberare presto l'Albania dal giogo turco e a proclamarsene Re e Despota, facendo noti che i siculo-albanesi potessero avere la fortuna di essere legati da doppio vincolo di fedeltà al Sovrano, e come siciliani e come albanesi, e che potessero godere della doppia protezione di un Monarca dopiamente loro Signore naturale, perchè egualmente Re delle Due Sicilie e Re insieme e Despota dell'Albania (39).*

Oggi, a distanza di due secoli, dopo l'avvenuta unione della Corona di Skanderbeg sul Capo Augusto del nostro Re Imperatore Vittorio Emanuele III, non ha sapore di profezia questa proposizione politica del nostro P. Giorgio Guzzetta?...

Maggior valore acquista oggi ricordare che G. Schirò nelle sue «Note e Osservazioni sulla questione d'Oriente», in vista dei pericoli che minacciavano gli interessi dell'Italia nell'Adriatico e al fine di

duke marrë para sysh dëshirimet e drejta të popullit shqiptar, për ta zgjidhur këtë çeshtje me rëndësi, shkruante në librin e tij «*Note e Osservazioni sulla Questione d' Oriente*» se «mënyra më e mirë për t'u arritur këtyre qëllimeve kaqë fisnike dhe të rëndësishme për Italinë, dhe mënyra më e sigurtë besoj se është pikërisht kjo, që ta përkrahim zgjimin e Shqipërisë, ta ndihmojmë që të më këmbet në një Kombësi të pavarur dhe ta bëjmë kështu mike t' Italisë, në mënyrë që ato popullata, të cilat nuk janë fare të hueja në këtë panë, të vendosin e të *shpallin* Mbret të tyre *një nga Princërit e shtëpisë Savoia*»

Më 1901 botoi veprën «*Canti popolari dell' Albania*», që ja kushtonte M. së Tij Viktor Emanuelit III Mbretit t' Italisë.

Më 1904, me qëllim që te shpallte një dokumentim sa më të pasur për themelimin e një shteti shqiptar ndënë influencën miqësore t' Italisë, botoi në Napoli një volum të math mbi «*Shqiptarët dhe çeshtjen balkanike*»; në këtë veprë përkrahte prapë po atë tezë të formimit të një Mbretërije shqiptare me një Princ të shtëpisë Savoia, duke e caktuar këtë në personën auguste të L. së Tij Mbr. Kontit të Torinos.

risolvere la grave questione, tenendo conto delle giuste aspirazioni del popolo albanese, scriveva che «il miglior modo di ottenere questi due fini tanto nobili quanto importanti per l'Italia, ed anche il più sicuro, credo che sia appunto quello di favorire l'insurrezione dell'Albania, di aiutare questa a costituirsi a Nazione indipendente e di renderla così amica all'Italia, da far determinare quelle popolazioni, che non ne sono affatto aliene, a proclamare loro Re uno dei Principi di Casa Savoia» (40).

Nel 1901 pubblicava i «Canti Popolari dell'Albania» che dedicava a S. M. Vittorio Emanuele III, Re d'Italia.

E nel 1904, volendo egli fornire la più ricca documentazione possibile a favore della costituzione di uno Stato Albanese sotto l'amichevole influenza dell'Italia, pubblicava a Napoli un grosso volume su «Gli Albanesi e la Questione Balcanica» nel quale tornava a sostenere la stessa tesi della costituzione di un Regno albanese con a capo un Principe di Casa Savoia, designandolo nella augusta persona di S. A. R. il Conte di Torino (41).

Nga lëvizjet e rilindjes italiane ngjallet në zemrë të popullit shqiptar shpresa e shlirimit

Enish, kjo pavarësi e Shqipërisë ndënë Shtëpin' e Savojës nuk ishte një mendim politik vetëm e vetëm italo-shqiptar.

Shqipërija, në përpjekjet e saja të paprera për t'u-çliruar nga zgjedha turke, gjatë shekujvet të gjatë të robërisë, shturi sytë gjithënjë nga Italija dhe nga Mbretërit e Italisë kërkoi dhe shpresoi për ndihmë e për drejtim.

Më 1592 populli shqiptar ja jipte kurorën e Skënderbeut Karl Emanuelit, Dukës së Savojës, dhe prapë, më 1615 i drejtohej Dukës së Parmës.

«Në qoftë se Shqiptarët duke kërkuar lirinë i mbanin sytë të kthyer nga dielli, do ta shëkonin të sbriste përtej detit, mbi një tokë të bekuar nga arti dhe nga Perendija, e cila ka luftuar thuajse një shekull për të fituar pavarësinë dhe lirinë, dhe si e fitoi, tani u sgjat dorën vëllezërve Shqiptarë për t'i ngritur». Kështu shkruante më 1901 Princ Danili i Malit të Zi.

Lëvizjet për rilindjen italiane ua mbushnë zemrën Shqiptarëvet me shpresë për liri.

Veprimi i gjallë fetar e misionar i Shqiptarëvet të Siqelisë merr mish e shpirt nga emri i shkëlqyer i Gjergj Guzzettës, veprimi poetik e letrar ka si përfaqësues të fisëm e mendje-lart G. Sqironë ; të dyja këto veprime lidhen me atë veprim politik për ringjalljen e Shqipërisë, që buron, sikurse e përmendëm, drejt për së drejti nga lëvizjet për li-

I moti del risorgimento italiano riaprono i cuori del popolo albanese alle speranze di libertà

Non era del resto una concezione politica esclusivamente italo-albanese, questa della naturale preminenza d'Albania sotto Casa Savoia.

Negli ininterrotti tentativi di liberazione dal giogo turco l'Albania, durante i lunghi secoli di servaggio, guardò sempre all'Italia e dai Sovrani italiani cercò e sperò aiuto e direzione.

Nel 1592 il popolo albanese offriva la Corona di Skanderbeg a Carlo Emanuele Duca di Savoia, e di nuovo, nel 1615, si rivolgeva al Duca di Parma.

«Se gli albanesi cercando la libertà seguissero con lo sguardo il sole, lo vedrebbero scendere al di là del mare, sopra una terra benedetta dall'arte e da Dio, la quale ha lottato quasi un secolo per raggiungere l'indipendenza e la libertà, e raggiuntele, ora stende ai fratelli albanesi la mano per sollevarli».

Così diceva nel 1901 il principe Danilo del Montenegro (42).

I moti pel risorgimento italiano riaprirono i cuori degli albanesi alle speranze di libertà.

L'attività religiosa e missionaria degli albanesi di Sicilia è personificata nel nome fulgido di Giorgio Guzzetta; quella poetica e letteraria, ha come suo più nobile e geniale esponente Giuseppe Schirò.

Ambedue queste attività si ricollegano alla attività politica in favore della risurrezione dell'Albania, attività che, come ho già accennato, scaturisce

MINO SCIERO'

Medalja e Art Fashiste. — *Medaglia d' Oro Fascista (1902-1920)*

PIANA DEI GRECI
Kleri dhe populli, në prak të Kathedralit, presin vizitën e L. M. Mbretit Viktor Emanuelit të III (7 qershor 1922)

Il Clero e il popolo, alla soglia della Cattedrale, attendono la visita di S. M. il Re Vittorio Emanuele III (giugno 1922)

rinë dhe për pavarësin'e Italisë, dhe që indentifikohet me emrin e Francesco Krispit, Krispi' të math t'Italisë së çliruar e të bashkuar dhe të drejtuar për fatin e math të saj peranduer ; t'atij Krispi, «*Shqiptar nga gjaku e nga zëmra*» (sikurse ay vetë deshi të shpallet në telegramën e pranimit në të parin Kongres linguistik shqiptar më 1865), i cili u-vü mbi krye të lëvizjes kryengritëse të Siqelisë i ndihmuar nga qytetarë të shquar Siqelianë Shqiptarë ; këta, nga natyra e tyre, të pritur pas punëravet të mëdha e liri-dashëse, duke mos duruar zgjedhën dhe tiraninë, i u përgjegjnë me hov të çuditshëm thirrjes që u lëshonte hijvet të saj Italija e shtypur dhe e copëtuar, pa përfillur, me guxim të patrembur, mërgime, burgime e vdekje.

Po përmënt më parë emrin e Françesco Petës, Kryetarit të Komitetit Kryengritës të Pianës dei Greci, i cili i përkrahur prej bashqytetarëve b e s n i k ë, qasi fshehurazi në shtëpin'e tij natën më 20 Prill 1860 Rosolino Pilon dhe Giovanni Corrnon, që kishin ardhur drejtë nga Genova për ta lajmëruar se për së shpejti do t'i arrinte Garibaldi. Kështu ky lidhur fjalë me Krispin dhe marrë vesh me Komitetet e tjerë Kryengritës të Siqelisë, ndihmoi që të bëhet gati një creth patriotizmi i zjarrtë, nga i cili u-bë e mundur që dëshira e popullit siqelian të mbarohet shpejt me të hyrët e Garibaldit në Palerm më 27 Maj 1860.

Ndër patriotët Shqiptarë Siqelianë të Pianës dei Greci, që u-shquan në kryengritjen e 1860-ës, veç Françesco Pettës të përmëndur janë për të zënë në gojë: vëllezërit Pietro e Bartolomeo Piediscalzi, vëllezërit Vincenzo e Luigi Zalapi; Giuseppe Kamarda (i përmëndur lart ndër shkrimtarët Shqiptarë); Gjergj Benici, Luigi Petta, Paolo Sulli, Andrea Saluto, noteri Tommaso Costandini, Ferdinando Stassi, Andrea Soldano, Andrea Guidera, Antonino Guzzetta, Antonino Petrotta, Giuseppe Bennici, adjutanti i Nino Bixio-s e shkrimtar, Giovani Sulli Giovanni Benici e të tjerë.

direttamente dai moti per la libertà e l'indipendenza italiana e che si identifica nel nome di Francesco Crispi; *il grande Crispi dell'Italia redenta e unificata ed avviata ai suoi grandi destini imperiali: di quel Crispi «albanese di sangue e di cuore» (come egli stesso amò definirsi nel telegramma di adesione al primo Congresso Linguistico albanese del 1895 (43), il quale si pose a capo del movimento rivoluzionario della Sicilia coadiuvato anche da cospicui cittadini siculo-albanesi. Questi, per loro natura, proclivi all'imprese generose, insofferenti di giogo e tirannia, risposero con slancio mirabile all'appello che la dilaniata ed oppressa Italia lanciava ai suoi figli, sfidando con intrepido ardire esilii, prigionie e morte (44).*

Premetto il nome e l'opera di Francesco Petta, Presidente del Comitato Rivoluzionario di Piana dei Greci, il quale circondato da fidatissimi concittadini, dopo avere accolto segretamente nella notte del 20 aprile 1860, Rosolino Pilo e Giovanni Corrao, venuti direttamente da Genova ad annunziare l'imminente arrivo di Garibaldi, concorse di accordo con Crispi e di intesa con gli altri Comitati Rivoluzionari Siciliani, a preparare quell'ambiente di fervore patriottico che consentì il rapido coronamento dei voti del popolo siciliano nell'entrata di Garibaldi a Palermo il 27 maggio 1860 (45).

Fra i patrioti sicolo-albanesi di Piana dei Greci che si distinsero nella rivoluzione del 1860, oltre il citato Francesco Petta vanno menzionati: i fratelli Pietro e Bartolomeo Piediscalzi, i fratelli Vincenzo e Luigi Zalapì; Giuseppe Camarda (ricordato già tra gli scrittori albanesi), Giorgio Bennici, Luigi Petta, Paolo Sulli, Andrea Saluto, notaro Tommaso Costantini, Ferdinando Stassi, Andrea Soldano, Andrea Guidera, Antonino Guzzetta, Antonino Petrotta, Giuseppe Bennici, aiutante di campo di Nino Bixio e scrittore, Giovanni Sulli, Giovanni Bennici ed altri.

Garibaldi dhe Italo - Arbëresht

Garibaldi nuk e harroi kurrë entuziazmin, të pakursyerët të vetvehtes, bovin e flaktë, me të cilin Italo-Shqiptarët, si në Siqeli ashtu edhe në Kontinent, muerën pjesë në panërrat e mëdha dhe epike të tij, dhe më 2 Tetor 1860 e vëtetoi botërisht e me bujë të madhe: «Shqiptarët janë heroj dhe u shquen në të tëra luftat kundrë tiranisë».

Gjithë në Tetor të vitit 1860 Garibaldi, duke marë fuqi nga të drejtat e veçantë të tij si diktator, me pëlqimin e Ministrisë së përkohëshme, ku mirrnin pjesë ndër Italo-Arbëresht (Krispi, Giura e Scura) shpallte nga Caserta një dekret, me anë të cilit i jipte Kolegjit Italo-Shqiptar mirësira të gjëra «*duke marrë para sysh-kështu thotë fjalë për fjalë dekreti-shërbimet e shquara që i kanë bërë çështjes kombëtare Shqiptarët Italinë e zemër-mëdhej*».

Më vonë Garibaldi u interesua prej Principeshës Elenë Gjika për fatin e popullit shqiptar, i u-zotua ndihmë dhe i shkruante kështu: «*Çështja e Shqiptarëvet është e imja! Vërtet, unë do t'ishja i lumtur të përdor jetën t'ime që më mbetet për të mirë të këtij populli trim*».

Garibaldi e gli italo-albanesi

Garibaldi non dimenticò mai l'eroismo, l'abnegazione, l'ardore con cui gli italo-albanesi presero parte, sia in Sicilia che nel Continente alla sua epica impresa e il 2 ottobre 1860 ebbe ad affermare solennemente: «Gli albanesi sono essi che si sono distinti in tutte le lotte contro la tirannide».

Nello stesso ottobre 1860 Garibaldi, valendosi delle sue prerogative di Dittatore, con l'annuenza del Ministero provvisorio, del quale facevano parte tre italo-albanesi (Crispi, Giura e Scura) emanava da Caserta un decreto col quale concedeva larghi benefici al Collegio italo-albanese «in considerazione — *così dice testualmente il decreto* — dei segnalati servizi resi alla causa nazionale dai prodi e generosi albanesi» (46).

Interessato più tardi dalla Principessa Elena Gjika in favore delle sorti del popolo albanese, promettendo il suo aiuto, così Garibaldi rispondeva: «La causa degli albanesi è mia! Certo io sarei felice di impiegare quanto mi resta di vita in pro' di quel prode popolo». (47)

Burra të shkluam të kolonivet Shqiptare të Siqelisë

Koha e ngushtë më shtrëngon që të zë ngoje vetëm punërat më të para e më të gjëra të Shqiptarëvet, që muarnë pjesë në fushatën e Garibaldit dhe në veprën e madhe të rilindjes italiane.

As nuk mundem të zgjatem duke folur mbi ndihmën e dhënë nga Komunet shqiptare të Siqelisë përparimit politik e shoqëror t'Italisë.

Nga njerëzit më të parë të shkëlqyer përmend psikiatrin e math Gabrielin Buccola, deputetin Simon Cuccia, profesorin e të drejtës penale t'Universitetit Mb. dhe lëgjiratarin zë-math; deputetin Paolo Figlia dhe prifti Papa Nikola Franco nga Mezzoiuso; okulistin në zë Giuseppe Arcoleo nga S. Cristina Gela, Drejtor i Klinikës Okulistike të Palermit.

Helenistin Nicola Camardën, Profesorin e Universitetit të Palermit, Kostantin M. Konstantinin, magjistratin e lartë dhe letrarin, auktorin e poemës didaskalike « Il Colombaio », Gioachino Petën, historikun e kryengritjes të 1860-ës, Petër Matrangën, shkrimtarin e bibliotekës Vatikane, helenist, bashkëpunëtor i çmuarshëm i të shquarit Kard. Mai, auktor botimesh që vërtetojnë doktrinën e tij të fellë, Kont Tomaso Manzonin, kungarës patriot, Senator i Mbretërisë, themeltar i Veprës së Azilevet fëminore të Palermit e të Pianës dei Greci, Senatorin Gjergj Masin, Kryetarin e Gjyqit të Diktimit të Romës, Saverio Masin, juristin, deputetin dhe Ndënsekretarin e Arsimit botuer, Matrang Filipin, arkeologun, të gjithë nga Piana dei Greci.

Uomini illustri delle Colonie albanesi di Sicilia

La ristrettezza del tempo mi impone di accennare soltanto alla larga e principale partecipazione degli albanesi di Sicilia all'impresa Garibaldina e alla grande opera del risorgimento italiano.

Nè è possibile che io mi dilunghi a parlare sul contributo dato dai Comuni albanesi di Sicilia al progresso politico e sociale dell'Italia.

Ricordo tra i principali uomini illustri il grande psichiatra Gabriele Buccola, il deputato Simone Cuccia, professore di diritto penale della R. Università e celebre oratore, il deputato Paolo Figlia di Mezzojuso. Il rinomato oculista Giuseppe Arcoleo di S. Cristina Gela, Direttore della R. Clinica oculistica d'Palermo.

L'ellenista Nicola Camarda, professore dell'Università di Palermo, Costantino M. Costantini, alto magistrato e letterato, autore del Poema didascalico «Il Colombario», Gioacchino Petta, storico della rivoluzione del 1860, Pietro Matranga, scrittore della Biblioteca Vaticana, ellenista, prezioso collaboratore del celebre Card. Mai, autore di pubblicazioni che ne attestano la profonda dottrina, il Conte Tommaso Manzone, cospiratore patriota, Senatore del Regno, fondatore della Pia Opera degli Asili Infantili di Palermo e Piana dei Greci, il Senatore Giorgio Masi, Presidente della Corte di Cassazione di Roma, Saverio Masi, giurista, deputato e Sotto Segretario della Pubblica Istruzione, Matranga Filippo, archeologo; tutti da Piana dei Greci,

NICOLO' CHETTA
(1742-1803)

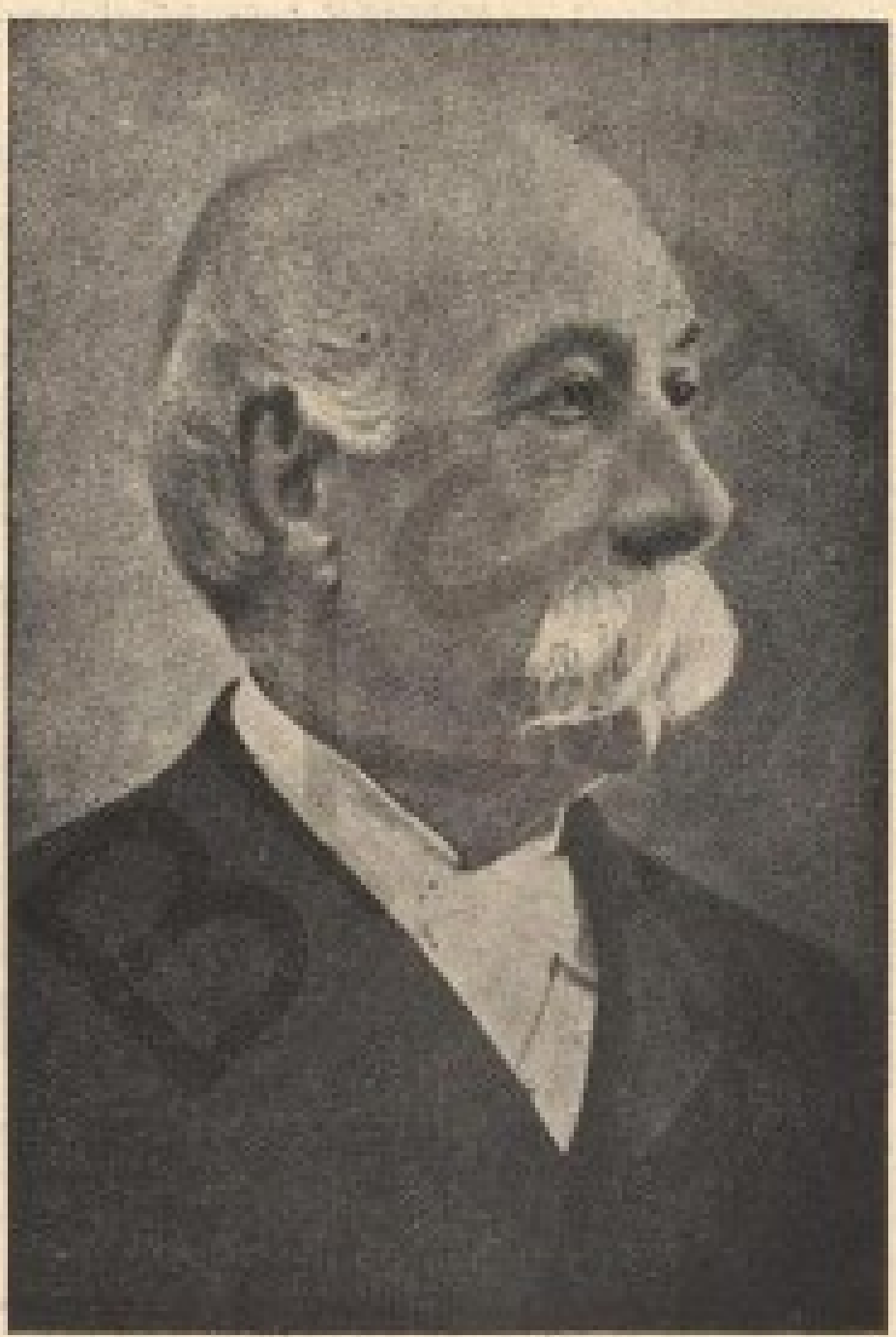

FRANCESCO CRISPI
Statisti i Math. — *Il Grande Statista (1818-1900)*

me të cilin, sikundrë që tha, lidhet fati i kolonivet shqiptare të Siqelisë.

Françesco Krispi me fjalë të fisëme shfaqi shpresën se për së shpejti Shqipërija do ta shkundte zgjedhën turke, dhe i porositi nxënësit në mënyrë të posaçme, që të studjojnë gjuhën dhe letërsinë shqipe...

Ay i dha, edhe me arsye, rëndësi të madhe politike e shkencore studimit të letërsisë së popullit shqiptar, që duke u-frymëzuar kurdoherë nga dashurija për Atdhenë dhe për Fenë, nëpër mes luftash dhe kaqë flijash, mundi ta përmbante burrërisht e të mbronte kombësin' e vet.

Para se të lerë Seminarin Franc. Krispi shkroi n' Album të vizitorëvet këto fjalë: «Kam vizituar me zemër të ngashëryer vëndin e vitëravet të para t' edukatës s' ime».

Kështu shkruante «Il Giornale di Sicilia» më 18 Janar 1900.

Dora e drithtuar e Plakut të math, italo-arbëresh më 5 të Majt 1900, shkruante për gazetën «L'Ora» e Palermit nji artikull politik, në të cilin, veç të tjeravet, këndojmë: «Shqipërija ësht një Komb që ka gjuhë dhe doke më vehte, të cilat na kujtojne sheshazi rrjedhjen pelasgjike të këtij Kombi.

Duke e kupëtuar kështu punën dhe duke pranuar një dëshir të vjetër e të gjatë t' i lejohet Shqipërisë të shpallë pavarësin' e saj.

Shqipërija është ajo që më tepër se çdo tokë i ndënji kundër të shkelurit të Turqisë. Dhe në shekullin e XV, pas vdekjes së Gjergj Kastriotit, e mundur, u-shtrëngua t'i shtrohet zgjedhës ottomane, po kurrë nuk u-thye.

Shumë Shqiptarë deshnë më mirë të shpërnguleshin n' Itali të Mesme dhe në Siqeli. Po natyra e hekurtë e kësaj race nuk u-çfisërua duke shkuar koha, dhe në këtë shekull Shqipërija qe e para që ngriti krye.

tanta liberalità si è adoperato per il miglioramento e per lo sviluppo dell'importante Istituto, al quale, come egli disse, si riconnettono le sorti delle colonie albanesi di Sicilia. (52)

L'On. le Crispi con nobili parole espresse la speranza che al più presto l'Albania scuotesse il giogo ottomano, e raccomandò agli alunni in modo speciale lo studio della lingua e della letteratura albanese...

Egli attribuì, e con ragione, una grande importanza politica e scientifica allo studio della letteratura del popolo albanese, che sempre ispirandosi all'amore della Patria e della Religione, attraverso tante lotte e tanti sacrifici ha saputo fieramente sostenere e difendere la propria nazionalità.

Prima di lasciare il Seminario l'On. le Crispi scrisse nell'Albo dei visitatori queste parole : «Ho visitato con animo commosso il luogo dei primi anni della mia educazione».

Così il Giornale di Sicilia del 18 gennaio 1900.

La mano tremante del grande Vegliardo italo-albanese, il 5 maggio 1900, vergava per il Giornale «L'Ora» di Palermo un articolo politico nel quale tra l'altro si legge :

«L'Albania è una Nazione che ha lingua ed usi «a sè, ricordanti alla evidenza le sue origini pelasgiche.

«Così essendo si comprenderebbe che accogliendo un lungo ed antico voto si consentisse «all'Albania di proclamare la sua indipendenza.

«L'Albania fu quella che più di ogni altra terra «resistette alle invasioni turche. E nel secolo XV, «dopo la morte di Giorgio Castriota, vinta, dovette «subire il giogo ottomano, ma non fu mai doma.

«Molti albanesi preferirono l'emigrazione in «Italia Meridionale e nella Sicilia. Ma la ferrea na«tura di questa razza non degenerò per volgere di

Shtet autonom. Në gostinë e Torinit më Tetor 1887 ay e pohonte me të madhe se politika më e vëjyerë e Italisë dhe më e përshtatura parimevet t'ona ishte që të përkrahte lirinë dhe pamvarësin' e Shqipërisë.

Më 1888 Abdyl Frashëri, mbi krye të një Komiteti shqiptar, i drejtonte nga Stambolli Françesco Krispit një përmendore energjike për të mirë të popullit shqiptar të shtypur.

«Politika e tanishme e Qeverisë italinne — shkruante — na ka dhënë të kuptojmë» se Shk. i Juaj, në gjëndjen e tanishme politike nuk ka harruar të kujdeset, pas interesavet të Shtetit të Math që drejton Ajo, edhe për interesat e Kombit të varfër, për të cilin mburret duke e dëftur se gjaku i tij lëvis në dejt e Diplomatit dhe Patriotit më të math të botës.

Interesa jete e vdekjeje, nussi është puna e ringjalljes dhe të copëtimit të Shqipërisë.

Jini të sigurtë, Shkelqësi, se Shqipëria nuk do të harrojë kurrë se Juve jua detyron të qënët dhe të pavarturit e saj».

Konsulli italian Kavalier Millelire shkruante më 6 Janar 1896 nga Gjirokastra: «Shqiptarët gjithë shpresat dhe dëshirat e tyre i kanë vazur te vëllezërit Italianë, mbi krye të të cilëvet qëndron burri i vëjyer Shk. e Tij Krispi, të cilit ja njohin energjinë, zotësinë dhe zemrën shqiptare».

Shumë nga ata që gjenden këtu do t'a kujtojnë Françesco Krispin, plak dhe të raskapitur, kur i bëri vizitë më Janar 1900 këtij Instituti të përshpirtshëm, ku kishte marrë edukatën e parë.

Mu në këtë salon të pakë u-brohorit Krispi nga më të mëdhejt dhe nga nxënësit, u-ul në mes të tyre me zemrë të dashur dhe ish i lumtur, kur këmbente me ta ndonjë fjalë në gjuhën e gjyshëvet : *«foli fjalë kënaqsije atëhere dhe lavdije të çiltër për Kardinalin, që me kaqë duar të plota u-përpoq të përmirësojë e të shvillojë këtë Institut me rëndësi,*

nia a Stato Autonomo. Nel banchetto di Torino dell'ottobre 1887 egli affermava che la politica più degna dell'Italia e la più conforme ai nostri principi era quella di sostenere la libertà e l'indipendenza dell'Albania. (50)

Nel 1888 Abdul Frasheri, a capo di un Comitato albanese, indirizzava da Costantinopoli a Francesco Crispi un vibrante memoriale in favore del popolo albanese oppresso.

«La politica attuale del Governo Italiano-serbo» - ci ha dato a comprendere che V. E., nella «situazione politica attuale non ha dimenticato di «curare, dopo gli interessi del Grande Stato che «ella dirige, gli interessi della povera Nazione che si «gloria di sapere che sangue suo scorre nelle vene «del più grande Diplomatico e Patriota del mondo.

«Interessi di vita e di morte, poichè si tratta «della resurrezione o dello sprofondamento dell'Albania.

«Siate sicuro, Eccellenza, che l'Albania non di«menticherà mai che a Voi deve la sua esistenza e la sua indipendenza».

Il Console Italiano Cav. Millelire il 6 gennaio 1896 scriveva da Argirocastro: «tutte le aspetta«zioni e tutti i desideri degli albanesi sono concen«trati nei fratelli Italiani, a capo dei quali sta la de«gna persona di S. E. Crispi, di cui già conoscono «la energia, l'abilità e il cuore albanese».

Molti tra i presenti ricorderanno la visita che nel gennaio 1900 Francesco Crispi, vecchio e cadente venne a fare a questo pio Istituto dove egli aveva ricevuto la sua prima educazione. (51)

Proprio in questo modesto salone egli, festeggiato da superiori ed alunni, fra i quali affabilmente si sedette, e coi quali fu felice di scambiare qualche parola nella lingua avita, «ebbe parole di ammirazione e di lode sincera per il Cardinale che con

Arbëresht e Siqelisë kanë qënë gati në të gjitha thirrjet që u ka bërë Atdheu, që nga kryengritja e vitit '48 e '60 gjer në luftën e vitit '66, që nga fushata e Afrikës më '96 gjer te lufta e Tripolit, që nga lufta e madhe gjer në ngadhnjimin e Perandorisë dhe në fushatën spanjole ; kudo kanë vrapuar me gjithë shpirt dhe pa e kursyer vet-vehten, e me një patriotizëm të pastër i kanë dhënë kryengritjes mussoliniane Medalën e artë të shkëlqyer Giacomo Schirò i biri i poetit t'ënë të math Giuseppe Schirò.

Disa nuk e kuptojnë dhe nuk arrijnë të pajtojnë dashurinë birërore të Italo-Shqiptarëvet për Italinë me simpatinë e tyre plot me mall për Atdheun e lashtë të gjyshërvet, për Shqipërinë; këta i grishim që të mendojnë se Giuseppe Sqirol, prototipi i Shqiptarëvet të Siqelisë, i ka dhënë Italisë dhe Fashizmit Giacomo Schironë, mburrje dhe zulmë të Fashizmit Palermitan dhe nder të këtij Seminari, te ku ka pasur edukatën e parë.

Françesco Krispi

Do të thonë nj'a dy fjalë edhe për veprimin e fuqishëm e të mbarë që bënë Shqiptarët e Siqelisë për vëllezërit e shtypur të Shqipërisë ndënë hijen e më të madhit Italian të dalur nga radhët e kryengritësvet Siqelianë-Shqiptarë, të Françesco Krispit, i cili a nga Vendi i Kryesisë së Qeverisë, a nga Tribuna e Parlamentit, a nga shtyllat e gazetavet nuk lë asnjë voli pa mprojtur të drejtën e popullit shqiptar për lirin' e për nevojën që Adriatiku të bëhet det Italo-shqiptar.

I pari që terhoqi mendjen e Italianvet mbi Shqipërinë qe Françesco Krispi.

Në biseden historike që pati Krispi me Bismarc-kun më 1877 u-përpoq që të ngrihet Shqipëria në

Gli albanesi di Sicilia, che sono stati pronti a tutte le chiamate della Patria, dalle rivoluzioni del '48 e del '60 alla guerra del '66, dalla compagna d'Africa del '96 alla Guerra di Tripoli, dalla Grande Guerra alla conquista dell'Impero, e alla Campagna Spagnuola, dovunque accorsi con spirito di abnegazione e con puro patriottismo, hanno dato alla rivoluzione mussoliniana la fulgida Medaglia d'Oro fascista Giacomo Schirò, figlio del nostro grande poeta Giuseppe Schirò. (48)

A quanti, per incomprensione, non riescono a conciliare negli italo-albanesi la devozione filiale verso l'Italia e la simpatia ammirevole verso l'antica Patria degli Avi, l'Albania, noi rivolgiamo l'invito di riflettere che Giuseppe Schirò, prototipo degli albanesi di Sicilia, ha dato all'Italia e al Fascismo Giacomo Schirò, vanto e gloria del Fascismo palermitano e avore di questo Seminario, dove ha ricevuto la prima educazione.

Francesco Crispi

Qualche parola dirò ancora sull'azione efficace svolta in favore dei fratelli oppressi d'Albania dagli albanesi di Sicilia, sotto gli auspici del più grande italiano balzato dalle fila dei rivoluzionari siculo-albanesi, Francesco Crispi, il quale o dal seggio presidenziale del Governo, o dalla tribuna parlamentare o dalle colonne dei giornali, non lasciò mai occasione per sostenere il diritto del popolo albanese alla libertà e la necessità che l'Adriatico divenisse mare Italo-Albanese.

Il primo a richiamare sull'Albania l'attenzione degli Italiani fu Francesco Crispi (49).

Crispi nello storico colloquio con Bismark del 1877 si battè per ottenere la costituzione dell'Alba-

Mons. GIUSEPPE CRISPI
(1781-1859)

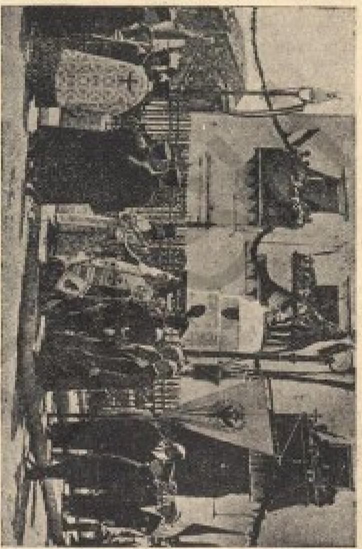

PIANA DEI GRECI
Inaugurimi i Monumentit për të Rënët në luftë (shtatorë 1925)
(Imzot Pal Skiroi mban fjalimin zyrtar)
Inaugurazione del Monumento ai Caduti in guerra (settembre 1925)
(Il Vescovo Mons. Paolo Schirò pronunzia il discorso ufficiale)

Shqiptare të Egjiptit dhe nga Roma, ardhi në Piana dei Greci, për të marrë pjesë në një Kuvënt të Shqiptarëvet të Siqelisë, me qëllim që të studjojë mjetet më të përshtatshëme për t'i ndihur popullit shqiptar, që të shkundë zgjedhën turke.

Në Tetor 1901 Manlio Bennici nga Piana dei Greci fillontë në Romë botimin e *Gazzeta Albanese* duke patur për krye-redaktor Terenc Toçin. Ai kish botuar në 1901 vëllimin «L'Austria e l'Albania» duke i hequr vërejtjen Qeverrisë dhe shtypit italian mbi problemën shqiptare, që ishte lënë ndorash mjaft nsaj kohe n'Itali; ai kish bashkëpunuar edhe në rivistën e Anselmo Lorecchio-s «La Nazione Albanese» duke botuar edhe artikuj me rëndësi të madhe në gjithëfarë gazetash politike të përditshme t'Italisë.

Nga viti 1901 Giuseppe Squroi fillontë në Piana dei Greci kurse popullore të gjuhës shqipe; këto shkolla, që sgjuan dijën letrare të gjuhës shqipe, u-pasuan edhe më lutje, më fort me anë të Papas Pettës dhe të Papas Gaetano Petrotës.

Këtyre dy prifterve të vëjverë,/vetë poetit Giuseppe Schiroit, Superiorës së Kolegjit të Marisë në Piana dei Greci Motrës Maria Nikolina Karnesi (që më 1907 mirrte barrën e botimit të «Kenkëvet të Shënjta» të Kolonivet Shqiptare të Siqelisë), Ipeshkëvit dhe Rektorit të Seminarit Shqiptar Mons. Paolo Schiroit, që lulëzonte pranë shkollën me gjuhën shqipe për seminaristët e rinj dhe kujdesej për botimin e libravet të vogla fetare në gjuhë shqipe, Papas Paolo Matrangës dhe më vonë Kryeprifti Giorgio Dorangrichj dhe Papas Nikolës Scalora dhe misavet të tjerë të Klerit të Pianës dei Greci u detyrohet përdorimi prapë i gjuhës shqipe në lutjet fetare, në predikim e në të mësuarit e katekizmës.

mava a Valona l'indipendenza della Albania) reduce da un giro di propaganda nelle Colonie Albanesi di Egitto e da Roma, veniva a Piana dei Greci, per prendere parte ad un Convegno degli Albanesi di Sicilia, allo scopo di studiare i mezzi piu atti per aiutare il popolo albanese a scuotere la schiavitù turca. (57)

Nell'ottobre 1908 Manlio Bennici da Piana dei Greci iniziava a Roma la pubblicazione della «Gazzetta Albanese» avendo come redattore capo Terenzio Tocci. Egli aveva pubblicato nel 1901 il volumetto «L'Austria e l'Albania» richiamando l'attenzione del Governo e della stampa italiana sul problema albanese assai trascurato in quel tempo in Italia, e aveva collaborato alla rivista di Anselmo Lorecchio «La Nazione Albanese», pubblicando anche articoli di grande interesse in vari quotidiani politici italiani.

Verso il 1905 Giuseppe Schirò iniziava a Piana dei Greci corsi popolari di lingua albanese : tali scuole che risvegliarono la conoscenza letteraria della lingua albanese, vennero poscia proseguite, specie per opera di Papas Zef Pella e di Papas Gaetano Petrotta.

A questi due benemeriti sacerdoti, allo stesso poeta Giuseppe Schirò, alla Superiora del Collegio di Maria di Piana dei Greci Suor Maria Nicolina Carnesi (che nel 1907 assumeva l'onere della pubblicazione dei «Canti Sacri delle Colonie Albanesi di Sicilia,,) al Vescovo e Rettore del Seminario Albanese Mons. Paolo Schirò, che faceva rifiorire la scuola di lingua albanese per i giovani seminaristi e provvedeva alla pubblicazione di piccoli libretti religiosi in lingua albanese, a Papas Paolo Matranga e piu' tardi all'Arciprete Giorgio Dorangrichj e a Papas Nicola Scalora e ad altri membri del Clero

Më 1892 u-hap në Palermo Konvikti Universitar italo-shqiptar i themeluar prej Comm. Francesco Saluto.

Më 1893 u-ngreh në Palermo një Komitet italo-shqiptar me të ndara në Piana dei Greci, në Contessa, në Mezzoiuso, Palazzo e S. Cristina.

Më 1895 e më 1897 Giuseppe Sqiroi si përfaqësues i Kolonivet shqiptare të Siqelisë mori pjesë aktive në Kongresët gjuhësore të Coriglianos-s e të Langro-s.

Qeverija italiane më 1900, pas shtytjevet të Italo-shqiptarëvet, ngreh Katedrën e gjuhës shqipe në Institutin Oriental Mbr. të Napolit.

Në Palermo më 13 Korrik 1902, ndënë Kryesin e Kav. Francesco Musacchia, themelohet Komiteti i «Shoqërisë Kombëtare Shqiptare».

Me volin' e mbledhjes së bërë për themelimin e Komitetit, Kryetari i Bashkisë së Pianës dei Greci Ferdinando Stassi dërgonte një telegram që vlen t'a përmbledhim këtu:

«Populli i Pianës dei Greci bashkohet në një mëndje me mbledhjen e Shqiptarëvet të Siqelisë take mruar që Shoqërija e re t'ja harrijë shpejt qellimit të lartë pavarësisë s' Atdheut të vjetër, për të forcuar më ngushtë marrëdhenëjet t' Italisë e Shqipërisë».

Po n'ato ditë Komuna e Palermit, ndënë hijen e Giuseppe Pitre-s, mikut të math të Shqiptarëvet të Siqelisë, i kushtonte emrit Gjergj Kastriotit një rrugë në lagjen e re «*Via Libertà*», tek-që Shoqërija e re shqiptare fillonte punën e gjallë të saj, duke i paraqitur Ministrisë s' Arsimit një permendore me lutje, që të hapet një katedrë e gjuhës dhe e letrësisë shqiptare n' Universitetin Mbr. të Palermit.

Në Prill të vitit 1903 patrioti i math shqiptar Ismail Qemali (ay vetë që më 1912 shpalli në Vlorë pavarësin'e Shqipërisë), duke u-kthyer nga rruga që kish marrë për propagandë nëpër kolonitë

iniziano a Palermo la pubblicazione del periodico albanese «Arbri i Ri» (Albania Nuova).

Nel 1892 si apre in Palermo il Convitto Universitario Italo-Albanese fondato del Comm. Francesco Salato.

Nel 1893 sorge a Palermo un Comitato Italo-Albanese con sezioni a Piana dei Greci, Contessa, Mezzojuso Palazzo e S. Cristina.

Nel 1895 e nel 1897 Giuseppe Schirò in rappresentanza delle Colonie albanesi di Sicilia prende parte attivo ai Congressi Linguistici Albanesi di Corigliano e Lungro.

Il Governo italiano nel 1900, dietro le pressioni degli italo-albanesi, istituisce la Cattedra di lingua albanese nel R. Istituto Orientale di Napoli.

A Palermo il 13 luglio 1902, sotto la Presidenza del Cav. Francesco Musacchia, si costituisce il Comitato della «Società Nazionale Albanese».

In occasione della riunione costitutiva del Comitato il Sindaco di Piana dei Greci Ferdinando Stassi inviava un telegramma che vale la pena di riesumare:

«Popolazione Piana dei Greci aderisce riunione albanesi Sicilia augurando che nuova Società raggiunga presto altissima meta indipendenza antica Patria, consolidamento intime relazioni Italia Albania».

In quegli stessi giorni il Comune di Palermo, auspice Giuseppe Pitrè, grande amico degli albanesi di Sicilia, dedicava una strada del nuovo quartiere di Via Libertà al nome di Giorgio Castriota, mentre la nuova Società albanese iniziava la sua attività, presentando al Ministero della istruzione un memoriale, con voti per la istituzione di una cattedra di lingua e letteratura albanese nella R. Università di Palermo. (56)

Nell'aprile del 1903 il grande patriota albanese Ismail Kemal (quello stesso che nel 1912 procla-

E shtonte edhe më :

«Shqipëria në vet-vehte ka gjithë elementet për një Shtet Autonom.....Marrëdhënëjet e miqësisë së ngushtë dhe të përzëmërtë që ka patur për pesë shekuj të tëra e bëjnë të jetë më afër me ne se sa me Perandorinë austriake».

Ndihma e Shqiptarëvet të Siqelisë për zgjimin e Shqipërisë

Interesimit të përmallshëm e të paprerë të Krispit për fatin e popullit shqiptar i përgjigjet një lëvizje letrare e politike e gjallë, e nxehur në mënyrë të posaçme prej De Radës, Lorecchios dhe Sqiroit t' onë ; kjo lëvizje ngjati tërë periodën ndërmjet bashkimit t' Italisë dhe shpalljes së pavarsisë shqiptare.

Në këtë periodë (e për këtë punë i përket një meritim i math deputetit Pietro Chiarës bashkëqytetarit dhe bashkëpuntorit të ngushtë të Krispit) u-sgjuan dhe u-bënë disa punëra të vërteta nga ana e Qeverisë italiane në Shqipëri: u-hapnë konsullata, shkolla e zyra poste italiane, u-themeluan Shoqëri lundrimi, etj.

Në këtë kohë u-botuan n' Itali periodika e rivista shqiptare. Gazetarë italo-shqiptarë përkrahnin në Shtypin botnor të drejtat e popullit shqiptar. Themeloheshin Shoqëri shqiptare dhe Komitete pro — Albania, jipej përkrahja për t' u-bërë kongrese gjuhësore shqiptare.

Më 1887 Franc. Stassi Petta dhe Giuseppe Sqiroi fillonin në Palerm botimin e së Përkohshëmes «*Arbri i Ri*».

«tempo, ed in questo secolo fu la prima l'Albania «ad insorgere».

Ed aggiungeva ancora :

«L'Albania ha in sè tutti gli elementi per uno «Stato Autonomo... Le relazioni di intima e cordia«le amicizia coltivate per ben cinque secoli la ren«dono assai più affine a noi che non all'Impero Au«striaco».

Il contributo degli albanesi di Sicilia per la rinascita dell' Albania

All'ininterrotto amorevole interessamento di Crispi per le sorti del popolo albanese corrisponde per tutto quel periodo, che va dalla unificazione italiana alla proclamazione dell'indipendenza albanese del 1912, un intenso movimento letterario e politico albanese, animato in modo particolare dal De Rada, dal Lorecchio, e dal nostro Schirò.

Appartiene a questo periodo — (e di ciò va gran merito anche al Deputato Pietro Chiara, concittadino e intimo collaboratore di Crispi (53) il risveglio di concrete iniziative da parte del Governo Italiano in Albania : apertura di consolati, di scuole e di uffici postali italiani, istituzione di Società di Navigazione, ecc. (54)

Si pubblicavano frattanto in Italia periodici e riviste albanesi. Giornalisti italo-albanesi sostenevano sulla pubblica stampa i diritti del popolo albanese. Si costituivano Società albanesi e Comitati pro Albania, si promuovevano congressi linguistici albanesi. (55)

Nel 1887 Franc. Stassi Petta e Giuseppe Schirò

PIANA DEI GRECI
Ministri Gjemil Dino nga balkoni i Bashkisë drejton fjalë shqip përshëndetje popullit (tetor 1927)
Il Ministro Gemil Dino dal balcone del Municipio rivolge in albanese parole di saluto al popolo (ottobre 1927)

Ministri Djemil Dino në Palermo për të përfaqësuar Qeverinë Shqiptare në festat qint-vjetore të Françesko Krispit (Tetor 1921)

Il Ministro Gemil Dino a Palermo per rappresentare il Governo Albanese alle feste centenarie di Francesco Crispi (Ottobre 1921)

Pas shëmbëllës së klerit të Pianës dei Greci e-dhe në Contessa Entellina, në kohë të pastajme, motrat e Kolegjit të Marisë, të përkrahura nga famullitari Papas Giuseppe Gassisi e nga prof. Alessandro Schirò, shtinin më gjerë përdorimin e gjuhës shqipe në Kishë, dhe kjo vepër vazhdohet lavdimthi prej famulitarit Papa Michelit Lo Jacono dhe prej motravet Basiliane, që u-ngalnë pastaj në Contessa.

Në vjetët 1910-11, kur perpiqeshin Shqiptarët që të shkundin zgjedhën turke, Shqiptarët e Siqelisë me mbledhjet e tyre të botëshme dhe me anë të shtypit e mbanin të zgjuar mëndjen e botës italiane tek ngjarjet e Shqipërisë (në Piana dei Greci mbajtnë atëhere konferencën Vito di Giovanni, Giorgio Costantini, Oreste Buonò, Papa Giuseppe Pefrotta, Dott. Giovanni Schirò, etj.) gjer sa Ismail Qemali, në ditën historike më 28 Nëntor 1912, shpalli pavarsinë e Shqipërisë.

As nuk pushoi veprimi i shkathët i Shqiptarëvet t'Italisë pas shpalljes së pavarësisë shqiptare më 1913 ; as nuk u-dobësua ky veprim gjatë ngjarjevet shqiptare fatkëqija me Luftën e Madhe dhe në kohën ërë-zezë të pos luftës, kur treglohej në Versalles fati i Kombit të Skënderbeut dhe më në fund ngjallej Shqipëria e 1913, e shytuar në krahinat e saj më të bukurat të Veriut e të Jugut.

di Piana si deve il ripristino della lingua albanese nelle divozioni religiose, nella predicazione e nell'insegnamento del catechismo.

Sull'esempio del clero di Piana anche a Contessa Entellina, in epoche successive, le suore del Collegio di Maria sorrette dal Parroco Papas Giuseppe Gassisi e dal prof. Alessandro Schirò, introducevano un più largo uso della lingua albanese in Chiesa, e tale opera viene lodevolmente proseguita dal Parroco Papa Michele Lo Jacono e dalle Suore Basiliane, dopo stabilitesi in Contessa.

Negli anni 1910-11, quando gli albanesi si battevano per scuotere il giogo turco, gli albanesi di Sicilia con pubbliche manifestazioni e con la stampa tenevano desta l'opinione pubblica italiana sugli avvenimenti d'Albania (a Piana dei Greci tennero al loro conferenze Vito Di Giovanni, Giorgio Costantini, Oreste Nuovo, Papa Giuseppe Petrotta Dott. Giovanni Schirò, ecc.) fino a quando Ismail Kemal, nella giornata storica del 28 novembre 1912, non proclamò l'indipendenza dell'Albania.

Nè l'attività degli albanesi di Sicilia è cessata dopo la proclamazione dell'indipendenza albanese del 1912; nè si è affievolita durante le disgraziate vicende albanesi della Grande Guerra e dell'infausto dopo-guerra, quando a Versaglia si barattavano i sorti della Nazione di Skanderbeg e si ricostituiva, al fine, l'Albania del 1913, mutilata delle sue più belle provincie del Nord e del Sud.

Lega Italo - Shqiptare

Më 1912, në lidhje me ngjarjet e reja ballkanike, «Shoqërija Shqiptare» u-mëkëmp prapë mé e gjallë me titullin «*Lega Nazionale Albanese*», me përpjekjet më fort të Giovanni Cuccia, Giorgio Maggiacomo, Tommaso Carnesi, Gaetano Petrotta, Giorgio Mandalà, Gaetano Ferrara Gandolfo, Gabriele e Sotiri Dara, Papas Giovanni Lopes, Gaetano di Cristina Petta, Giorgio Zalapi, Cav. Francesco Musacchia, etj.

Në Piana dei Greci sekslonit i saj mërrte gjallëri nga Dot. Giovanni Schirò, nga Gesm. Giuseppe Petrotta, nga prof. Giorgio Castantini, prof. Vito di Giovanna, Cav. Paolo Sirchia P. Luci Matranga, prof. Tonia Schirò, Papa Zef Peta, etj.

Po n' atë vit 1912 dilte prej Pianës dei Greci e përjavëshmja fetare shqiptare «*Fjala e I' in Zoti*», duke u-bërë dorë Shk. e Tij Mons. Paolo Schirò, me shpenzimet e tij.

Për t' u-mbajtur mënt është Mbledhja e madhe qytetare «pro Albania», që u mbajt në Politeamëu «Garibaldi» në Palermo më 26 Janar 1913 (ligjëratar zvrtar Giuseppe Sqiroi — foli edhe avv. Giardina, deputeti Aurelio Drago, Kryetari i Legës Shqiptare Giovanni Cuccia) si edhe manifestimi në rrethin e Kulturës të Palermit më 6 Shkurt 1913 (ligjëratar Papas Gaetano Petrotta).

Shumë interesant ka qënë të marrët pjesë në Kongresin Shqiptar të Trieshtës në Mars 1913 të një përfaqsije siqeliane-shqiptare (Giuseppe Schirò, Francesco Musacchia, Gaetano e Giovanni Ferrara Gandolfo.)

Edhe gjatë vjetëvet të luftës europiane «Lega Shqiptare» e Palermit më tepër me përpjekjet e pa-

La "Lega Italo-Albanese,,

Nel 1912, in relazione ai nuovi avvenimenti balcanici, la «Società Albanese» risorgeva più vivace col titolo di «Lega Nazionale Albanese Skanderbeg» per opera specialmente di Giovanni Cuccia, Giorgio Maggiacomo, Tommaso Carnesi, Gaetano Petrotta, Giorgio Mandalà, Gaetano Ferrara Gandolfo, Gabriele e Sotiri Dara, Papas Giovanni Lopes, Gaetano Di Cristina Petta, Giorgio Zalapi, Cav. Francesco Musacchia ecc.

In Piana dei Greci la sezione era animata dal Dott. Giovanni Schirò, dal Geom. Giuseppe Petrotta, dal prof. Giorgio Costantini, prof. Di Giovanni Vito, Cav. Paolo Sirchia, Papa Pinto Matranga, prof. Tommaso Schirò, Papa Zef Petta ecc...

Nello stesso anno 1912 usciva da Piana dei Greci il settimanale religioso albanese «Fiala e Virtyt» per iniziativa e a spese di S. E. Mons. Paolo Schirò.(58)

Memorabile il grande Comizio cittadino «pro Albania» tenutosi nel Politeama Garibaldi di Palermo il 26 gennaio 1913 (oratore ufficiale Giuseppe Schirò — parlarono anche l'avv. Giardina, l'on. ing. Aurelio Drago, il Presidente della Lega Albanese Giovanni Cuccia) e la manifestazione al Circolo di Cultura di Palermo del 6 febbraio 1913 (oratore Papas Gaetano Petrotta).

Assai interessante la partecipazione al Congresso Albanese di Trieste del marzo 1913 di una rappresentanza siculo-albanese (Giuseppe Schirò, Francesco Musacchia, Gaetano e Giovanni Ferrara Gandolfo.)

Anche durante gli anni della Guerra europea la «Lega Albanese» di Palermo, specie per l'opera

Kostume të Pjanë-s dei Greci: NJË ZONJË
Costumi di Piana di Greci: UNA SIGNORA
(Venezia 7 settembre 1928)

Ministri Djemil Dino nga balkoni i Bashkisë drejton fjalë shqip përshëndetje popullit të Pianës dei Greci (tetor 1927)

Il Ministro Gemil Dino dal balcone del Municipio rivolge in albanese parole di saluto al popolo di Piana dei Greci (ottobre 1927)

prera dhe të paintereseta të Kryetarit Giorgio Maggiacomo dhe të Sekretarit Tom. Carnesi, shvilloi një propagandë të gjallë e një vepré ndihmse vëllazërore për të mirë të një shumice të madhe Shqiptarësh t' internuar në Sardenjë e në Siqeli.

Vepra e Lidhjes Italo-shqiptare mirrte lavdin' e merituarshëme më 7 Prill 1918, kur Bashkimi i Përgjithshëm i mësuesvet Italianë i jipte flamurin shoqëror. Kjo ceremoni zyrtare u-shvillua në Theatrën «Massimo» të Palermit, duke marrë pjesë gjithë profesorët universitarë e të mesëm të qytetit dhe një shumizë e madhe autoritetesh dhe qytetarësh.

Prof. Vinçenc Ussani, i Universitetit Milret, mbajti një fjalë zyrtare duke lartësuar triumfin e miqësisë italo-shqiptare.

Në Prill 1919 fillonte botimin e saj në Palermo «Rassegna Italo Albanese» e në prill 1921 Lega mirrte një nxitje të re prej gjendjevet të reja shoqërore dhe e kthente emrin e saj «*Lega Italo-shqiptare*».

Nga emerat e ri, veç atyreve të zënë ngoje do përmendur Aleksander Sqiroi, Ignazio Foti, G. B. Mandalai, Giorgio Manola, Rosolino Petrotta).

Ndërkaqë, më 1920 dilte në dritë në Piana dei Greci, me kujdesin e klerit t' atyshëm periodika shqiptar eklesiastik «P. Giorgio Guzzetta», i drejtuar prej Papas Gaetano Petrotta.

Është shum' e re dhe shum' e njohur vepra e Legës Italo-Shqiptare, në Këshillën Drejtonjëse të së cilës mirrnin pjesë personalitete të shkëlqyera e të larta italo-shqiptare të Palermit, ndënë-Kryesin'e Comm. Maggiacomo.

Lega ka përkrahur me zjarr e me energji të drejtat e Shqipërisë në Konferencën e Paqës së Parisit (1919) me protesta, përmendore, mbledhje, ka

costante e disinteressata del Presidente Giorgio Maggiacomo e del Segretario Tom. Carnesi, svolse attiva propaganda e opera di fraterna assistenza in favore dei numerosi internati albanesi in Sardegna e in Sicilia.

L'opera della Lega Italo-Albanese riceveva il meritato plauso il 7 aprile 1918, quando l'Unione Generale degli Insegnanti Italiani offriva ad essa il Gonfalone sociale. Tale cerimonia solenne si svolse nel Teatro Massimo di Palermo, con l'intervento di tutti i professori universitari e medi della città e di gran folla di autorità e di cittadini.

Il prof. Vincenzo Ussani, della R. Università pronunziò il discorso ufficiale inneggiando al trionfo dell'amicizia italo-albanese. (58)

Nell'aprile 1919 iniziano le sue pubblicazioni in Palermo la «Rassegna Italo-Albanese» e nello aprile 1921 la Lega riceveva nuovo impulso da regolari elezioni sociali e mutava la sua denominazione in «Lega Italo-Albanese».

(Tra i nuovi nomi, oltre i già citati, vanno ricordati Alessandro Schirò, Ignazio Foti, G. B. Mandalà, Giorgio Manola, Rosolino Petrotta)

Vedeva la luce frattanto nel 1920 a Piana dei Greci, per cura di quel Clero il periodico albanese ecclesiastico «P. Giorgio Guzzetta», diretto da Papas Gaetano Petrotta.

E' troppo recente e troppo nota l'opera della Lega Italo-Albanese, del cui Consiglio Direttivo facevano parte le più cospicue ed elevate personalità italo-albanesi di Palermo, sotto la presidenza del Comm. Maggiacomo.

Essa sostenne con calore e con energia i diritti dell'Albania alla Conferenza della Pace di Parigi (1919) con proteste, memoriali, comizi, ha difeso

mbrojtur institucionet shqiptare të Siqelisë, ka dalë zot — me mjete bashkëpunimi të çiltur italian në Shqipëri — që të ruhet gjuha dhe traditat shqiptare; ka organizuar pritje të paharruara, në Piana dei Greci, M. së Tij Mbretit më 1922, Duçes më 1925 Ministravet të Shqipërisë në Romë, Shk. së Tij Libohova (më 1920), Shk. së Tij Xhemil Dinos (më 1927), ka marrë pjesë të gjallë në nderimet e Krisnit në Tetor 1927; ka organizuar nëpër mjet të O. N. D. Grupin e Veshjevet të Pianës dei Greci, që fitoi çmimin e parë në Mbledhjen Kombëtare të Veshjevet të Venedikut në shtator 1928.

Më 1926 — po n' atë kohë bashkë me Fashin e Pianës dei Greci — dilte e Përkohshmja «Cronache Italo - Albanesi».

Në nëndor 1937 një përfaqësi Shqiptarësh të Siqelisë, si u-thiar prej Qeverisë shqiptare, vajti në Tiranë, për t'u-ndodhur në festimet e 25 vjetorit të Pavarësisë shqiptare.

Në Gusht 1938 populli dhe Auktoritetet e Palazzo Adrianit pritnin me enthusiazëm të math Duçen; dhe në Dhetorin po t'atij viti populli i Pianës dei Greci, me Ipeshkëvin dhe me Auktoritetet në krye brohoritnin duke shfaqur nxehtësisht gëzimin e math të tyre për Princin Trashigimtar Lartësinë Mbretërore Umbertin e Piemontit.

Më në funt, në Prill 1939 popullatat e Komunevet shqiptarë të Siqelisë, si edhe ato të Steresë, festonin me gëzim të math duke bërë mbledhje popullore dhe funksione madhështore fetare ngjarjen e madhe që Kurora e Skënderbeut i u-dha Augustit Mbretit dhe Perandorit Viktor Emanuelit III dhe Mbretërija e Shqipërisë hyri në komunitetin përandor të Romës.

le istituzioni albanesi di Sicilia, ha propugnato — come mezzi di sincera collaborazione italiana in Albania — la conservazione della lingua e delle tradizioni albanesi ; ha organizzato indimenticabili accoglienze, in Piana dei Greci, a S. M. il Re, nel 1922, al Duce nel 1925, ai Ministri d'Albania a Roma S. E. Libohova (nel 1920) e S. E. Genil Dino (nel 1927) : ha preso parte attiva alle onoranze a Crispi nell'ottobre 1927 ; ha organizzato, attraverso l'O. N. D. il Gruppo dei Costumi di Piana dei Greci che conquistò il primo premio nel Raduno Nazionale dei Costumi di Venezia nel settembre del 1928.» (60)

Nel 1926 — contemporaneamente al Fascio di Piana dei Greci (61) — sorgeva il periodico le «Cronache Italo — Albanesi. (62)

Nel novembre 1937 una rappresentanza degli Albanesi di Sicilia si recava a Tirana per assistere — invitata dal Governo Albanese — alle feste del XXV dell'Indipendenza Albanese. (63)

Nell'agosto 1938 popolo e Autorità di Palazzo Adriano accoglievano con grande entusiasmo il Duce; e nel dicembre dello stesso anno il popolo di Piana dei Greci, con a capo il Vescovo e le Autorità acclamavano con ferventi manifestazioni di giubilo il Principe Ereditario l'Altezza Reale Umberto di Piemonte.

Nell'aprile 1939 infine le popolazioni dei Comuni albanesi della Sicilia, come di quelli del Continente, esultanti celebravano con manifestazioni civili e con solenni funzioni religiose la offerta della Corona di Skanderbeg al nostro Augusto Re Imperatore Vittorio Emanuele III e l'entrata del Regno di Albania nella Comunità imperiale di Roma.

Kostumi të Pjatës dei Greci: NJË NUSE
Costumi di Piana dei Greci: UNA SPOSA
(Palermo 20 Settembre 1929)

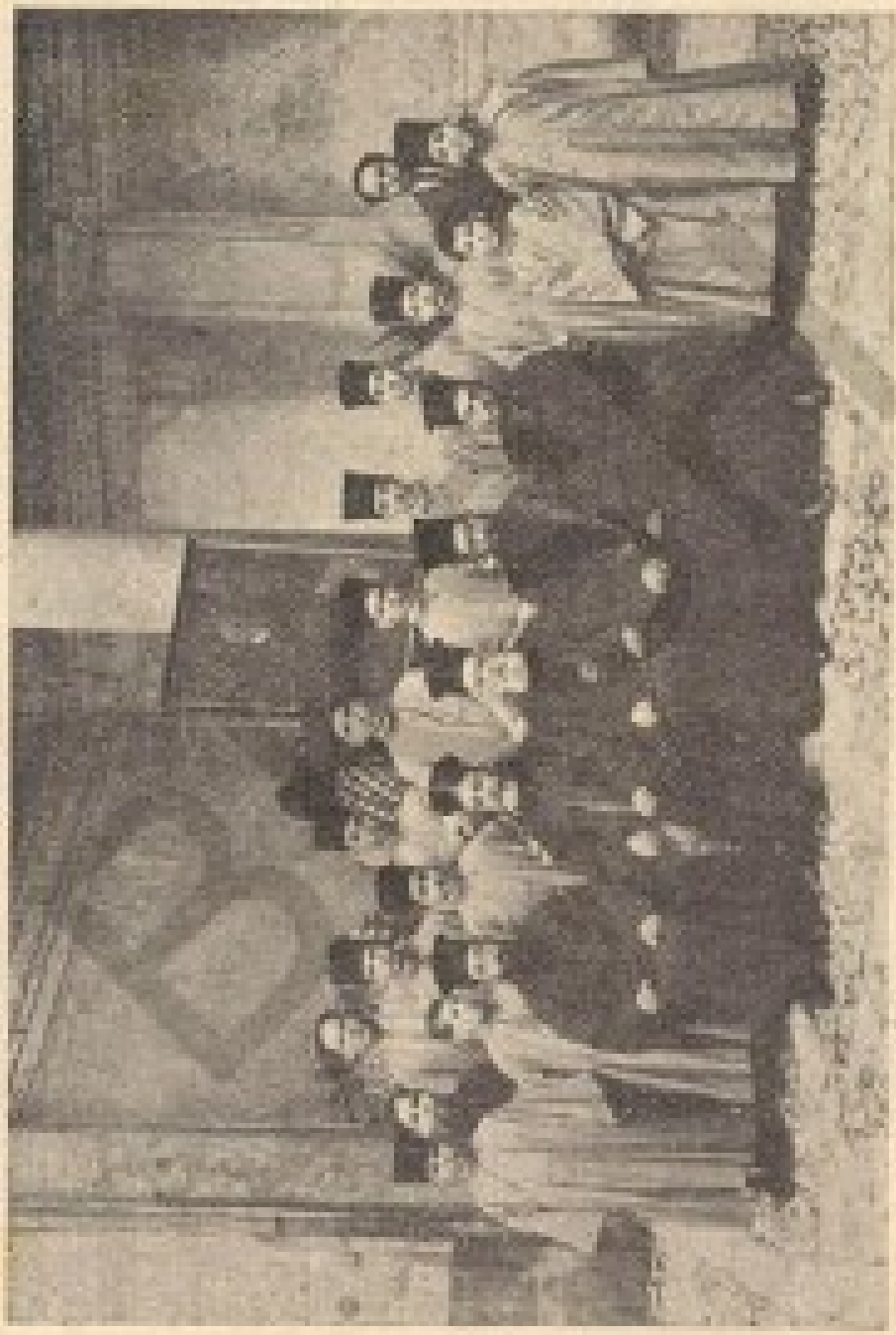

Seminari Italo-Arbëresh i Palermit (viti shkollor 1928-1929)
Seminario Italo-Albanese di Palermo (anno scolastico 1928-1929)

Rivista „Rassegna Italo - Albanese"

Bashkë me Legën Italo-Shqiptare punoi me zotësi e me fuqi të madhe e Përkohshëmja «*Rassegna italo-albanese*», që shvilloi punën e shkathtë të saj në vjetët 1919 e 1927 ; kjo kishte për programë, që të jipte krah e dorë, për t'i hërë më të shëndoshta lidhjet e miqësisë dhe të përkrahjes vëllazërore së shoqi-shoqëme midis popullit italian dhe popullit shqiptar, dhe besojmë se nuk janë bedhur kot n'erë fijat dhe mundimet e saj, për të shoshnar rrugën e të vënit në veprim të bazës kryesore të politikës italiane në Shqipëri, politikë, që Benito Mussolini, me një përcakti të prerë e të ndritur, në relacionin e tij për traktatin e aleancës italo-shqiptare më 1927, e përmblithte në këtë mënyrë :

«*Lidhja e pazgjidhshëme e arsyeve gjeografike dhe historike u jep marrëdhënëjeve t'ona me Shqipërinë vrragën e një ligje më të lartë, së cilës vullneti i njerëzvet dhe ndodhërit e politikës së tyre nuk munden veçse t'i dëgjojnë*».

La "Rassegna Italo-Albanese„ (64)

Dell'opera della Lega italo-albanese si è resa valida ed efficace collaboratrice la nostra rivista «Rassegna italo-albanese» che svolse la sua attività tra il 1919 e il 1927, e che, avendo per programma di contribuire a rendere sempre più saldi i legami di amicizia e di fraterna solidarietà tra il popolo italiano e il popolo albanese, crediamo non abbia buttato del tutto al vento i suoi sacrifizi e le sue fatiche nello spianare la via alla realizzazione del caposaldo della politica italiana in Albania, politica che Benito Mussolini così riassumeva, con luminosa e tagliente precisione, nella Sua relazione al Trattato di alleanza italo-albanese del 1927: (65)

«Il nesso indissolubile di ragioni geografiche e storiche dà ai nostri rapporti con l'Albania l'impronta di una legge superiore a cui la volontà degli uomini e le vicende della loro politica non possono che obbedire».

Eminenca e Tij Kardinal Luigj Lavitrano Arqip. i Palermit shpall Dekretën e krijimit të Djoçezit dhe i drejton popullit ligjëratën e parë hantore, në Katedral të Pjanës dei Greci (16 kallëndor 1938)

L'Eminenza Il Card. Luigi Lavitrano Arciv. di Palermo promulga la Bolla di erezione della nuova Diocesi e rivolge al popolo la sua prima omelia pastorale nella Cattedrale di Piana dei Greci. (16 gennaio 1938)

Peshkopët italo-arbëreshë në ceremonit e inaugurimit të Dioqezit të Pjanë-s dei Greci
I vescovi italo-albanesi alla cerimonia inaugurale della Diocesi di Piana dei Greci
(Cattedrale di Piana dei Greci 16 gennaio 1938)

Marrëdhëniejet midis Italisë dhe Shqipërisë në kuptimin politik e fetar të italo-arbëreshëvet të Siqelisë

Italo-arbëresht e Siqelisë dhe ata' të Sterës kanë ndjekur, në rrymën e thuaj se pesë shekujve, një kuptim politik dhe fetar të prerë dhe të qëndruar në marrëdhëniejet midis Italisë dhe Shqipërisë.

Populli i Pianës dei Greci, sikur e kish ndjerë dhe sikur e kish kuptuar që më parë qëllimin politik, më 1800 i shtoute Shkabes dykrenore në krahënuar Kryqin Savaud; dhe Shenjtin më të parë, ku mbaron rruga qytetare e kushtuar që në kohëra të vjetra Gjergj Kastriotit, Heroit kombëtar të Shqipërisë, e titulloute me emërin e Madherisë së Tij Viktor Emanuelit, Mbretit d' Italisë.

Shqiptarët e Siqelisë, mish e shpirt krejt qytetarë italianë, të vëjverë pra të quhen «*Italianë si Krispi*» dhe «*Shqiptarë si Krispi*», sikundër që quhen në Shqipëri «*Shqiptarë të Skenderbeut*» për dashurinë e kthjellët të tyre për Atdhen' e vjetër të stërgjyshërvet. Shqiptarët e Siqelisë punën e tyre të gjallë e të vëçantë, kulturore, politike e fetare e kanë marrë si një përsëritje veprimi për jetën kulturore, politike e fetare të popullit Shqiptar, si pas pozitës të natyrshëme gjeografike të Shqipërisë dhe si pas ndodhërivet historike të kësaj Kombësije balkanike, që është shpirtërisht (edhe lëndërisht) kaqë afër me Romën italiane e katolike.

Shqiptarët e Siqelisë, që për një kohë të gjatë kanë dëshiruar dhe kanë përkrahur me zemër të përvëluar një Shqipëri të lirë ndënë egjidën e Italisë së Madhe dhe ndënë një Mbret Savaud, janë e'

I rapporti tra l'Italia e l'Albania nella concezione politica e religiosa degli italo-albanesi di Sicilia

Gli italo-albanesi di Sicilia, come quelli del Continente, hanno perseguito nel corso di quasi cinque secoli una concezione politica e religiosa ben determinata e costante nei rapporti tra l'Italia e l'Albania.

Non senza un significato, nè senza un fine intuito politico, il popolo di Piana dei Greci, nel 1860, oltre ad aggiungere la Croce Sabauda nel petto dell'Aquila bicipite albanese che adorna lo stemma del suo Municipio, intitolava alla Maestà di Vittorio Emanuele Re d'Italia la Piazza principale, dove termina il corso cittadino dedicato sin da antico tempo a Giorgio Castriota, Eroe nazionale dell'Albania.

Gli albanesi di Sicilia, perfettissimi cittadini italiani, degni dunque di chiamarsi «italiani come Crispi» e «Albanesi come Crispi», così come in Albania vengono chiamati «Albanesi di Skanderbeg» per il loro sincero affetto all'antica Patria degli avi, gli albanesi di Sicilia hanno sempre considerato la loro particolare attività culturale politica e religiosa in funzione di una ripresa della vita culturale politica e religiosa del popolo albanese, secondo la naturale posizione geografica dell'Albania, e secondo le vicende storiche di questa Nazione balcanica, che è spiritualmente (oltre che materialmente) così vicina a Roma italiana e cattolica.

Gli albanesi di Sicilia, che da lungo tempo hanno caldeggiato e vagheggiato una Albania libera sotto l'egida della Grande Italia, e sotto un So-

do të jenë të lumtur të munt të ndihin me veprimin e shkathtë të tyre, me traditën e tyre, me kulturën e tyre dhe më tepër me institutet e tyre, për të forcuar me themel lidhërit' e vëllezërisë italo-shqiptare, që sot *për dëshirë të popullit Shqiptar* dhe *vullnet të Duçes* u-caktuan në bashkëpunim politik që lith në mënyrë të pa sgjdhur fatin e Mbretërisë së Shqipërisë me Perandorinë Fashiste.

Bashkimi politik italo-shqiptar i ngrehur me mëndje të lartë prej Benito Mussolinit, do të ketë si pas mëndjes s'ënë, hazën e tij granitike në veprën e dorëndihmës lëndore, po më tepër shpirtërore e morale, që i jep sot Italija popullit Shqiptar, që të mundet ky, me atë dashuri për gjuhën e vet dhe me atë shpirt të ngjitur pas dokevet dhe pas historisë së tij kombëtare, të ngasë udhën e mbrodhësisë në rrugën e qytetërisë, ndënë shënjat e Liktorit.

Përveç vepravet të Regjimit, që filluan tani kudo në Shqipëri dhe u-prinë me lavdi dhe mirënjohje nga ana e popullit t'etnar për paqë e drejtësi, si shënjë të dorëndihmës vëllazërore na duket e volisë të tregojmë këtu të shtënit e mësimit të Shqipes n'Universitetin Mbr. të Romës dhe të themeluarit e tanishmë të «Qëndrës së studimevet shqiptare» në gjirin e Akademisë Mbretërore t'Italisë.

orano Sabaudo, sono e saranno felici di potere concorrere con loro attività, con la loro tradizione, con la loro cultura e sopratutto con i loro istituti a cementare profondamente i vincoli della fraternità italo albanese, che, oggi, per voto del popolo albanese e per volere del Duce, sono consacrati nella unione politica che lega indissolubilmente le sorti del Regno d'Albania all'Impero Fascista.

L'unione politica italo-albanese genialmente costituita da Benito Mussolini — avrà — secondo noi — la sua base granitica nell'opera di assistenza materiale, e sopratutto spirituale e morale, che l'Italia offre oggi al popolo albanese, perchè questo nell'amore alla propria lingua e nell'attaccamento alle tradizioni e alla propria storia nazionale, possa, sotto le insegne del Littorio, avviarsi e progredire nella via della civiltà.

In questa assistenza fraterna, oltre alle opere del Regime già dovunque iniziate in Albania, tra il plauso riconoscente di quel popolo assetato di pace e di giustizia, ci sembra qui opportuno segnalare la istituzione dell'insegnamento albanese nella R. Università di Roma e la recente costituzione del «Centro di studi albanesi» in seno alla Reale Accademia d'Italia. (66)

IL SOMMO PONTEFICE PIO XI

CON BOLLA DEL 26 OTTOBRE 1937

CREAVA L'EPARCHIA DI PIANA DEI GRECI

ELEVANDO A CATTEDRALE

QUESTO TEMPIO DI S. DEMETRIO

IL CARDINALE LUIGI LAVITRANO

PRIMO PASTORE DELLA NUOVA DIOCESI

IL 16 GENNAIO 1938

NE FACEVA LA PROCLAMAZIONE

ESULTANTI E GRATI

IL CLERO E I FEDELI DELL' EPARCHIA

A PERENNE MEMORIA

POSERO

26 OTTOBRE 1938

Brasë e vënë në Katedralin e Pjanë-s dei Greci për kujtim të krijimit të Diocesit.

Lapide posta nella Cattedrale di Piana dei Greci a ricordo della creazione della Diocesi.

BKSH

Popolli i Pjanës dei Greci brohorit Kardinalin Lavitrano Ilarion e Parë të Dioqezit të ri (16 Kallndor 1938)
Il popolo di Piana dei Greci acclama il Cardinale Lavitrano Primo Pastore della nuova Diocesi (16 gennaio 1938)

Një dëshirë e zjarrtë dhe një e vërtetë e lumtur

Poeti i ynë Giuseppe Sqiroi, në poemën e tij të sprasme *Kënimi*, duke u-frymëzuar nga jeta e vërtetë e çapevet të parë të Shqipërisë së re, të ngjallur prapë me anë t' Italisë, na paraqit protagonistin, Milon, italo-arbëreshin, të cilit i digjet zëmra që të shohë përsëri Atdhen' e gjyshërvet dhe që, së fundi, niset për Shqipëri mi një anije lufte italiane.

I prirur si vëlla në tokën shqiptare, që av e përshëndet me malëngjim, siell nëper mënt Skënderbenë dhe gjithë stërgjyshërit zalmëmëdhej, tek-që Shqiptarët, duke ndërruar Milon, lavdojnë e brohoritin për Italinë, nënën e qytetërisë, djepin e artevet, tokën e çdo poezije dhe të çdo dituritje, ku kanë rrojtur lirisht dhe ku janë ruajtur Kolonitë italo-shqiptare, që kanë dorë e krah i kanë dhënë rilindjes së Shqipërisë.

Arbëreshi e Siqelisë nuk e harrojën ditën e gjatë historike që kanë jetuar në këtë Ujdhesë të flakët e shpirtmadhe, pas së cilës janë dhënë me dashuri s'ba të vërtetë dhe prej së cilës, sigurisht, kurrë s'kanë për t'u-ndarë; duke shkuar pas gjurmavet të Até Guzzettës, të Françesco Krispit, të Giuseppe e Giacomo Sqiroit. Arbëresht e Siqelisë do të jenë në çdo kohë, për vëllezërit t'anë të bregut *jatër*, shëmbëll virtytesh civile, besnikërije ndaj traditavet dhe fesë së Etërvet dhe të nji bindjeje e ndegjeese të plotë ndaj Italisë, Mbretit dhe Duçes.

Un voto ardente e una felice realtà

Il nostro poeta Giuseppe Schirò, nel suo ultimo poema Kthimi *(il ritorno) prendendo ispirazione dalla vita reale dei primi passi della nuova Albania, risorta per opera dell'Italia, ci presenta il protagonista, MILO, l'italo-albanese, che arde dal desiderio di rivedere la Patria degli Avi e che parte finalmente per l'Albania su una nave da guerra italiana.*

Accolto come fratello in terra albanese, che egli saluta commosso, rievoca la memoria di Skanderbeg e di tutti i gloriosi antenati, mentre gli albanesi, onorando Milo, inneggiano all'Italia, madre di civiltà, culla delle arti, terra di ogni poesia, e di ogni saggezza, dove liberamente sono vissute e si sono conservate le Colonie italo-albanesi, che tanto contributo hanno dato al risorgimento dell' Albania.

Gli Albanesi di Sicilia, memori della lunga giornata storica vissuta in quest' Isola ardente e generosa, della quale sono ormai figli devotissimi, e dalla quale, con certezza, non si dipartiranno mai più, sulle orme del Padre Guzzetta, di Francesco Crispi, di Giuseppe e Giacomo Schirò, saranno in ogni tempo, per i nostri fratelli dell'altra sponda, esempio di virtù civili, di fedeltà alle tradizioni e alla religione dei Padri, e di dedizione completa all'Italia, al Re, al Duce.

Kostume të Pjacëes dei Greci: NJË ZONJUSHË
Costumi di Piazza dei Greci: UNA SIGNORINA
(Venezia 7 settembre 1928)

Lartësia Mbretënore Princi Trashëgimtar Umberti i Piemontit
në Pjana dei Greci (dhetor 1938)

*L'Altezza Reale il Principe Ereditario Umberto di Piemonte
a Piana dei Greci (dicembre 1938)*

Kostume të Pjanë-s dei Greci: NJË ZONJUSHË
Costumi di Piana dei Greci: UNA SIGNORINA
(Venezia 7 settembre 1928)

Kostume të Pjanës dei Grecit GRUP ZONJUSHASH

Costumi di Piana dei Greci: GRUPO DI SIGNORINE

Venezia 7 settembre 1928)

BKSH

Note e Bibliografia

BKSH

BKSH

(1) «Il numero complessivo dei Comuni di origine albanese in Italia (dice il P. Primaldo Coco nel suo studio su «*Casali albanesi nel Tarentino*») non e' facile potere determinare, come non e' accertato quanti e quali Casali e Città' debbono la loro origine agli Albanesi...

Comunemente — affermava P. Sofronio Gassisi, nel suo «*Contributo alla storia del Rito Greco in Italia*,, — si da' la cifra di circa 80 paesi, ma questa e' indubbiamente al disotto del vero, e la cifra, eseguite le debite ricerche, si dovra' elevare almeno di un terzo, se non di piu', come ricavasi da ricerche personali fatte sul riguardo...

(Vedi Rivista «*Ilomo e l'Oriente*,, di Grottaferrata, Anno VIII, Gennaio-Febbraio 1918-pag.. 41)

Dal volume di A. Scura «*Gli Albanesi in Italia*» dalla monografia di Francesco Chetta «*I Castriota Principi d'Albania*, e da quella di Pietro Scaglione «*Historia e Shqipëtarëvet l'Italisë*» ho desunto il seguente elenco dei Comuni italiani di origine albanese:

Provincia di Campobasso:

1. Campomarino. — 2. Porto Cannone. — 3. Ururi. — 4. S. Croce di Migliano. — 5 Montecilfone

Provincia di Catania:

6. S. Michele di Ganzeria. — 7. Bronte. — 8. Biancavilla.

Provincia di Catanzaro e Reggio Calabria:

9. Amato. — 10. Andali. — 11. Arietta. — 12. Casalnuovo. — 13. Carfizzi — 14. Pallagorio. — 15. San Nicola dell'Alto. — 16. Vena. — 17. Zangarone. 18. Caraffa. — 19. Marcedusa. — 20. Gizzerie. — 21. Zagarise.

Provincia di Cosenza:

22. Acquaformosa. — 23. Castroregio. — 24 Cavallerizzo. — 25. Cerzeto. 26. Cervicati. — 27. Civita Albanese. — 28. Falconara. — 29. Farneta. — 30. Firmo. — 31. Frascineto. — 32. Lungro. — 33. Macchia. — 34. Marri. — 35. Mongrassano .— 36. Plataci. — 37. Ejanina (già Percile). — 38. Rota Greca. — 39. S. Basile. — 40. S. Benedetto Ullano.— 41. S. Caterina Albanese. 42. S. Cosmo Albanese. — 43. S. Dimitrio Corone. 44 S. Giacomo. — 45. S. Giorgio Albanese. — 46. S. Lorenzo del Vallo. — 47. San Martino di Finita. — 48. S. Sofia d'Epiro.—49. Serra di Leo. 50. Spezzano Albanese. — 51. Vaccarizzo Albanese.

Provincia di Foggia e Benevento:

52. Chieuti. — 53. Casalnuovo. — 54. Casalvecchio. 55. Faeta. — 56. Greci. — 57. Panni. 58. S. Paolo di Civitate. — 59. Ginestra degli Schiavoni. — 60. Castelluccio de' Sauri.

Provincia di Girgenti (oggi Agrigento):

61. — S. Angelo Muxaro.

Provincia di Lecce:

62. — Galatina. — 63. Faggiano. 64. Martignano. — 65 Monteparano. — 66. Roccaforzata. — 67. S. Giorgio sotto Taranto. — 68 S. Martino. — 69. S. Marzano. — 70. Sternazia. — 71. Zollino

Provincia di Palermo:

72. Contessa Entellina. — 73. Mezzojuso. — 74. Palazzo Adriano. — 75. Piana dei Greci. 76. Santa Cristina Gela.

Provincia di Potenza:

77. Barile. 78. Brindisi di Mont. — 79. Casalnuovo

Dy Priftërinj italo-arbëreshë në „Javën Lindore" në Firenzia (prill 1938)

Due Sacerdoti italo-albanesi alla „Settimana Orientale" di Firenze (aprile 1938)

Lucano (gia' S. Paolo Albanese). — 80. Maschito. 81. San Costantino Albanese.

Provincia di Teramo:

82. Villabadessa.

Provincia di Zara:

83. Borgo Erizzo.

Il detto P. Coco cita altri tre Casali: *S.Chirico, Mottola e Mutumato.*

Accenna agli albanesi fermatisi a Gennazzano, portando seco dall'Albania la prodigiosa Immagine della Madonna del Buon Consiglio, e agli altri che si fissarono nelle Marche, presso Urbino.

In un fascicolo di appunti di ricerche fatte dal rev. P. Cirillo Korolewski nell'Archivio di Propaganda, e da lui gentilmente prestatomi, ho trovato cenni su *gli albanesi di Bianiano*, in Diocesi di Acquapendente.

Si tratta evidentemente di gruppi che in genere hanno perduta la lingua e credo anche in buona parte financo il ricordo della loro origine albanese.

L'elenco sopra riportato — che non ritengo scevro di errori — avrebbe bisogno di un rigoroso controllo storico, che, spero, qualcuno farà.

(2) Il Collegio Italo-Albanese «Corsini» venne fondato dal Papa Clemete XII, della famiglia Corsini, con Bolla dell' 11 ottobre 1732 e con sede in San Benedetto Ullano (Cosenza). Nel 1794 il Collegio fu trasferito nel Monastero basiliano di S. Adriano, in S. Demetrio Corone, altro importante centro albanese in provincia di Cosenza, dove tuttora esiste.

Suo primo Rettore fu Samuele Rodotà.

(3) Il 30 novembre 1734 per opera del Servo di Dio P. Giorgio Guzzetta, e per munificenza di Carlo III di Borbone, aprivasi in Palermo il Seminario per gli albanesi di Sicilia, con «Regole» approvate dal Sommo Pontefice Benedetto XIV.

Il Seminario, in base a tali Regole, veniva affidato ai Padri della Congregazione Filippina di rito greco di Piana dei Greci, che lo stesso P. Giorgio Guzzetta aveva fondato nel 1716. Primo Rettore del Seminario Italo Albanese di Palermo fu il P. Paolo M. Parrino, discepolo prediletto del Fondatore. Autore dell'interessante opera manoscritta «*De perpetua conservatione Albanensis Ecclesiae cum Romana omnium Matre et Magistra*» che si conserva nella biblioteca del detto Seminario.

(4) Nel 1802 si apriva in Palermo il Convitto Saluto per gli studenti universitari siculo-albanesi, dovuto alla munificenza di Francesco Saluto, insigne magistrato nativo di Piana dei Greci. Ne e' stato primo Rettore il sac. Papas Damiano Carnesi. L'Istituto e' retto da un Consiglio di Amministrazione composto dal Magnifico Rettore della R. Universita' di Palermo, Presidente, dal Rettore del Seminario Italo-Albanese, Vice Presidente, dal Podesta' di Piana dei Greci, da un professore della Facolta' di Legge dell'Universita' e dal Preside del Liceo Vitt. Emm. di Palermo.

Il Rettore deve di norma essere scelto tra i sacerdoti italo-albanesi della Sicilia.

Attuale Rettore e' il dott. papas Marco Mandala'.

Il Convitto ha sede in Palermo, nel Corso Pietro Pisani N. 71.

(5) Nel 1731 in Piana dei Greci sorgeva il Collegio di Maria, accanto alla Chiesa della Odigitria, dove si conserva e si venera lo storico Quadro della Madonna portata dall'Albania dai profughi albanesi fondatori del Comune.

Il Collegio di Maria venne fondato dal sac. Antonino Brancato con la cooperazione del Padre Giorgio Guzzetta, per la educazione civile e religiosa delle fanciulle siculo-albanesi.

E' retto da Suore italo- albanesi di rito greco.

(6) Il nobile albanese Andrea Reres fondava nel 1600 in Mezzojuso il Monastero Basiliano di Santa Maria, divenuto famoso per le missioni cattoliche mantenute nella Chimarra fino alla seconda meta' del secolo XVIII. Il Monastero, che era stato soppresso nel 1806, da venti anni ha ripreso la sua vita e la sua missione, per opera dei Basiliani di Grottaferrata.

(7) S. Nilo di Rossano, dopo aver fondato e ricondotto a floridezza spirituale non pochi Monasteri dell'Italia Meridionale, se ne venne a Roma e, ottenute alcune terre in localita' detta «Cryptaferrata» vi fondo' nel 1004 il suo Monastero, che e' stato nei secoli oggetto di particolare predilezione dei Sommi Pontefici e centro di studi e di vita religiosa.

Nel 1937 il Papa Pio XI elevava la millenaria Abbazia a Monastero Esarchico (Abbazia Nullius).

Dipendono dall'Archimandrita Ordinario di Grottaferrata, che e' anche Superiore Generale dei Basiliani d'Italia, i Monasteri di Mezzojuso (Diocesi di Piana dei Greci), e di S. Basile (Diocesi di Lungro), il Collegio di S. Basilio «pro Ori » in Roma e le tre Case basiliane di Elbasan, Vieri e Argirocastro in Albania.

La massima parte dei monaci del Monastero di Grottaferrata sono nativi dei Comuni albanesi di Calabria e di Sicilia.

Nel Monastero, con Decreto della S. Congregazione Orientale del 10 luglio 1919, sorgeva il Seminario Greco-Albanese «Benedetto XV» per giovinetti italo-albanesi ed albanesi. Vi e' anche una grande e moderna Tipografia.

Primo Archimandrita Ordinario del Monastero, dopo la sua elevazione ad Esarchia (Abbazia Nullius), e' stato nominato il P. Isidoro Croce.

Appartengono a questo Monastero, oltre i citati studiosi P. Gassisi Sofronio, e P. Nilo Borgia,

anche il rinomato pittore di iconi bizantine P. Gregorio Stassi da Piana dei Greci e P. Lorenzo Tardo, da Contessa Entellina, noto cultore di musica bizantina,autore dell'opera «*L'antica melurgia bizantina nella interpretazione della scuola monastica di Grottaferrata*» (Grottaferrata 1938).

(8) Nel 1735 il Papa Clemente XII istuiva per gli albanesi di Calabria un Vescovo di rito greco ordinante, senza giurisdizione.

Il Papa Benedetto XV nel 1919 creava per gli Albanesi di Calabria una Diocesi di rito bizantino con sede in Lungro, che abbraccia 21 Comuni, con 23 parrocchie e circa 40.000 fedeli.

Primo Vescovo della Diocesi italo-albanese di Lungro S. E. Mons. Giovanni Mele, da Acquaformosa

(9) Il 6 febbraio 1784 con la Bolla «Commissa Nobis» di Pio VI si realizzava un altro dei progetti del P. Giorgio Guzzetta, con la istituzione del Vescovo Ordinante per gli Albanesi di Sicilia.

S.S. Pio XI, con Sua Bolla del 26 ottobre 1937, creava per gli Albanesi di Sicilia una Diocesi di rito bizantino con sede in Piana dei Greci.

La nuova Diocesi comprende il territorio e le sei Parrocchie della citta', quella di S. Cristina Gela', e inoltre le parrocchie greche di Palermo, Mezzojuso, Palazzo Adriano e Contessa Entellina.

In tutto 11 parrocchie con circa 20.000 fedeli.

Appagando un voto del Clero e dei fedeli della Diocesi la Santa Sede nominava l'Eminenza il Cardinale Luigi Lavitrano, Arcivescovo di Palermo e Presidente della Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano, primo Prelato Ordinario della Eparchia di Piana dei Greci, per le grandi benemerenze da Lui acquistate verso le popolazioni

italo-albanesi di Sicilia e verso tutto l'Oriente Cristiano.

Alla stessa data la S. Sede nominava l'Ecc.mo Mons. Giuseppe Perniciaro Vescovo tit. di Arbano, deputandolo Ausiliare per le Diocesi di Piana di Greci.

Il 16 gennaio 1888, tra la grande esultanza del popolo di Piana e dei fedeli accorsi da Mezzojuso, Palazzo, Contessa, S. Cristina e Palermo, veniva solennemente promulgata nella Cattedrale di Piana la Bolla di istituzione della nuova Diocesi, e veniva consacrato il novello Vescovo Mons. Perniciaro dagli Ecc.mi Mons. Giovanni Mele, Vescovo di Lungro, Mons. Paolo Schiro' Vesc. tit. di Benda e Mons. Alessandro Evreinoff Vescovo Ordinante di rito bizantino in Roma.

Durante la stessa Liturgia S.E. Mons. Perniciaro ordinava sacerdote il diacono Matteo Sciambra da Contessa Entellina.

(10) Eugenio Vaina — LA NAZIONE ALBANESE — Catania 1917 p. 153

Ferdinando Nicoletti — *La distribuzione dei gruppi sanguigni in alcune colonie albanesi della Sicilia* — *Palermo 1930.*

(11) Fan S. Noli — HISTORIA E SKENDERBEGUT — Boston 1921 p. 57

(12) Kostiç D. — MILOS KOPILIÇ-KOBILIÇ OBILIÇ.

(Revue Internat. des Balkaniques) — Beograd 1934 p. 231-234.

(13) STORIA DI GIORGIO CASTRIOTTO — Palermo 1845 p. 22.

(14) Pastor — STORIA DEI PAPI — Vol II. p. 379-381.

Delegacioni i Arbëreshvet të Siqel së në Tiranë për kremtimet e XXV Vjetorit (nëndor 1937)

La delegazione degli Italo-Albanesi di Sicilia a Tirana per le feste del XXV° (novembre 1937)

(15) Indro Montanelli — ALBANIA UNA E MILLE — 1939

(16) Fan S. Noli — op. cit. p. 245
Alessandro Cutolo — SKANDERBEG — Milano 1940-XVIII-pag. 184

(17) Pietro Chiara — L'ALBANIA — Palermo 1869 p. 58.

(18) Vincenzo Dorsa — SUGLI ALBANESI — Ricerche e Pensieri — Napoli 1847

(19) Fan S. Noli — op. cit. p. 265

(20) Fan S. Noli — op. cit. p. 275.

(21) Antonio Scuta — GLI ALBANESI IN ITALIA — New York 1912 p. 43-48

(22) Gaetano Petrotta — L'ALBANIA E GLI ALBANESI — Palermo 1913. pag. 8, 9
Rosolino Petrotta — GLI ALBANESI DI SICILIA — (Piana dei Greci) — Palermo 1928 pag. 15 e 24.

A proposito del canto «O e bukura More» scriveva Dora d'Istria:

«La quarta emigrazione di albanesi in Italia sotto Carlo V, veniva da Corone, e il canto «*O bella Morea*» (o e bukura Morè) ne conserva il ricordo. La presenza di alcuni elementi di greco moderno nella lingua degli albanesi d'Italia sembra doversi attribuire a questa ultima emigrazione, composta in gran parte di bellicosi Maïnoti e di altri Peleponnesiaci. (Vedi *Dora d'Istria — La Nazionalita' Albanese secondo i canti popolari* — traduzione di E. Artom — *Cosenza* 1867)

Giuseppe Schiro' invece prospettò la possibilità che il primo verso di questo canto popolare originariamente fosse stato «*O e bukura Mëdhé*». (O bella Patria) modificato poi in *O e bukura Morè* dai profughi albanesi della quarta emigrazione sopraggiunti dalla Morea (Vedi *G. Schiro'* — CANTI TRADIZIONALI ED ALTRI SAGGI DELLE COLONIE ALBANESI DI SICILIA — Napoli 1923 p. 78.

Il popolo conserva sempre la forma *O e bukura Morè*.

La trascrizione musicale del canto, riportata a pag. 48 di questa pubblicazione, e' stata fatta sul motivo conservato a Piana dei Greci e nelle altre Colonie albanesi di Sicilia, dal Maestro Pietro Dunga di Radio — Albania (Tirana).

(23) Lorenzo Giustiniani — DIZIONARIO ISTORICO GEOGRAFICO DEL REGNO DI NAPOLI — T. X. — Napoli 1805.

(24) Giuseppe Schiro' — CANTI TRADIZIONALI ED ALTRI SAGGI DELLE COLONIE ALBANESI DI SICILIA — Napoli 1923 p. 78.

(25) Giuseppe Schiro' — op. cit. p. 69.

(26) Alessandro Schiro' — GUIDA ILLUSTRATA DI CONTESSA ENTELLINA — Palermo 1924.
G. La Mantia — I CAPITOLI DELLE COLONIE GRECO — ALBANESI DI SICILIA dei secoli XV e XVI — Palermo 1904

(27) (Rosolino Petrotta) — GUIDA ILLUSTRATA DI PIANA DEI GRECI — Palermo 1921.
Musacchia Papas Giuseppe — MONOGRAFIA DI PIANA DEI GRECI (in Fiamuri i Arbërit — Anno I — 12, 1883).

(28) Gaetano Petrotta — IL CATTOLICESIMO NEI BALCANI: L'ALBANIA — Ed. «La Tradizione» — Palermo 1928.

Nilo Borgia — I MONACI BASILIANI D'ITALIA IN ALBANIA — Roma 1935.

(29) Nel 1909, per iniziativa di un Comitato cittadino del quale furono animatori l'Arciprete Onofrio e il fratello Papas Giovanni Buccola, l'avv. Nunzio Franco, i fratelli prof. Felice ed Enrico Cuccia, prof. Basilio Schirò, Prof. Nicolò Cavadi, Avv. Crist. Masi e il fratello Giuseppe, Dott. Lilli Buccola ed altri, venne solennemente celebrato il 3° centenario della fondazione del Monastero Basiliano di Mezzojuso: quelle celebrazioni segnarono l'inizio della promettente rinascita del vetusto Istituto.

(30) Nel settembre 1931, con l'intervento dell'Arcivescovo di Monreale S. E. Mons. Filippi, il popolo di Piana dei Greci ha ricordato con particolari festeggiamenti, il 2 Centenario di fondazione del Collegio di Maria, il rinomato Istituto Femminile degli albanesi di Sicilia, focolaio di ogni più sana tradizione civile e religiosa.

Si ricorda il discorso pronunziato in quella occasione, alla presenza delle Autorità, dal compianto poeta Giuseppe Schirò e quello del Padre Giovanni Di Salvo, da Mezzojuso, per lunghi anni Missionario Francescano in Albania.

(31) Sotto gli auspici della S. Congregazione Orientale e della Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano, nel novembre 1934, si celebrava in Palermo il 2° Centenario di fondazione del Seminario Italo-Albanese.

Ha presieduto le feste S. Em. il Cardinale Luigi Lavitrano Arciv. di Palermo e Presid. dell'Assoc.

per l'Oriente Cristiano con l'intervento del Vescovo di Mene S. E. Mons. Giorgio Calavassy, del Vescovo Ordinante di rito greco in Sicilia S. E. Mons. Paolo Schirò, del Priore dell'Abbazia di Grottaferrata Padre Isidoro Croce, e dei Rettori del Pont. Istituto Orientale, del Pont. Collegio Greco, del Pont. Collegio Russo di Roma e rappresentanze della Diocesi di Lungro.

Animatori del Comitato per le celebrazioni sono stati il Parroco di rito greco in Palermo Mons. Antonio Figlia, il P. Giuseppe Timpanaro Preposito dell'Olivella di Palermo, Papas Giuseppe Pernicinro, Rettore del Seminario Italo-Albanese, Dott. Matteo Gennusa, Giudice Giorgio Mandalà, Dottor Rosolino Petrotta.

In tale occasione si procedette alla ricognizione canonica della Salma del Servo di Dio P. Giorgio Guzzetta, Fondatore del Seminario, alla sua solenne traslazione nella nicchia appositamente costruita nell'absside del Tempio dell'Olivella e all'inizio del processo per la sua beatificazione.

Degni di menzione i discorsi di S.E. Mons. Calavassy, nella Chiesa dell'Olivella, e quello del Dr. Giovanni Schirò nel Salone della Società Siciliana per la Storia Patria.

Il ciclo dei festeggiamenti si concludeva a Piana dei Greci, patria del P. Giorgio Guzzetta, il 2 dicembre successivo, con solenni cerimonie sacre e con discorso di S. E. l'avv. Antonino Pecoraro, ex Sottosegretario di Stato del Ministero delle Colonie.

(32) Il P. Giorgio Guzzetta, che tanto si adoperò per ottenere dalla S. Sede la istituzione di un Vescovo Ordinante in Sicilia, non ebbe la gioia di vedere realizzata questa altra sua iniziativa in pro degli albanesi di Sicilia.

Il Vescovado veniva più tardi istituito come è

stato detto con Bolla di S.S. Pio VI del 6 febbraio 1784.

Crediamo opportuno riportare l'elenco dei Vescovi Ordinanti per le Colonie Albanesi di Sicilia ormai cessati con la recente creazione della Diocesi di Piana dei Greci:

1. Mons. Giorgio Stassi, da Piana dei Greci, morto in Palermo nel 1801.

2. Mons. Giuseppe Guzzetta, da Piana dei Greci, morto in Palermo nel 1813.

3. Mons. Francesco Chiarchiaro, da Palazzo Adriano, morto in Palermo nel 1884.

4. Mons. Giuseppe Crispi, da Palazzo Adriano, morto in Palermo nel 1859.

(5) Mons. Agostino Franco, da Mezzojuso, morto in Palermo nel 1887.

6. Mons. Giuseppe Masi, da Mezzojuso, morto in Palermo nel 1903.

7. Mons. Paolo Schirò, da Piana dei Greci, vivente, cessato dalla carica.

(33) Il Catechismo di Luca Matranga fu pubblicato sulla Rivista di Grottaferrata «Roma e l'Oriente» con introduzione e note del prof. Marco La Piana, da Piana dei Greci (Anno II-aprile-settembre 1912).

(34) Gaetano Petrotta — POPOLO, LINGUA E LETTERATURA ALBANESE — Palermo 1932 p. 14.

(35) Il frammento di evangelo (edito già nel 1900 da S. Lambros in Atene) è stato pubblicato dal rev. Jeromonaco di Grottaferrata P. Nilo Borgia, da Piana dei Greci, col titolo: «PERICOPE, EVANGELICA in lingua albanese del sec. XIV da un Manoscritto greco della Biblioteca Ambrosiana-Grottaferrata 1930.

Delegacioni i Arbëreshvet të Sicilisë në një ceremoni në Shesh in e Skënderbegut
(Tiranë 28 nëndor 1937)

La delegazione degli Italo-Albanesi di Sicilia in una cerimonia nella Piazza Skanderbeg (Tirana 28 novembre 1937)

(36) Ascoli G. I. — STUDI CRITICI — Saggi ed Appunti — Roma 1877.

Il 23 ottobre 1921 Piana dei Greci degnamente commemoro' il 1° centenario della nascita del suo grande Figlio, DEMETRIO CAMARDA.

Solenni funzioni religiose ebbero luogo nella Cattedrale con l'intervento delle autorita' locali e di rappresentanze delle altre Colonie albanesi di Sicilia.

S. E. Mons. Paolo Schiro' tenne il discorso commemorativo in Cattedrale e in quello stesso giorno venne scoperta una lapide con iscrizione in lingua albanese, dettata da Giuseppe Schiro' che riproduciamo:

PER KUJTIM TË PËRJETËSHËM — TË PAPA DIMITER KAMARDËS — ARHIMANDRIT NË LIVORNO — I CILI PËR SA RROI — ME FJALË ME PUNË E ME TË SHKRUARA TË PAHARROSHËME — I BË NDER VENDIT — SHENDRITI TË VJETRËN GLUHË TËNË — EDHE I SHTOI HIRË ATDHEUT TË DASHUR.

GJITHË ATA ÇË J-A DIN TË MIRËN — KUJ PA U LODHUR KURR NATË E DITË U MUNDUA — PËR TI DALË ZOT E FITIM PËR TË SJELLË — TË LARTËS FARË SHKJYPTARË — TË KJINTVJETI I PARË I TË LEMIT TË TIJ — NË XXIII TË TETORIT MCMXXI — VUN KËTU KETË FRASË. —

In tale occasione su vari giornali e riviste italiane e albanesi sono comparsi articoli commemorativi.

(37) Gualtieri V.G. — GIROLAMO DE RADA POETA ALBANESE — Palermo 1930.

(38) RASSEGNA ITALO-ALBANESE- Rivista Mensile - Palermo-febbraio- marzo 1927.

Desidero qui ricordare l'attivita' costante ed ammirevole svolta a New York da oltre trenta anni da Pietro Scaglione, specialmente con la pubblicazione del periodico italo-albanese prima chiamato «*Afrimi*» e poi «*Albania*».

(39) D'Angelo Giovanni — VITA DEL SERVO DI DIO P. GIORGIO GUZZETTA, greco-albanese della Piana, dell'Oratorio di Palermo. — Palermo 1798.

Cucco Alfredo — Un SIGNIFICATIVO DOCUMENTO: TRADIZIONI E DIRITTI ITALIANI IN ALBANIA — (Giornale d'Italia -19 aprile 1939).

(40) Giuseppe Schiro' — KRNKAT E LUFTES — con Note e Osservazioni sulla Questione d'Oriente. — Palermo 1897 p. 10-11.

(41) Giuseppe Schiro' — GLI ALBANESI E LA QUESTIONE BALCANICA — Napoli 1904.

(42) Pio Biondioli — ALBANIA — Quinta sponda d'Italia — Milano 1939 p. 12.

(43) Anselmo Lorecchio — IL PENSIERO POLITICO ALBANESE IN RAPPORTO AGLI INTERESSI ITALIANI — Con Note e Documenti — Roma 1904 p. LXXVIII.

Riportiamo integralmente il telegramma che Francesco Crispi allora Presidente del Consiglio dei Ministri, inviava a Girolamo De Rada, Presidente del Congresso Linguistico Albanese di Corigliano Calabro, il 3 ottobre 1895:

«Mi felicito con voi per avere convocato il Congresso e sono riconoscente a tutti per la onorifica distinzione.

«Albanese di sangue e di cuore godo di questa iniziativa, che mi auguro sara' utile alla storia della civilta' albanese ed all'incremento dela sua letteratura». CRISPI

E crediamo opportuno riportare anche il telegramma che Gli era stato inviato dal Presidente del Congresso il 2 ottobre:

«Congresso Linguistico Albanese proclamando «Vostra Eccellenza, illustre Figlio Colonie albanesi, «Presidente Onorario spera suo appoggio incremento nostra letteratura». DE RADA Presidente.

Nel Congresso Linguistico Albanese tenutosi l'anno 1897 a Lungro F. Crispi aderiva salutando i fratelli italo-albanesi e *augurando una vicina redenzione a quelli che sono al di la' dell'Adriatico ancora sotto la tirannide del turco.*

Francesco Crispi era nato a Ribera il 4 ottobre 1818 da D. Tommaso Crispi, albanese di Palazzo Adriano (prov. Palermo) e D. Giuseppina Genova. Fu educato, sotto la guida dello zio Mons. Giuseppe Crispi, nel Seminario Italo-Albanese di Palermo. Ecco l'atto di battesimo, ricavato dai Registri Parrocchiali di Ribera:

Anno Domini 1818 Die 6 8.bris Ego Sac. rithus greci D. Franciscus Alessi Regalis Commendæ Palatii Adriani, de licentia Revmi Parochi baptizavi infantem natum die quarta mensis currentis, hora vigesima quarta circiter, ex D. Thoma Crispi et D. Josepha Genova, jugalibus, juxta rithum S. Ecclesiae Orientalis, cui nomen impositum Franciscus.

Susceptoribus D. Baldassare Castelli et D. Maria Anna Gallo, uxore D. Joannis Gallo.

(44) A. Scura-opera citata-p. 59

(45) Giorgio Costantini — SESSANTA GIORNI DI STORIA: dalla venuta di Rosolino Pilo in Sicilia sino all' 8 giugno 1860-Palermo 1905.

Gioacchino Petta — PIANA DEI GRECI NELLA RIVOLUZIONE SICILIANA DEL 1860 — Palermo 1861.

(46) Antonio Scura-op. cit. p. 70.

(47) Dora d'Istria — LA NAZIONALITA' ALBANESE SECONDO I CANTI POPOLARI — Cosenza-1867 pag. 68.

(48) Giacomo Schiro', figlio primogenito del Poeta siculo-albanese, compì gli studi ginnasiali nel Seminario Italo Albanese di Palermo. Volontario Bersagliere diciottenne venne barbaramente trucidato dai comunisti la sera del 23 luglio 1920. Alla memoria del Figlio Giuseppe Schiro' dedicò' il prezioso volume «CANTI TRADIZIONALI» *questo insigne monumento* (come leggiamo nella dedica) *alla cui formazione hanno contribuito i ricordi eroici e la pieta' religiosa, i pensieri, gli affetti e la brillante fantasia di quindici generazioni di albanesi della Sicilia.*

Compose inoltre in onore del Figlio, decorato della Medaglia d'Oro al Valor Militare, il poema in lingua albanese «MINO».

(49) Tommaso Tittoni — QUESTIONI DEL GIORNO — Milano 1928 — pag. 160.

(50) Tommaso Tittoni — op. cit. pag. 161-162.

(51) Faccio riferimento al Seminario Italo-Albanese di Palermo dove e' stata tenuta la conferenza, presenti Sua Eminenza il Cardinale Arcivescovo Lavitrano S.E. il Prefetto Cavalieri, gli Accademici d'Italia S.E. Orestano e S.E. Fabiani, il Senatore Aurelio Drago, S. E. il Vescovo Ausiliare Mons. Perniciaro e numerose autorita' e gerarchie.

(52) Francesco Crispi alludeva alla munificenza del Cardinale Celesia, Arciv. di Palermo, in onore del quale e' stato eretto un bel ricordo marmoreo al 3° piano dell'edificio del Seminario stesso opera d'arte dello scultore palermitano De Lisi.

(53) Pietro Chiara, concittadino, amico e collaboratore di Francesco Crispi, nato a Palazzo Adriano ed educato nel Seminario Italo-Albanese di Palermo. Deputato al Parlamento. Scrisse molto sull'Albania che ripetutamente ebbe a visitare. Conoscitore della lingua e degli studi albanesi ci ha lasciato varie interessanti pubblicazioni, nonche' scritti e poesie in lingua albanese.

(54) Il dottor Kurt Hassert, professore ordinario di geografia al Politecnico di Dresda, nella presentazione che fa dell'Opera di Antonio Baldacci «Studi Speciali Albanesi» ricorda gli aiuti che *il grande uomo di Stato Italiano, Francesco Crispi, albanese di origine, mise a disposizione del Baldacci per continuare nel 1892 le sue indagini in Albania.* (STUDI SPECIALI di Antonio Baldacci — Vol. I pag. VIII).

(55) I limiti imposti dal tema della conferenza non mi hanno consentito di parlare dei grandi e illustri nomini dati all'Italia e all'Albania dalla Colonie albanesi della Calabria e del Continente.

Mi sembra pero' doveroso, in queste note, rendere omaggio ai nomi venerati e indimenticabili di Girolamo De Rada e di Anselmo Lorecchio; e lo faccio volentieri con le parole stesse di un grande studioso italiano, Antonio Baldacci, al quale molta riconoscenza deve il popolo albanese:

«*La mia mente* — scriveva il Baldacci nel 1933 —*deve rivolgersi sopra tutto alla memoria di Anselmo Lorecchio, l'apostolo italo-albanese di Pallagorio, che alla causa albanese dedico' la vita*

Misjoni i Partisë Fashiste Shqiptare në Piana dei Greci (Pashkët 1940)
La Missione del Partito Fascista Albanese a Piana dei Greci (Pasqua 1940)

intera e con ogni sacrificio, anche piu' amaro, fece di questa causa il solo ideale che mosse la sua esistenza agitata.

Gli Albanesi, che sono oggi liberi, ricordino volentieri quel grande nome venerato, che rifulge di luce purissima in mezzo a tanti altri nomi consanguinei.

ANSELMO LORECCHIO e' il martire del pensiero politico, come GIROLAMO DE RADA resta la fiaccola che illumina il pensiero letterario della Patria Schipetara.

Io penso che se alcuni precursori della liberta' albanese possono superare Anselmo Lorecchio in genialita', Egli rifulge di luce immortale per la volonta 'ferrea di compiere il suo voto, sorretto dal piu' alto e nobile sentimento. (A. Baldacci STUDI SPECIALI ALBANESI — Roma 1933-Vol. II pag. V)

Ai grandi nomi di De Rada e Lorecchio va aggiunta la schiera numerosa di patrioti, scrittori, poeti, uomini politici delle Colonie albanesi del Continente: Antonio Argondizza, Stefano e Pasquale Baffa, Angelo Basile, Domenico e Costantino Bellusci, Bernardo Billotta, G.G. Bugliari, Pietro Camodeca, Alfonso Chinigo', Gerardo Conforti, Leonardo De Martino, Domenico Damis, Atanasio Dramis, Vincenzo e Pasquale Dorsa, Orazio Irianni, Nicolo' Jeno dei Coronei, Vincenzo Librandi, Luigi Lorecchio, Angelo Masci, Agesilao Milano, Domenico e Vincenzo Mauro, Cesare Marini, Michele Marchiano', Emanuele e Michele Musacchio, Angelo Nociti, Luigi Petrasi, Agostino Ribecco, Pompilio e Samuele Rodota', Antonio e F. A. Santori, Antonio e Pasquale Scura, Alberto Straticò, Giuseppe e Cosmo Serembe, F. Saverio e Guglielmo Tocci, Giulio Variboba, ecc.

La Medaglia d' Oro Enrico Muricchio, e i viventi Terenzio Tocci, Francesco Argondizza, Salvatore Braile, Salvatore Scura, Generale Vincenzo Muric-

chio, Oreste Buono Serafino Groppa, Oreste Incoronato, ed altri.

(56) Nel 1933 e' stato istituito l'insegnamento ufficiale di Lingua e Letteratura Albanese nella R. Universita' di Palermo, con l'incarico al prof. papas Gaetano Petrotta.

(57) Giuseppe Schiro' — GLI ALBANESI E LA QUESTIONE BALCANICA — Napoli 1904 p.236.

(58) Collaboravano con Mons. Schiro' l'Archimandrita di Piana dei Greci Giorgio Dorangrichj e Papas Gaetano Petrotta. La redazione, diretta personalmente dallo stesso Mons. Schiro', era curata dal dottor Rosolino Petrotta, a quei tempi alunno del Seminario italo-albanese, coadiuvato dai condiscepoli di allora prof. dott. Giorgio Parrino, Magg. Medico dr. Franc. Coccia, prof. Giuseppe Schiro' Sirchia, dr. Francesco Spata, Guido De Cristofaro ed altri che per qualche tempo lavorarono materialmente nella Tipografia, istituita nel Seminario, sempre a spese del benemerito Mons. Schiro'.

(59) In quella solenne manifestazione, venne votato ed approvato per acclamazione il seguente ordine del giorno:

«I rappresentanti delle Colonie albanesi d'Italia e i rappresentanti del Comitato Regionale Siciliano dell'Unione Generale degli Insegnanti Italiani, con l'intervento degli albanesi profughi dell'Albania, con l'adesione del Sindaco di Palermo, del Prefetto della Provincia, del Comandante il Corpo d'Armata ecc. ecc. e con l'adesione dei professori universitari di Bologna, Cagliari, Genova, Macerata, Milano, Modena, Napoli, Padova, Palermo, Parma, Pisa, Roma, riuniti oggi domenica 7 aprile 1918 nel Teatro Massimo di Palermo, per una solenne manifestazione italo-albanese

«Fanno voti che il Governo italiano, in conformita' dei principi generali di rispetto delle nazionalita' e di auto-decisione dei popoli, tuteli l'Albania contro ogni iniquo desiderio di spartizione e le assicuri i confini assegnatile dalla natura e dalla storia».

(60) Il Gruppo, composto di ben 120 persone, fu organizzato per incarico dell'O.N.D. dal Dottor R. Petrotta, coadiuvato dal Giudice Comm. Giorgio Mandala', dal Cav. Dott. Matteo Gennusa, dal prof. Marco La Piana.

La Giuria del Concorso (8-9 settembre 1928) al quale presero parte Gruppi in costume di tutte le regioni d'Italia, e che era presieduta dal Segretario del Partito Nazionale Fascista, assegno' il I° Premio al Gruppo dei Costumi albanesi di Piana dei Greci con la seguente motivazione:

«La Sicilia partecipo' con le provincie di Messina e di Palermo. Messina invio' il tipico costume rustico siciliano a braghe corte su calzoncelli e giubba di orbace.

Palermo invio' i ricchissimi costumi degli italo-albanesi di Piana dei Greci.

Questo interessantissimo gruppo rappresentante il costume di gran festa della donna siculo-albanese era uno dei piu' perfetti, dei piu' curati in tutti i suoi particolari.

Tra i costumi regionali e' indubbiamente il piu' ricco per disegno, stoffa e colori.

Questo costume caratterizzato dalla cintola argentea con lo scudo centrale rappresentante S. Giorgio tutelare di Piana, emergeva in tutta la sua grandiosita' e bellezza».

(61) Il Fascio di Piana dei Greci, per incarico del Federale del tempo prof. Dott. Alfredo Cucco, venne costituito dai fascisti del Fascio di Palermo dott. Giuseppe Gabrielli, Direttore dell'Istituto Naz. Infortuni, e dott. Rosolino Petrotta, Assistente Or-

din. dell'Ospedale Civico, ai quali venne anche aggregato il Cav. Paolo Sirchia, gia' Sindaco del Comune.

(62) Le «Cronache Italo-Albanesi» si pubblicarono per iniziativa e a spese del dott. R. Petrotta ed erano quasi l'organo del Fascio di Piana dei Greci.

Facevano parte della redazione Francesco Matranga, dottor Tommaso Plescia, dottor Saverio Li Causi, dott. Giorgio Di Gregorio, Avv. Andrea Milazzo, Notaio Cesare Gebbia, Notaio Nicolo' Ribaudo allora tutti studenti.

(63) In questa fausta ricorrenza nazionale albanese si reco' a Tirana, una larga rappresentanza dei Comuni italo-albanesi del Continente e della Sicilia.

La rappresentanza siciliana era composta dal compianto Cav. Uff. Dott. Giovanni Sciro' (morto nel giugno 1980) e dai fratelli Papas Gaetano e Dottor Rosolino Petrotta.

(64) La «Rassegna Italo-Albanese» fondata e diretta dal dottor Rosolino Petrotta con la collaborazione del fratello Papas Gaetano, inizio' le sue pubblicazioni il 15 aprile 1918.

Nella prima pagina del 1o Numero di questa Rivista leggiamo le seguenti parole programmatiche, che, a distanza di 22 anni ci e' gradito riportare:

«*Portare il nostro contributo allo sviluppo e al progresso degli studi albanesi; passare in rassegna quanto fin qui si e' pubblicato sulla storia, sulla geografia, sulla lingua, sulla letteratura albanese, e quanto in questi ultimi anni si e' scritto e si e' detto sull'Albania, come Nazione balcanica e come elemento di equilibrio nell'Adriatico; diffondere la conoscenza delle Colonie albanesi d'Italia, e interessare il Governo italiano a curarne la conservazione al fine di valersene nell'opera che intende svolgere a favore dell'Albania, alla quale ha promesso solennemente la sua amicizia e la sua protezione; ...spianare la via ai futuri rapporti italo-*

albanesi: ecco in poche parole quello che vorremmo fosse il programma del nostro periodico!„

Pubblicarono sulla «Rassegna Italo-Albanese» articoli e studi il prof. Giuseppe Schirò, il prof. Biagio Pace, il prof. Antonio Baldacci, Papas Alessandro Ortaggio, Terenzio Tocci, Giorgio Gabrielli, Oreste Incoronato, ecc...

In secondo tempo la Rivista potè avere anche una propria Tipografia (Tipografia Italo-Albanese G. Petrotta e Fratelli).

La rivista era notevolmente diffusa anche in Albania, ed ebbe l'onore, per i suoi articoli violenti contro la politica francese che sacrificava l'Albania alla voracità territoriale dei serbi e dei greci, di essere ufficialmente proibita e boicottata dalle Autorità Francesi della effimera Repubblica di Korça.

(65) Amedeo Giannini — L'ALBANIA DALL'INDIPENDENZA ALL'UNIONE CON L'ITALIA — 1940-XVIII pag. 173.

(66) Il 12 aprile 1940-XVIII, a chiusura del I° Congresso di Studi Albanesi, alla presenza del Luogotenente Generale del Re Imperatore in Albania, S. E. Francesco Jacomoni di Sansavino, veniva data lettura del Decreto Luogotenenziale della stessa data con cui veniva istituito in Tirana l'Istituto di Studi Albanesi con «lo scopo di dare impulso ed incremento alla cultura filologica, letteraria, artistica e storica in Albania».

Misjoni Shqiptar ndër Drejtorësitë dhe nxënësit e Seminarit Italo-Arbëresh
të Palermit (25 mars 1940)

La missione albanese tra i Superiori e gli alunni del Seminario Italo-Albanese di Palermo (25 marzo 1940)

BKSH

AVVENIMENTI DEGNI DI NOTA SVOLTISI DURANTE L'ANNO 1940-XVIII:

I. Il 25 gennaio per la prima volta si riunisce a Roma la Comissione per il conferimento della docenza in lingua e letteratura albanese.

La Commissione e' composta da S. E. P. Giorgio Fishta, Accademico d'Italia, dai professori universitari Matteo Bartoli, di glottologia a Torino, e Gino Bottiglione di glottologia a Bologna; dal prof. Abidin Feizi, docente di albanese al R. Istituto Orientale di Napoli e dal dott. Giuseppe Schirò, Lettore di lingua albanese all'Universita' di Roma.

Il Ministero della Educazione Nazionale, con suo Decreto del 14 marzo 1940, conferisce l'abilitazione alla libera docenza in lingua e letteratura albanese all'unico candidato, il prof. Papas Gaetano Petrotta, da Piana dei Greci.

II. Dal 18 al 31 marzo, una delegazione del Partito Fascista Albanese compie una visita ad alcuni Comuni italo-albanesi della Calabria e della Sicilia.

La delegazione e' composta dal dr. cav. Francesco Smergani, Capo della Segreteria Politica del Partito Fascista Albanese, e dai signori prof. Karl Gurakuqi, Ispettore Superiore del Ministero della Publblica Istruzione, dott. Timo Dilo, Redattore Capo del Quotidiano «Tomori» di Tirana e dott. Rosolino Petrotta, Medico Capo dell'Istituto Fascista Albanese per gli Infortuni sul Lavoro.

Vengono visitati Lungro, sede della Diocesi italo-albanese di Calabria (dove la delegazione e' stata ospite dell'Eccmo Mons. Vescovo Mele), S. Basile, Frascineto, S. Demetrio Corone e il Collegio Italo-Albanese Corsini e qualche altro centro minore, e in Sicilia, Contessa Entellina, Mezzojuso e le istituzioni italo-albanesi di Palermo.

Il giorno di Pasqua, 21 marzo, i membri della Delegazione assistono, a Piana dei Greci, alle solenni celebrazioni religiose, e, ospiti graditi del Vescovo e delle Autorita' politiche locali e della cittadinanza, vi sostano un paio di giorni, visitando istituti, chiese e opere sociali e culturali. Nel pomeriggio di Pasqua il viaggio si conclude con una bella riunione nel salone del Collegio di Maria, dove il dr. Sinergani tiene una applaudita conferenza sulla funzione storica delle Colonie albanesi d'Italia nei nuovi rapporti italo-albanesi.

La conferenza, publicata in italiano nella «Rivista d'Albania» e' stata riportata in albanese sul «Tomori» del 13 aprile 1940.

III. Il 12 aprile, in occasione del Congresso di Studi albanesi, viene ufficialmente costituito alla presenza dell'Eccellenza il Luogotenente Generale, l'Istituto di Studi Albanesi, sotto la presidenza del Senatore Mustafa' Kruja.

Con Decreto di pari data sono nominati i membri effettivi dell'Istituto, tra i quali gli italo-albanesi: P. Nilo Borgia e Papas Gaetano Petrotta da Piana dei Greci e dott. Giuseppe Schiro' da Contessa Entellina.

IV. Nel settembre 1940 al 3o Congresso delle Arti e Tradizioni Popolari tenutosi a Venezia, il Ministro della Pubblica Istruzione d'Albania, Exc. Ernest Koliqi, tiene una conferenza su «Usi e Costumi, Tradizionali e Canti popolari italo-albanesi».

La conferenza e' stata riportata in italiano sulla «Rivista d'Albania (dell'Accademia d'Italia Fascic. IV-dicembre 1940), e in albanese, con belle illustrazioni, sulla Rivista «Shkolla Shqiptare» del Ministero della P.I. d'Albania (Anno IV-N. 46 gennaio 1941). Nello stesso Congresso di Venezia il dott.

Giuseppe Schirò, Segretario del Centro di studi albanesi della R. Accademia d'Italia, il 10 settembre, legge una comunicazione su «Poesia e Musica tradizionale degli italo-albanesi» (Vedi «Rivista d'Albania» della R. Accademia d'Italia. Fascic. IV-dicembre 1940).

V. Nei primi di ottobre 1940 viene inaugurato a Piana dei Greci, per iniziativa dell'E.mo Cardinale Lavitrano, il Convitto Vescovile Italo-Albanese (Pre Seminario), con un corso ginnasiale inferiore, affidato alla direzione del rev. Dott. Papas Giovanni Di Maggio.

VI. Dal 13 al 16 ottobre si celebra nel Monastero di Grottaferrata il Primo Sinodo Interdiocesano degli albanesi d'Italia.

Il Sinodo viene presieduto da S. Em. il Card. Luigi Lavitrano Arcivescovo di Palermo e Prelato Ordinario di Piana dei Greci, da S.E. Mons. Giovanni Mele, Vescovo di Lungro e dal P. Croce Isidoro Archimandrita Ordinario del Monastero di Grottaferrata.

E' intervenuto il Vescovo Ausiliare di Piana dei Greci S. E. Mons. Giuseppe Perniciaro e numerosi Arcipreti, Parroci e sacerdoti delle due Diocesi albanesi di Lungro e di Piana dei Greci, nonche' i Padri del Monastero e gli alunni dei Seminari coi rispettivi Rettori.

S. Em. il Card. Eugenio Tisserant, Segretario della S. Congreg. Orientale interviene a tutte le cerimonie della giornata di chiusura del Sinodo.

Assiste una delegazione ecclesiastica e laica della Chiesa Ortodossa d'Albania composta da S.E. Mons.. Agathangjel Çamçe, Vescovo di Berat, Stavrofor Josif di Korça, Ikonom Al Erasmi di Durazzo, Protodiacono Pjetër Doçi di Tirana e dai Signor Kristaq Zaggurida, Consigliere Nazionale, Ing. Vangjel Goxhamani, Consigliere di Stato, Z. Mihal Shani, Z. Timo Filo, red. capo del «Tomori».

La delegazione e' accompagnata dal dr. Mario Nardi della R. Luogotenenza e dal dr. Rosolino Petrotta.

Pjekja e Peshkopit të Beratit me Peshkopin e Pjanës dei Greci
L'incontro del Vescovo di Berat col Vescovo di Piana dei Greci
(Roma 8 ottobre 1938-XVI)

DISCORSO pronunziato dall' Ecc. Rev.ma Mons. AGATHANGJEL ÇAMÇE, Vescovo di Berat, il 16 ottobre 1940-XVIII, nella Accademia di chiusura del I° Sinodo Interparchiale Italo-albanese di Grottaferrata. (*Traduzione italiana*).

Fratelli miei venerati e amati.

Sia benedetto il nome del Signore e Salvatore Nostro Gesu' Cristo, che a me, umile suo servo, come capo di questa delegazione, ha concesso di portare a tutti i confratelli nostri albanesi d' Italia, riuniti in questo Sinodo, il saluto cordiale della nostra Chiesa Ortodossa Autocefala e del suo degno Capo Monsignor Cristoforo e di tutti i nostri fedeli ortodossi.

In questo momento noi sentiamo una profonda commozione, poiche' con la propizia occasione di questo Sinodo, ci e' dato incontrarci con i lontani nipoti di quei Valorosi commilitoni del nostro grande Eroe GIORGIO CASTRIOTA, che, uniti nelle armi con i figli della nobile Nazione d' Italia, combatterono con valore senza pari contro il comune nemico, per l' Albania e per la civilta' cristiana.

La nostra gioia e' immensa vedendovi felici in questa terra ospitale dove, molti secoli fa, dopo la morte del nostro Eroe, siete stati accolti con nobilta' e con generosita'.

Pur essendo stati noi, durante i cinque secoli di servitu', gli uni dagli altri materialmente lon-

fani, spiritualmente però siamo stati uniti e i nostri cuori sono stati sempre con voi.

Noi vi siamo profondamente grati, o albanesi d' Italia, perche' voi, appoggiati alla grande Nazione d' Italia, avete potuto lavorare per la nostra liberazione dalla schiavitu' turca, e avete potuto lavorare con zelo per lo sviluppo della nostra lingua e della nostra letteratura.

Sia lode al grande Signore che, dopo lunghi secoli di sofferenze, ci ha fatti pervenire a questo giorno lieto nel quale ci e' dato veder entrare la nostra Nazione nel quadro del grande Impero Romano, e ci e' dato vederci tutti riuniti all' ombra della millenaria e gloriosa Corona Sabauda !

Noi ora siamo felici perche' vediamo la nostra amata Patria risorgere e rigenerarsi sulle rovine del passato, con lo spirito ricostruttore del Fascismo.

Siamo felici anche perche' nei nostri cuori si risvegliano le speranze di un' Albania grande.

Ci sentiamo pienamente sicuri ora che la lingua, la bandiera e la nazionalita' nostra sono fortemente protette e lontane da ogni pericolo, e che così potranno svilupparsi con onore e vivere nei secoli.

Ed io, come Vescovo della nostra Chiesa Ortodossa Autocefala, desidero esprimere particolarmente l' amore e la fedelta' profonda e irremovibile dei nostri albanesi ortodossi verso il Regime dell' Albania di oggi, e vi assicuro nella maniera piu' solenne che noi tutti siamo solidali, con lo spirito e con il corpo, col grande movimento che l' Italia Fascista ha suscitato per stabilire nel mondo un nuovo ordine, che sia basato sui principi della giustizia e piu' conformi con la dottrina del Divino Fondatore della nostra Santa Fede.

Per I nostri ortodossi il Regime odierno e' stato il premio piu' dovuto ai grandi sacrifizi che essi hanno sopportato per l' Albania e per la causa albanese durante la dominazione turca.

Prego il Signore perche' conceda vita lunga, salute e potenza al nostro Re Imperatore, al grande Duce del Fascismo e Fondatore dell' Impero, come anche ai nobili popoli d' Italia e d' Albania, legati da secolari vincoli di amicizia e oggi indissolubilmente uniti.

A questo Primo Sinodo dei nostri Fratelli albanesi d' Italia auguro successo pieno e frutti spirituali abbondantissimi.

Vita lunga all' Eminentissimo Cardinale Lavitrano, fondatore della Diocesi di Piana dei Greci e grande protettore degli Italo-albanesi.

Molti omaggi all' Eminentissimo Cardinale Tisserant.

Molti anni ai miei confratelli Vescovi Giovanni di Lungro e Giuseppe di Piana dei Greci; all' archimandrita Isidoro di questo famoso Monastero, culla del rito bizantino in Italia, che in queste giornate indimenticabili ci ha accolti con tanta signorile ospitalita'.

Il mio saluto cordiale e le mie benedizioni a tutto il Clero e alle popolazioni albanesi d' Italia, anche per parte della Capo della nostra chiesa Ortodossa Monsignor Cristoforo, con molti auguri sinceri per il loro avvenire spirituale e per la loro prosperita' e per ogni progresso nella via della perfezione religiosa e morale.

Sia benedetto il nome del Signore e Salvatore Nostro Gesu' Cristo!

DIFTOJ SI

Parathënëje . . . . . Faqe 10
Sa janë Italo-Arbëreshi . . . . . „ 18
Shqipëria për së pari u bën ballë sulmeve të Turqëvet „ 22
Shqiptarët në luftën e Kosovës . . . . „ 26
Skanderbeu, Heroi i Shqipërisë dhe i Krishtërimit . . „ 28
Shqipëria, sbjerë Kreun e saj, i shtrohet Turkut „ 34
Skënderbeu, duke vdekur, u tregon të vetve Italinë si vënt shpëtimi „ 36
I biri dhe shokët luftarë trima të Skënderbeut rrëkuten n'Itali „ 42
Këmka e të mërguarit . . . . . „ 46
Orvatje heroike kryengritjesh . . . . . „ 50
Kolonitë Shqiptare në Siqeli . . . . . „ 54
Kalër mitrëbërës të mëdhej të Shqipëtarëve të Siqelisë „ 60
Shkrimtarë, poetë, letrarë siqiljanë-shqiptarë „ 68
Zef Sqiroi . . . . . „ 76
Një traditë e paprerë dhe një profeci e Al Ojergj Guzzettës „ 82
Nga lëvizjet e rilindjes italiane ngjallet në zëmrë të popullit shqiptar shpresa e shlirimit „ 86
Garibaldi dhe Italo-Arbëreshi . . . . . „ 92
Burra të shkuam të kolonivet shqiptare të Siqelisë „ 94

INDICE

Prefazione . . . . . Pag. 11
Quanti sono gli Italo-Albanesi . . . . . „ 19
L'Albania sostiene i primi urti contro i Turchi „ 23
Gli albanesi nella battaglia di Kossovo . „ 27
Skanderbeg, Eroe dell'Albania e della Cristianità „ 29
L'Albania, perduto il suo Capo, soccombe al turco „ 35
Scanderbeg, morendo, addita ai suoi l'Italia come terra di salvezza „ 37
Il figlio e gli eroici commilitoni di Scanderbeg si rifugiano in Italia „ 43
Il canto dell'esule . . . . . „ 47
Eroici tentativi di riscossa . . . . . „ 51
Le Colonie albanesi in Sicilia . . . . . „ 55
Quattro grandi benefattori degli albanesi di Sicilia „ 61
Scrittori, poeti, letterati siculo-albanesi . „ 69
Giuseppe Schirò . . . . . „ 77
Una tradizione costante ed una profezia del P. Giorgio Guzzetta „ 83
I moti del risorgimento italiano riaprono i cuori del popolo albanese alle speranze di libertà „ 87
Garibaldi e gli italo-albanesi . . . . . „ 93
Uomini illustri delle Colonie albanesi di Sicilia „ 95

Françesco Krispi . . . . . Faqe 98
Ndihma e Shqiptarëvet të Siqelisë për zgjimin e Shqipërisë „ 106
Lega Italo-Shqiptare . . . . . „ 116
Rivista «Rassegna Italo-Albanese» . . . „ 126
Marrëdhëniejet midis Italisë dhe Shqipërisë në kuptimin politik e fetar të Italo-arbëreshëvet të Siqelisë „ 130
Një dëshirë e zjarrtë dhe një e vërtetë e fundit „ 136

ERRATA - CORRIGE

faqe	17 radh.	2	Heroi i Mathi	Heroi i Math
»	90	» 10	të prifur	të prirur
»	92	» 11	ndër	fre
»	94	» 12	prifti	priftin
»	102	» 35	n' Itali të Mesme	N' Itali të Jugut
»	122	» 2	me mjete	si mjele

Francesco Crispi . . . . . Pag. 99
Il contributo degli albanesi di Sicilia per la rinascita dell'Albania „ 107
La Lega Italo-Albanese . . . . . „ 117
La «Rassegna Italo-Albanese» . . . . . „ 127
I rapporti tra l'Italia e l'Albania nella concezione politica e religiosa degli italo-albanesi di Sicilia „ 131
Un voto ardente e una felice realtà . . . „ 137
Note e Bibliografia . . . . . „ 143
Discorso di Mons. A. . . . . . „ 177

ERRATA - CORRIGE

pag.	32	rigo 5	muicipale	municipale
»	32	» 5	albanesi	albanese
»	43	» 12	mogli	moglie
»	43	» 19	giogo musulmano	giogo ottomano
»	67	» 18	(31)	(32)
»	109	» 36	si Palermo	di Palermo

BRSH

BKSH

BKSH

BKSH

Çmimi Fr. Shq. 1.50

Shtyp. «QURAKUQI» Tiranë

BKSH

BKSH

BKSH

ВКУСХТ